

Ha-Kol

הקול

BROJ IZDANJA: 142
PROSINAC 2015.
KISLEV / TEVET 5776.

TEMA BROJA:
ŽIDOVII ZAGREB

SADRŽAJ

4 UVODNIK	23 ŽIDOVSKI KALENDAR
I BLAGDANI	40 KAKO SU BOSANSKI SEFARDI
SLAVILI ŽIDOVSKJE BLAGDANE
5 ROŠ HAŠANA U ZAGREBU	24 MALI VODIČ KROZ
ŽIDOVSKJE BLAGDANE	42 NEIZBRISIV TRAG MAKABIJA I
ŽIDOVSKIH SPORTAŠA
8 ROŠ HAŠANA U SUBOTICI	27 BLAGDANI ETNIČKIH
ŽIDOVSKIH ZAJEDNICA
U IZRAELU	45 POVIJESNA MAKABIJADA
U BERLINU
8 ROŠ HAŠANA U DUBROVNIKU	28 KAKO ČESTITATI
ŽIDOVSKI BLAGDAN?	48 MOJA MAJKA RUŽA FUCHS
— PRAVEDNICA MEĐU
NARODIMA
9 ŠANA TOVA!	29 TU B'AV — ŽIDOVSKI
PRAZNIK LJUBAVI	50 IZLOŽBA U ŽIDOVSKOM
MUZEJU U NEW YORKU
10 IZRAEL IMA VIŠE OD 8
MILIJUNA STANOVNIKA	30 POSEBNOST PESAHA
I SLOBODA IZBORA	51 PREMINULA NAJSTARIJA
ŽIDOVKA NA SVIJETU
11 BOGAT PROGRAM DANA
OTVORENIH VRATA ŽOZ-A	32 ROŠ HAŠANA — PUNA NADE
I DOBRIH ŽELJA	52 PREMINUO AUTOR "RAGTIMEA"
15 EUROPSKI DAN ŽIDOVSKJE
KULTURE U OSIJEKU	33 ZAŠTO JE JOM KIPUR
JEDINSTVEN	52 SPORTSKI DUH NE
POZNAJE GODINE
16 OTKRIVANJE ISPRAVLJENE
SPOMEN PLOČE U PRELOGU	34 LJEPOTA I SMISAO NA
NAJPONIZNIJEM OD
SVIH MJESTA	53 OSNOVANO
MUSLIMANSKO-ŽIDOVSKO
VIJEĆE U EUROPI
17 ETGAR KERET: POVEZAN
SAM S IDENTITETOM ŽIDOVA
DIJASPORE	36 KAKO JE TO BILO NEKAD?	54 ODLAZAK OLIVERA SACKSA
— AUTORA "BUĐENJA"
20 LJETNA ŠKOLA MIRA
U SAVUDRIJI	38 SLAVLJENJE NAJVESELIJEG
BLAGDANA	
21 IZRAELSKI REPREZENTATIVCI
U CENTRU SVIJETA		
22 PREDSEDNICA KOLINDA
GRABAR-KITAROVIĆ
U IZRAELU		

U REALIZACIJI OVOG BROJA SVOJIM SU PRILOZIMA SUDJELOVALI:

NARCISA POTEŽICA, NIVES BEISSMANN, FRAN FRIEDRICH, RENATA DEBELJAK, MIRNA UKRAINČIK JOVANOVSKI, ALICE SINGER, MILIVOJ DRETAR, LUCIANO MOŠE PRELEVIĆ, IRIT SHNEOR, ETGAR KERET, MERRI UKRAINCIK, JAGODA VEČERINA, FREDI KRAMER, MILANA HARAMINA.

TODA RABA!

UVODNIK

Drage čitateljice i čitatelji,

pred vama je novi broj Ha-Kola. Nadam se da ćete i u njemu pronaći zanimljivih tekstova i to na malo izmijenjenom formatu.

Tema ovog broja su židovski blagdan budući da se upravo u ovo doba godine obilježavaju veliki židovski blagdani – Roš Hašana, Jom Kipur i Sukot. Nova godina dočekana je s velikim nadama u židovskim zajednicama diljem svijeta, a u skladu s tradicijom novu 5776. dočekali su i članovi hrvatske židovske zajednice.

Svaki je blagdan jedinstven, svaki ima svoje običaje, tradiciju. Jeste li ikada razmišljali o tome koji vam je židovski blagdan najdraži i zbog čega? Upravo na to pitanje odgovaraju naš rabin Luciano Moše Prelević, zamjenica misije i konzulica veleposlanstva Države Izrael u Hrvatskoj Irit Shneor, izraelski pisac Etgar Keret i autorica tekstova o židovskim temama Merri Ukraincik. Nives Beissmann donosi sjećanja članova Židovske općine Osijek o tome kako su se nekada slavili židovski blagdani, a Jagoda Večerina piše o običajima koje su njevali bosanski Sefardi.

Židovske općine Zagreb i Osijek obilježile su već tradicionalno i Europski dan židovske kulture brojnim događanjima.

O tome kako je židovstvo utjecalo na njegova djela za Ha-Kol govori popularni izraelski pisac Etgar Keret, a Fredi Kramer sjeća se hrvatskih “makabejaca”.

Kasno ljeto i jesen donijeli su u naše domove i tužne slike velikog broja izbjeglica koji pokušavaju pronaći mir i sigurnost. Židove je to podsjetilo na prošlost kada su i sami bili prisiljeni bježati. I upravo zbog toga židovske zajednice diljem Europe pokušavaju pružiti pomoći onima kojima je pomoć potrebna. Apelu vjerskih zajednica Hrvatske za pomoći prognanicima i izbjeglicama pridružio se i rabin Prelević.

O izbjeglicama i prognanima puno je toga rečeno. Dozvolite mi da ovaj tekst završim riječima bivšeg glavnog rabi- na Ujedinjenih hebrejskih kongregacija Commonwealtha Jonathana Sacksa:

“Mislio sam da je najvažniji dio Biblije onaj koji govori “Ljubi bližnjeg svoga kao sebe”. Onda sam shvatio da je lako voljeti naše bližnje, naše susjede, jer su on ili ona obično vrlo slični nama. Ono što je teško je voljeti stranca, onog čija je boja kože ili kultura drugačija od naše. I zato se zapovjed “Ljubi stranca jer si i ti sam jednom bio stranac” često ponavlja u Bibliji. Te

riječi nas i sada prizivaju. Hrabar čin kolektivne velikodušnosti pokazat će da je svijet, posebice Europa, naučio lekcije iz svoje vlastite tamne prošlosti i da je spreman preuzeti globalno vodstvo u izgradnji budućnosti koja donosi više nade”.

Nataša Barac

DR. OGNJEN KRAUS – 22 GODINE NA ČELU ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB

AUTOR: UREDNIŠTVO HA-KOLA

FOTOGRAFIJA: DR OGNJEN KRAUS OBAVEZNO

Među predsjednicima Židovske općine Zagreb dr. Ognjen Kraus s 22 godine kontinuiranog mandata, od 1993. do 2015. godine, treći je po redu među onima koji su najdulje obnašali tu dužnost. Najdulje mandat od 27 godina (od

1951. do 1978.) imao je dr. Lav Singer, pravnik i predsjednik Vrhovnog suda Hrvatske, dok je prije njega, od 1874. do 1881. i od 1891. do 1907., dakle 24 godine predsjednik bio ing. Jozef/Josip Siebenschein, građevinski inženjer

i poduzetnik te dugogodišnji gradski zastupnik. Za mandata dr. Krausa u Hrvatskoj, Zagrebu i uopće u društvu dogodile su se velike promjene, koje su morale utjecati i na život Židovske općine Zagreb. Možda tih promjena

nismo do kraja svjesni, jer se život odvijala ubrzanije nego prije, pa nije na odmet podsjetiti što se sve tih dvadesetak godina zbivalo i kako smo to doživljavali.

No neposredan povod za ovaj razgovor s dr. Krausom njegov je 70. rođendan. I prije je bio običaj da se, kad je riječ o predsjednicima, takve okrugle obljetnice obilježe, pa je tako u povodu 70. rođendana Josipa Siebenscheina Općina izdala spomenicu. Modernije i manje patetično, Uredništvo Ha-Kola se odlučilo na intervju, na koji je dr. Kraus, poslovično samozatajan i skroman, pristao s nešto krzmanja.

Vaš prvi mandat na čelu ŽOZ-a bio je u znaku velikih političkih i socijalnih previranja, najprije rat i sve što je on donio, a onda su se redale velike promjene. Okolnosti su vas na prisilile na politički angažman, javne istupe i opredjeljivanja. To je bila novost u dotadašnjoj povijesti ŽOZ-a...

Nakon eksplozije u našoj zgradi i na Miragoju 1991., a to su bili prvi teroristički napadi u Zagrebu nakon osamostaljenja Hrvatske, javnost je reagirala i iskazala solidarnost s nama. Zgrada je obnovljena uz veliku pomoć RH, a na otvaranje obnovljene zgrade došli su mnoge ličnosti iz politike, kulture, predstavnici vjerskih zajednica, židovskih općina i najviši dužnosnici Svjetskog i Europskog židovskog kongresa. Bilo je to vrijeme rata, kada je Židovska općina Zagreb dala velik doprinos u zbrinjavanju izbjeglica iz Sarajeva, ne samo Židova nego i građana drugih nacionalnosti. U to doba u Zagrebu je djelovala Jevrejska općina Sarajevo, a izbjeglice su bile smještene u našem staračkom domu, ali i u drugim hrvatskim gradovima, posebno u Dalmaciji, gdje je veliku ulogu imala Židovska općina Splita. Posebnu zahvalnost za izvlačenje izbjeglica iz Sarajeva dugujemo našem članu Jaši

Bienenfeldu. Sve je to, naravno, zahtijevalo poseban angažman i mudrost vodstva ŽOZ-a. Mislim da smo to obavili na zadovoljavajućoj razini i uz veliki trud.

U to vrijeme velikih političkih komešanja, rušenja svega što je podsjećalo na antifašističku borbu i najpozitivniji dio hrvatske povijesti 20. stoljeća, na ono što je Hrvatsku uvrstilo u antifašističku koaliciju i među zemlje pobjednice, a s druge strane relativiziranja najmračnijeg dijela hrvatske povijesti — ustaštva i NDH, bili smo motivirani da javno istupimo i branimo istinu. Reagirali smo na pokušaje revizije povijesti, negiranje ustaških zločina, osobito broja žrtava, na ideju pomirenja potomaka pobijeđenih i poraženih, odnosno komemoriranja žrtava i krvnika upravo u Jasenovcu (!). Mislim da je to bilo na vrijeme i ispravno. Uvijek smo se suprotstavljali krivotvorenjima. Podsjetit ću samo na mitinge na Trgu žrtava fašizma, gdje smo se pridružili svima onima koji su branili tekovine antifašizma. I na komemoracijama na Jom Hašoa bio sam prisiljen upozoriti na različite ekscese, općenito na nepravde. Ne zaboravimo, da se ono malo Židova koji su preživjeli spasilo bijegom iz NDH i pridruživanjem Narodno-oslobodilačkoj borbi, partizanima, dakle, antifašističkoj borbi na čijim temeljima počiva današnja Europa, a i Hrvatske, što je zapisamo i u Ustavu RH.

Kakvi su se ciljevi postavili pred ŽOZ nakon osamostaljenja Hrvatske? Koje ste probleme zatekli u unutarnjem životu ŽOZ-a? Kakav je, na primjer, bio status Doma L. Schwarzza?

Nakon proglašenja samostalnosti RH odvojili smo se od Saveza jevrejskih opština Jugoslavije i organizirali funkcioniranje židovskih općina u RH, reorganizirali i uspostavili sva tijela, riješili imovinska pitanja sa SJOJ i preuzeli

Dom Lavoslav Schwarz, koji je uvijek bio vlasništvo Židovske općine Zagreb. Bio je bio težak i mukotrpan posao s obzirom na stav Saveza prema svim novonastalim židovskim organizacijama bivše Jugoslavije. Osnovali smo Koordinaciju židovskih općina u RH kao krovno predstavništvo cijele židovske zajednice. U unutrašnjem životu osjetio se novi duh, javile su se različite inicijative i ideje. Revitaliziran je vjerski život s rabinom na čelu, organizirali smo niz kulturnih priredaba — simpozije i skupove, izložbe, koncerte, izdavaštvo.

Povrat židovske imovine bio je u čitavom vašem mandatu težište i predmet vašeg trajnog i osobitog angažmana. Na kakve ste poteškoće nailazili u tome?

To je bio, a i danas je, jedan od najvećih i najmukotrpnijih poslova kojim se bavim. Najveća nepravda učinjena je zakonom o povratu imovine, koji je — mogao bih reći — najviše oštetio upravo židovsku zajednicu i pojedince. Nešto smo uspjeli, ali smatram da je vraćeno nedovoljno. Sve se odugovlači, zakonom su prava smanjena na minimum i imam osjećaj — što se tiče privatne imovine — kako se čeka da nasljednici umru. Što se tiče imovine općina, naša ustrajnost sve se više čini apsurdnom. I dalje se borimo da dobijemo barem nešto od onoga što nam je pripadalo. Nažalost, to uvelike onemogućava navedeni zakon. U nekoliko smo navrata tražili reviziju tog zakona, stalno se obećava da će se to ostvariti, ali ništa od svega. Svatko tko pogleda izložbu “Židovi i Zagreb”, objektivno može vidjeti doprinos Židova ovom gradu, a i vidjeti što su Židovi posjedovali. Ista je situacija bila u svim židovskim općinama u Hrvatskoj — a bilo ih je četrdeset, dok ih je danas deset. U Zagrebu je nekada bilo 12.000 Židova, gotovo sedam posto stanovništva, a danas ih ima oko 1.500.

FOTOGRAFIJA: DR OGNJEN KRAUS OBAVEZNO

Netom nakon što je ŽOZ-u vraćeno zemljište sinagoge u Praškoj 7 ponovno su započele diskusije, pa i pripreme za gradnju. Ima li nade, da će se nešto ostvariti? Ikada?

Pitanjem Praške bavimo se godinama. Neposredno nakon povrata zemljišta posljednjeg dana 1999., počeli smo raditi na planovima i uskoro prikupili potpunu dokumentaciju i donijeli plan gradnje. Nažalost 2005. sve je zaustavljeno nakon izdvajanja grupe članova, osnutkom Vjerske zajednice Bet Israel protiv slova zakona, a osobito uplitanjem samog tadašnjeg predsjednika RH, Stjepana Mesića u unutarnje stvari Općine. Prije više od godinu dana donijeli smo novi plan izgradnje, prilagođen sadašnjoj situaciji, ekonomskim prilikama i potrebama Općine. Događaji u Europi i svijetu, posebno rastući terorizam i sigurnosne prijetnje u posljednje vrijeme ponovno nas prisiljavaju na razmišljanje što učiniti. U Praškoj smo uz memorijalni centar, sinagogu i općinu planirali i starački dom i dječji vrtić. Danas, s obzirom na

situaciju, postavljamo sebi pitanje je li pametno objediniti sve te sadržaje na jednom mjestu.

Dom Lavoslava Schwarza godinama je velik problem zbog dotrajalosti i krajnje je vrijeme osposobiti ga za adekvatno djelovanje. Treći problem je dječji vrtić Miriam Weiller smješten u podrumskim prostorijama. To su prioriteti koji zahtijevaju naše najbrže djelovanje, u čemu tražim angažman svih članova Općine i donošenje konačnih odluka.

Naravno, najvažniji je život članstva, jer Općina postoji zbog članova i brige za njih. Posljednjih me godine posebno veseli angažman mlađe generacija koja se u revitalizaciji života okupila oko podpredsjednika ŽOZ-a Saše Cvetkovića, u čemu mu dajem podršku. Isto me tako veseli da nedjeljnu školu polazi sve više djece.

Svakako treba spomenuti generaciju seniora, koji se svakog tjedna okupljaju i obogaćuju svoj rad novim djelatostima. Nažalost, posljednje smo vrijeme izgubili velik broj pripadnika upravo te generacije koja je dala golem doprinos ovoj zajednici poslije Drugog svjetskog rata. Izgubili smo ljude koji su obilježili tu zajednicu i grad Zagreb, kao što su Mirko Mirković, Alfred Pal, Branko Polić, Vera Dajht Kralj, Maja Bošković Stulli, Mirjana Gross — da spomenem one koji su nas napustili nedavno.

Imali ste prilike sudjelujući na skupovima Europskog i Svjetskog židovskog kongresa te drugih velikih židovskih organizacija uočiti dominantne ciljeve djelovanja. Kakva je danas situacija židovstva uopće? Isticali ste važnost edukacije. Kako se to ostvaruje?

Situacija u europskom židovstvu iz godine u godine sve je ozbiljnija, a danas bih mogao reći da su Židovi i ugroženi ekstremizmom i sve većim porastom terorizma radikalnih islamskih i drugih

grupa. U porastu je antisemitizam i antiizraelizam. Stanje je zabrinjavajuće.

I danas je to glavna tema svjetskih židovskih organizacija: kako osigurati sigurnost židovskih zajednica i pojedinaca. Velik aktualan problem je iseljavanje Židova iz zapadnoeuropskih zemalja, u prvom redu Francuske. Godinama se na tim konferencijama upozorava na važnost edukacije o Holokaustu i pouci koju istina o njemu nosi, pledira se za rasnu i vjersku toleranciju, dijalog i međusobno uvažanje. Isto to nastojimo provoditi i u Hrvatskoj međureligijskim i međumanjinskim dijalogom, a posljednjih godina djelovanjem Šoa akademije, za koju nažalost nemamo gotovo nikakvu podršku vlasti. Naglašavam i djelatnost same Općine koja gotovo svakodnevno ugošćuje đake, studente i nastavnike, upoznaje ih sa židovskim običajima, tradicijom i kulturom. Općinom prolazi godišnje nekoliko tisuća osoba. Jedino što se donekle adekvatno obilježava, to je Međunarodni dan sjećanja na Holokaust, 27. siječnja svake godine. Drugih aktivnosti ima premalo, pa se ne mogu očekivati bolji rezultati.

Spomenili smo sukobe koji su 2005. rezultirali izdvajanjem grupe članova, osnutkom Vjerske zajednice Bet Israel, ali i optužbama dosadašnjeg vodstva. U javnosti je to imalo negativan odjek. Kako danas iz odmak od deset godina ocjenjujete tu situaciju i njezine posljedice?

O tome sam govorio u mnogo navrata, pa ne bih ulazio u detalje. Tridesetak članova koji su se izdvojili učinili su neizbrisivu štetu cijeloj židovskoj zajednici u Hrvatskoj. Što reći na to — tražili su da se Židovska općina Zagreb izbriše iz popisa vjerskih zajednica RH, dakle, ukine, što nije učinjeno ni u doba NDH? Što reći na neutemeljene tužbe i sudske procese kojima smo

FOTOGRAFIJA: DR OGNJEN KRAUS OBAVEZNO

bili izvrgnuti? U svemu tome imali su podršku predsjednika Mesića sve do kraja njegovog mandata. Nekoliko godina živjeli smo u izolaciji, nismo uspjeli realizirati nekoliko važnih planova, u prvom redu gradnju u Praškoj, a političkoj blokadi pridružio se veći broj medija.

Nakon deset godina mogu reći da sve ima dobru i lošu stranu. Mnogi ljudi koji su sudjelovali u toj epizodi napustili su Bet Israel, jer su vjerojatno došli do spoznaje što je zapravo stajalo iza svega: ni moralni ni vjerski motivi, nego privatni i materijalni interesi. Njihov idejni vođa, tadašnji rabin, danas je gotovo ostao sam.

U vašem programu od početka su važnu ulogu imale kultura i umjetnosti, povijest i tradicija. Organizirani su simpoziji, izložbe u uglednim zagrebačkim muzejima i galerijama, koncerti, a vjerojatno je najveći projekt kulturno-povijesni vodič "Židovski Zagreb" i izložba "Židovi i Zagreb" u Gliptoteci HAZU. I jedno i drugo postavljaju pitanje: što su Židovi bili Zagrebu.

Sve što smo radili, a radimo i danas, imalo je ulogu upoznavanja javnosti s poviješću, kulturom i običajima Židova u Zagrebu. Kao i posljednjom izložbom, "Židovi i Zagreb" uvijek smo htjeli upozoriti na udio i doprinos Židova u razvoju ovog lijepog grada. Često smo se uvjerali da se o tome zna malo ili gotovo ništa. Zato su sve te izložbe, publikacije, simpoziji i skupovi imali smisla. Izložba "Židovi i Zagreb" izazvala je velik interes, a već u početku odlučili smo da je šaljemo u određene sredine gdje će nas predstavljati. Zato su svi tekstovi prevedeni na engleski jezik, a postoji i englesko izdanje kulturno-povijesnog vodiča "Židovski Zagreb".

Jedna od manifestacija koja nas doista obuhvatno predstavlja je Tjedan Izraela. Svake jeseni u sklopu velikog europskog projekta predstavljanja židovske baštine otvaramo vrata javnosti kulturnim programom. U svemu tome bitan udio daju zaposlenici Ureda ŽOZ-a, na čelu s Deanom Friedrichom i neke članovi, među kojima je najaktivnija voditeljica Umjetničke

zbirke Mira Wolf. Važan doprinos koheziji Općine daje naš rabin Luciano Moše Prelević.

Tu je i Kulturno društvo Šalom Freiberger, otvoreno ne samo članovima Općine nego široj javnosti. Svojim svakotjednim tribinama i programom, koje vodi Živko Gruden, ono isto tako širi židovsku kulturu i promovira aktualne teme.

Na kraju osobno pitanje: kad ste se odlučili kandidirati za predsjednika Općine, vaša je liječnička karijera bila u usponu. Što vas je navelo na to? Kako ste spajali medicinu i angažman u ŽOZ-u? Bili ste istodobno predstojnik Klinike za urologiju Bolnice sestara milosrdnica i predsjednik Židovske općine Zagreb. Danas, u mirovini, vodite Centar za ekspertnu medicinu, djelujete i u drugim zdravstvenim institucijama...

Kad sam bio u naponu snage imao sam poriv i osjećaj obveze, da nešto dam svojoj Općini. Tu sam sa sestrom Živom polazio dječji vrtić, odlazio na ljetovanja, bio u omladinskom klubu, to je sredina u kojoj sam odrastao i stekao židovsko obrazovanje. Mogu to zahvaliti svojem ocu Ivi Krausu, koji je bio dugogodišnji član Vijeća i aktivist u pravom smislu riječi. Nadam se da sam nešto učinio, a ocjenu prepuštam drugima. Želja mi je, da sa svojim suradnicima realiziram planove o Praškoj i već navedene prioritete.

Mnogo toga nismo dotaknuli, jer bi intervju bio predugačak, a ja sam pobornik kratkoće i sažetosti, što svi oko mene dobro znaju. I dalje sam zaposlen, od jutra do mraka. Svoj liječnički posao radim s jednakim angažmanom. Medicina je bila i ostala moja velika ljubav. Na kraju, želio bih zahvaliti na podršci mojoj obitelji, prijateljima i svim suradnicima.

BOGAT I RAZNOVRSTAN PROGRAM TJEDNA IZRAELA 2015.

PIŠE: DEAN FRIEDRICH

Od 19. do 29. studenoga 2015. publika imala je prigodu gledati i slušati programe sedamnaestog po redu Tjedna Izraela. S realizacijom ove kulturne manifestacije Židovska općina Zagreb započela je još 1999. godine programom u zgradi ŽOZ-a, koji je na simboličan način predstavljao put u Izrael. Improvizirani avion nalazio se u prizemlju, a svaka je etaža zgrade izgledom i sadržajem podsjećala na neki dio Izraela. Bilo je to vrijeme uspostave redovne direktne avionske linije domaćeg avio-prijevoznika koji nam je i uvelike pomogao posudbom zrakoplovne opreme, te prijevozom materijala i namirnica koje smo pribavili u Izraelu. Odlična reakcija publike bila je znak za nastavak, nadogradnju i profiliranje projekta. U godinama koje su uslijedile raznolik je program u formatu židovske sedmice, u Zagrebu i drugim gradovima, premijerno predstavio i velika imena svjetske umjetničke scene te vrhunске umjetnike (Yaakova Agama, Gioru Feidmana, Michaela Nguyena, Isabelle Duran i druge). Šira publika odlično je prihvaćala nove ideje, a članovi ŽOZ-a u anonimnoj su anketi provedenoj 2013. godine Tjedan Izraela proglasili najboljim programom ŽOZ-a uopće.

IZLOŽBA “ŽIDOV I ZAGREB” I KONCERT DUA “BUTTONS & STRINGS”

Ovogodišnji program započeo je 19. studenoga izložbom “Židovi i Zagreb” u Gliptoteci HAZU. Temeljena na “Židovskom Zagrebu”, jednoj od najprodavanijih publikacija u Zagrebu 2011. godine, na 58 panoa, uz 29 predmeta iz zbirke iudaicae te 2 dokumentarna filma, u dva izložbena paviljona izložba predstavlja život Židova u Zagrebu od osnutka Općine do danas, te njihovu ulogu i doprinos u izgradnji Zagreba i razvoju društva u cjelini. Ovaj konceptualno i tehnički složen projekt realizirala je velika ekipa u kojoj ističem Snješku Knežević (autorica), Maria Beusana (autor postava), Miru Wolf (izbor iudaicae, deskripcija predmeta, redateljica filmova), Srećka Škrinjarića (grafički dizajn i priprema), Gigu Gračan i Ellen Elias Bursać (prijevod), Sašu Cvetkovića (koordinator). Prigodnim riječima, pored autorice, izložbu su otvorili Ognjen Kraus (predsjednik ŽOZ), Sanja Zoričić Tabaković (Predstavica židovske nacionalne manjine Grada Zagreba), Vesna Mažuran (v.d. upraviteljica Gliptoteke HAZU), Milan Bandić (Gradonačelnik) te Đuro Seder (voditelj Gliptoteke HAZU).

Najbolje priznanje ovoj izložbi dala je publika svojim odazivom. Po otvorenju, stotinjak od tristo tujak ljudi koji su razgledali izložbu, uspio se smjestiti u koncertni prostor kako bi poslušali

nastup dua “Buttons & Strings” kojeg čine Almir Mešković (harmonika) i Daniel Lazar (violina). Almiru (BIH) je ovo već treći nastup na Tjednu Izraela. Ranijih godina nastupio je kao član Rubinstein Klezmer Projecta poznatog svjetskog violinista Yaakova Rubinsteina te uz Helmuta Eisela i Stefana Engelsmanna. Posljednje spomenut nastup dogodio se u vrlo prisnoj, gotovo obiteljskoj atmosferi jednog zagrebačkog puba bez ikakvih medijskih odjeka, a pokazao je sav Almirov talent. Naime, Helmut i Almir odsvirali su koncert prepun improvizacija bez ijedne probe. Danielu (Srbija) ovo je bio prvi nastup kod nas. Obojica su završili poslijediplomski studij na Norveškoj glazbenoj akademiji u Oslu gdje i žive.

Predstavili su se programom koji isprepliće njihova dva glavna glazbena interesa, klasiku i etno glazbu, koje spajaju interpretativno, aranžmanima i improvizacijama u glazbenu formu koja se može, ali i ne mora prepoznati kao klezmer. Kao što je ponekad teško povući crtu između klasicizma i rane romantike, tako je i kod ovog dvojca nezahvalno definirati kojem pravcu ili stilu pripada njihov izbor izvedbe. Odsvirali su svojevrsan potpourri koji je obuhvatio nordijsku tradicijsku glazbu, tradicijske melodije Balkana, Rusije i klasiku, u raznim kombinacijama. Imali smo primjerice prilike čuti vječiti klasik klezmerskog repertoara, kompoziciju jednog od najpoznatijih crossover

FOTOGRAFIJA: FRAN FRIEDRICH / S OTVORENJA IZLOŽBE ŽIDOV I ZAGREB

glazbenika, Nigela Kennedyja, zatim Ševu, Grigorasa Dinicua, miks teme iz Mozartove 40. simfonije u g-molu s balkanskim “narodnjakom”, te rumunjsku tužaljku koja pripada tzv. Dojni, vrsti narodnog glazbenog stvaralaštva koje se od 2009. nalazi na UNESCO-vom popisu svjetske kulturne baštine. Ovakav izbor dakako nije nimalo slučajan. Pružio im je mogućnost demonstracije tehničke perfekcije, profinjenog tona u klasicističkoj frazi, dinamike, energije i virtuoznosti. Taj pomalo neformalni repertoar dao im je i zafrkantsku slobodu kako u izvedbama tako i u komunikaciji

s publikom koja ih je na kraju oduševljeno pozdravila i pozvala na dodatak (Havu nagilu).

NASTUPI HRVATSKE KOMORNE FILHARMONIJE U KOPRIVNICI I ZAGREBU

Dana 20. studenoga u Koprivnici u dvorani Domoljub i dan kasnije u Zagrebu u dvorani Narodnog doma nastupila je Hrvatska komorna filharmonija sa solistima; Evgeniom Epshtein (violina), Brunom Philippom (klarinet), Klasjom Modrušan (sopran) te Lanom Bradić (klavir). Programom su bila obuhvaće-

na vrlo raznorodna glazbena područja, klasika (uključujući rijetko izvođenog hrvatskog Židova Schwarzza), klezmera, tradicijskih i popularnih izraelskih pjesama do 3. dijela petodjelne Bernsteinove dječje glazbene pošalice I Hate Music te uz dvije praižvedbe.

Program je bio premijerni u punom smislu te riječi jer su repertoar, izbor glazbenika i njihova suradnja osmišljeni samo za ovu prigodu. Koncert je stvoren takoreći ni iz čega. Prethodilo mu je arhivsko istraživanje, stvaranje aranžmana za ovaj sastav, priprema novih notnih materijala i probe. Izuzev

glazbenicima, za pripremu zahvalnost dugujem i udruzi Hrvatska komorna filharmonija Zagreb, djelatnicima arhiva Hrvatskog glazbenog zavoda, aranžerima (Vidović, Đorđević, Burič), Felixu Spilleru koji je pripremao notni materijal, Laili Šprajc koja je pripremala hebrejske tekstove te Sanji Švarc Janjanin, predsjednici Židovske općine Koprivnica koja se samnom upustila u ovaj eksperiment organiziravši koprivnički nastup kao poklon građanima Koprivnice. Posebno sam zahvalan Marijanu Modrušanu, violinisti, inače članu simfonijskog orkestra HRT-a i predsjedniku spomenute udruge koji je inicirao našu suradnju i okupio glazbenike.

O samom koncertu sve je rekla publika pozdravljajući srdačno svaku točku. No, bez sumnje najviše su im se sviđjeli klezmerski broj Azoj Tantzmen u izvedbi orkestra i Brune Philippa te finale sa svim izvođačima uz popularnu Cenu (Cena, cena, cena) koja je izvedena i na bis.

Uz ovu je pjesmu vezana zanimljiva priča. Gotovo da i nema Židova koji je ne zna, no manje je poznato da se radi o svjetskom hitu. Tekst je na hebrejskom napisao Jehiel Hagiz, a uglazbio ga je 1941. Isahar Miron, izbjeglica iz Poljske u tadašnjoj britanskoj koloniji Palestini, pravog imena Stefan Mihrovski. Kasnijih je godina pjesma dorađivana da bi na kraju završila na ploči američkog folk-blues kvarteta The Weavers dosegovši 2. mjesto Billboardove ljestvice. Weaversi su izveli pjesmu na engleskom zadržavši riječi Cena, cena, a kao i kod većine njihovih hitova uključen je i monolog u country stilu u kojem se objašnjava da se radi o izraelskoj narodnoj pjesmi te potom sljedeću strofu pjevaju na ivritu. Aranžer je želio prikazati ovu pjesmu kao narodnu prikrivši činjenicu da je pjesmu napisao Mihrovski međutim prevara je otkrivena. Mihrovski je

poveo i dobio sudski proces protiv američke izdavačke kuće.

SPAJANJE NESPOJIVOG — KONCERT HELMUTA EISELA I JEM-A

Kako spojiti nespojivo? To bi mogao biti naziv koncerta Helmuta Eisela i JEM-a (Njemačka) održanog u ponedjeljak 21. studenoga u atriju Muzeja za umjetnost i obrt pred punim gledalištem. Već sam izlazak glazbenika na pozornicu i pogled na Eiselov klarinet znatno produljenog zvona i prozirnog usnika dao je naslutiti da se sprema nešto neuobičajeno. Inspiriran Mozartovim Don Giovannijem sastav je stvorio program pod nazivom Don Juan à la Klez temeljen na klasičnim predlošcima i najpopularnijim kompozicijama Helmuta Eisela s njegova nosača zvuka izdanog 2013. godine (Klezmer in the Air). Eisel i njegovi stalni partneri, Stefan Engelmann (kontrabas) i Michael Marx (vokal i gitara) vješto se

poigravaju glazbenim stilovima te jednu temu lakoćom provlače kroz različite glazbene pravce (klasiku, klezmer, jazz, swing, dixie). Pri tome, u nekim trenucima, i svaki instrument ima potpuno različit stilski izričaj. U jednom trenutku klarinet predvodi temu u klezmer stilu, a prati ga klasična jazz improvizacija na kontrabasu s jedne strane te gitara u sinkopiranom ritmu u stilu komercijalizirane havajske glazbe s druge, da bi u sljedećem momentu tema preselila na sudjedni instrument uz potpunu izmjenu stilova pratećih glazbala. Izrazito zanimljiv koncept korelacije pojedinih instrumenta u korusima i u pratnji daje vrlo originalne rezultate.

Ovaj trio na najbolji način kombinira individualne senzibilitete glazbenika, dugogodišnje iskustvo zajedničkih nastupa i tehničke dispozicije pojedinca, pretvarajući nastup u impresivni jazz fusion koji gledatelje zaokuplja od prve do posljednje točke.

FOTOGRAFIJA: FRAN FRIEDRICH / BORNA ŠERCAR'S JAZZIANA CROATICA FEAT. ANA LICE

LIRA U ŽOZ-U I JAZZIANA CROATICA U HRVATSKOM GLAZBENOM ZAVODU

Židovska općina Zagreb imala je samo jednog predstavnika u ovogodišnjem programu. Nažalost, niti ove godine nismo bili u mogućnosti prezentirati Jewserse, naš renomirani klezmerski sastav, ali na sreću, imamo i Mješoviti pjevački zbor Lira. Nastupio je u popunjenom auditoriju ŽOZ 24. studenoga. Stalni voditelj i dirigent Robert Homen se zbog prethodno preuzetih obveza nije mogao pridružiti te ga je uspješno zamijenio Stjepan Vuger, a za ovu prigodu pridodana su i pojačanja, Mirta Horvat i Ana Terek (soprani) te kvintet Gospodnetić singers. Atraktivan program obuhvatio je najpopularnije pjesme židovske tradicijske baštine poput *Have nagile*, *Jerušalajim šel zahav*, *Erev šel šošanim* i druge, a Lira je svojim nastupom još jednom dokazala da spada u sam vrh Hrvatske zbarske glazbe.

U srijedu, 25. studenoga održan je u velikoj dvorani Hrvatskog glazbenog zavoda, na neki način, najkontroverzniji koncert u programu Tjedna Izraela. Borna Šercar, genijalni jazzist, udaraljkaš, profesor na Muzičkoj akademiji u Zagrebu, sa svojim je sastavom Jazziana Croatica (Zvezdan Ružić, klavir, Vojkan Jocić, saksofoni, Tihomir Hojsak, kontrabas) pojačanim sopranisticom Anom Lice posvetio dio programa židovskoj tradicijskoj glazbi. Unatoč najavi poznatih sefardskih pjesama, uvrstio je i neke aškenaske i liturgijske pjesme. Tako smo uz njegove autorske brojeve slušali i *Adios querida*, *Erev šel šošanim*, *Avinu Malkeinu* i druge u jazz obradama koje su i razlog naprijed spomenutih kontroverzi.

Veći dio publike, posebice poklonika jazzu bezrezervno je uživao, dok su s druge strane, neki poznavatelji glazbenih predložaka imali drugačija oče-

FOTOGRAFIJA: FRAN FRIEDRICH / ROI YOZEVITCH — MENTALIST

kivanja, osjećajući se uskraćenima za jasno prepoznatljive glazbene linije. U tom dijelu publike bilo je onih koji su tijekom koncerta prihvatili novi zvuk, onih koji su kraj dočekali žaleći što nije bilo više vokalnih dijelova i onih koji su zaključili da se u ovakvim pradáma gubi srž židovske glazbe. No, što god da je tko doživio, ovaj koncert Jazziane s Anom Lice potvrdio je visoke individualne kvalitete glazbenika i vrhunsku kvalitetu sastava.

ZA KRAJ GENIJALNI MENTALIST ROI YOZEVITCH

Tjedan Izraela završio je u nedjelju, 29. studenoga, u Centru za kulturu i film "August Cesarec" — Teatar Exit show programom mentalista Roiya Yozeviticha. Gost iz Izraela nositelj je dva doktorata (elektrotehnika i psihologija), predavač, pisac (*Roš gadol*, 2011.) i voditelj treninga za menagement velikih svjetskih korporacija. U fokusu njegova interesa su skriveni potencijali ljudskog uma, treninzi pamćenja, učenja i

razmišljanja. Njegov performans kombinacija je svega pomalo; iluzije, sugestije, memorije, magije, a popraćen je duhovitim najavama i komentarima uz intenzivnu interakciju s publikom. Roi je "snagom svog uma" pogađao adrese stanovanja gledatelja, imena njihovih najmilijih, pojmove koje su zamislili, pomicao i deformirao predmete, a sve je to bilo upakirano u dinamičnu hi-tech predstavu, vrhunsku zabavu za sve gledatelje koji su s popričnim čuđenjem napustili dvoranu još dugo komentirajući nevjerojatne točke kojima su svjedočili.

Zahvaljujemo izvođačima, publici i svima koji su na bilo koji način pomogli realizaciji ovogodišnjeg programa. Tjedan Izraela organizirala je Židovska općina Zagreb uz partnere: Arthill d.o.o., Nova generacija — udruga za promicanje prisutnosti na internetu, Hrvatski glazbeni zavod, Hotel International. Program Tjedna Izraela ostvaren je potporom Savjeta za nacionalne manjine RH.

HANUKA U ŽIDOVSKOJ OPĆINI ZAGREB

PIŠE: DEAN FRIEDRICH

U prostorijama Židovske općine Zagreb, u subotu 12. prosinca 2015. godine, održana je zabava za Hanuku, jedini blagdan u godini prigodom kojeg organiziramo i prijem za državne dužnosnike, poslovne partnere i suradnike.

Uz članove ŽOZ-a, njihove obitelji i prijatelje, pozivu su se odazvali i zagrebački gradonačelnik Milan Bandić, pročelnik Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i sport Ivica Lovrić, predstavnici ministarstava i državnih agencija, izraelska veleposlanica Zina Kalay Kleitman, predstavnici stranih veleposlanstava u Republici Hrvatskoj, predstavnici vjerskih zajednica i nacionalnih manjina te drugi brojni gosti.

U klubu ŽOZ-a, uz prigodnu je riječ predsjednika ŽOZ-a Ognjena Krausa te glavnog rabina Hrvatske i Crne Gore Luciana Prelevića, zapaljena preposljednja svijeća na hanukiji, a potom su oni bolje sreće pronašli mjesto u prepunjenom auditoriju u kojem je najavljen koncert Tria Matije Dedića. Suradnja s Matijom Dedićem datira još iz devedesetih godina prošlog stoletja. Više je puta nastupao na priredbama u organizaciji ŽOZ, a i na proslavama Hanuke. Iako je to bilo davno, mnogi još dobro pamte njegovu suradnju s tada vrlo popularnom grupom Divas koja je publiku jako iznenadila otvorivši svoj nastup

FOTOGRAFIJA: HANUKA U ŽOZ

za Hanuku u ŽOZ pjesmom Maoz cur. Taj koncert općenito mnogi smatraju prekretnicom u načinu organizacije i izboru sadržaja proslave Hanuke. 2014. godine Trio Matije Dedića vratio se na pozornice ŽOZ nastupom u Gliptoteci HAZU u programu Tjedna Izraela, a sličnim su se programom predstavili i sada, u standardnom sastavu: Matija Dedić, klavir, Borko Rupena, udaraljke i Luka Veselinović, kontrabas. Izveli su nekoliko popularnih izraelskih pjesama u jazz obradi, poput Erev šel šošanim i Jerušalajim šel zahav, pridodavši im dvije hrvatske narodne te White Christmas Irvinga Berlina, najprodavaniji singl svih vremena.

O samoj je svirci i suviše nešto napisati; uigrani glazbenici dobro zvuče i

zajedno i u solo izvedbama, a kratak su program odradili nepretenciozno bez velikih egzibicija. Po završetku koncerta nastavljeno je druženje u klubu ŽOZ-a uz neizostavni falafel i sufganijot.

FOTOGRAFIJA: HANUKA U ŽOZ

SEDMI TJEDAN IZRAELSKOG FILMA U ZAGREBU

PRIPREMILA: NATAŠA BARAC

U želji da hrvatskoj publici približi izraelsku kulturnu scenu, posebice sedmu umjetnost, Veleposlanstvo Države Izrael i ove je godine organiziralo već tradicionalni Tjedan izraelskog filma. Početkom studenoga u zagrebačkom kinu "Europa" predstavljeno je petnaest recentnih nagrađivanih izraelskih filmova, a publika je u velikom i raznolikom izboru igranih i dokumentarnih filmova mogla uživati besplatno.

Tjedan izraelskog filma otvorio je film "Oproštajna zabava". Radi se o crnoj komediji o prijateljstvu i shvaćanju kada treba reći zbogom, a nakon toga prikazan je film "Utočište", koji govori o mladom religioznom paru koji tijekom Drugog libanonskog rata traži mjesto na koje bi se mogao skloniti da izbjegne napetosti u svom gradu na sjeveru Izraela.

Zagrebačkoj publici prikazan je i dokumentarni film "Rock u crvenoj zoni" o glazbenicima iz grada Sderot na rubu pustinje Negev koji unatoč dugotrajnim bombardiranjima u podzemnim skloništim stvaraju jedinstvene ritmove koji su promijenili izraelsku glazbu, te "Pustinjske jabuke", o djevojci Rebeci iz ortodoksne obitelji koja se počinje zanimati za sekularni svijet. Rebecca i njezina majka Victoria kreću na putovanje između svjetova koje mijenja život.

U sklopu predstavljanja izraelskog dokumentarnog filma prikazan je i dirljivi film "Slomljene grane", animirano

djelo o gubitku, obitelji i nadi. U tom filmu Michal Rechter, danas 92-ogodišnjakinja, priča kako je u dobi od samo 14 godina ostavila obitelj u Poljskoj i uoči Drugog svjetskog rata otputovala u Izrael. Svoju životnu priču ispričala je svojoj unuci, redateljici filma, koja oživljava sjećanja svoje bake u šarenoj animaciji.

"Sabena 571" još je jedan dokumentarni film koji govori o tome kako je 1972. godine otet avion na letu od Bruxellesa do Tel Aviva. Kinematografski prikaz događaja u ovom je filmu isprepleten arhivskim materijalima i ekskluzivnim intervjuima poznatih izraelskih političara koji su sudjelovali u spašavanju.

Film "Ples s Torom" prati 13-godišnjaka koji je odlučan zaslužiti čast nošenja svitaka Tore na blagdan Simhat Tora, dok film "Vice Versa" prati odnos pobožnog studenta i bolesne djevojke koji se pretvara u intimnu i strastvenu ljubavnu priču koja nadilazi pravila religije, društva i vjere.

Prikazani su i film "Silazak uzbrdo" o jednom sunčanom danu u Haifi, gdje se prate, a možda i susreću, sudbine dvaju muškaraca, te "Čovjek u zidu" o nestanku i potrazi za čovjekom koji je otišao prošetati psa i nikada se nije vratio. "Posuđeni identitet" priča je o palestinsko-izraelskom dječaku iz Tire kojega roditelji pošalju u prestižni židovski internat u Jeruzalemu, a "Zbogom Bagdadu", nastao prema romanu

Elija Amira, govori o iračkoj židovskoj zajednici kao najdrevnijoj židovskoj zajednici na svijetu. Većina iračkih Židova iz Bagdada nakon uspostave Države Izrael pedesetih godina prošlog stoljeća nije htjela ostaviti zemlju u kojoj su oni i njihovi preci živjeli tisućama godina.

Posljednjeg dana filmskog festivala prikazana su tri filma: dokumentarac "Silicijski Wadi", koji tijekom dvije godine slijedi četiri 'startupa', od ideje na salveti do uspjeha ili propasti, te igrani filmovi "Pored nje", koji govori o djevojci koja sama odgaja sestru s posebnim potrebama i "Tuviansky", priča iz 1948. godine o satniku izraelske vojske i bivšem bojniku u britanskoj vojsci optuženom za izdaju jer je nesvjesno predao popis važnih ustanova svom britanskom šefu u električnoj centrali. Nadamo se da će zagrebačka publika i sljedeće godine moći uživati u novoj reviji izraelskih filmova.

FOTOGRAFIJA: SEDMI TJEDAN IZRAELSKOG FILMA U ZAGREBU

“PANSION” — POPUNJAVANJE PRAZNINA VLASTITOG SJEĆANJA

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Piotr Pazinski (42), prvi književni glas treće generacije Židova nakon Holokausta, u svojem romanu “Pansion”, predstavljenom krajem listopada u Židovskoj općini Zagreb u organizaciji kulturnog društva Mirosław Šalom Freiburger, pokušava kratkim boravkom u pansionu iz djetinjstva popuniti praznine vlastitog sjećanja ali i rekonstruirati sudbinu danas vrlo malobrojne zajednice poljskih Židova, kojoj i sam pripada.

U središtu naracije romana neobičan je pansion nedaleko od Varšave u kojem borave Židovi koji su preživjeli Holokaust. U pansion u posjet dolazi mladić koji je kao dječak ondje s bakom često provodio praznike i tamo susreće nekoliko ostarjelih gostiju koji ga se sjećaju iz toga doba. Od tog trenutka glavni junak otpočinje potragu za izgubljenim vremenom.

“Pripovijest je pokušaj — osluškivanjem glasova, pronalaženjem predmeta, listanjem pisama i fotografija — rekonstrukcije ne samo vlastitog djetinjstva nego i priče o Židovima u Poljskoj”, rekao je predstavljajući knjigu njezin prevoditelj Dalibor Blažina.

Svoju rekonstrukciju Pazinski temelji na slikama — stazama, vrtu, šumi — na glasovima u tami koji se javljaju u pansionu, te na predmetnom svijetu — sta-

rim pismima, požutjelim razglednicama, izbljedjelim fotografijama i davno pročitanim novinama. Za razliku od Marcela Prousta, kojemu njegova potraga za izgubljenim vremenom počinje “malom madelaine”, Pazinski kreće u prošlost pomoću fotografija, škripanja u noći, pogleda na šumsku stazu...

“To je filozofska priča o općoj prolaznosti, jedan sjajan dijalog o temeljnim pitanjima, o suštini ljudskog života. To je divan, nepretenciozan roman s blagim ali i bodljikavim smislom za humor u kojem vlada ozračje topline”, rekao je direktor nakladničke kuće Disput Josip Pandurić.

On je izdvojio nekoliko razloga zbog kojih je odabrao “Pansion” i to za objavljivanje u biblioteci “Na tragu klasika”. Roman je 2010., nakon što je godinu dana ranije objavljen u Varšavi kao prvi-jenac Piotra Pazinskog, dobio najugledniju poljsku književnu nagradu “Pasoš Polityke”. Dvije godine kasnije dobio je i Europsku književnu nagradu. Razlozi su međutim, kako je rekao Pandurić, i intimno-emocionalni odnosno veza između Brune Schulza i Piotra Pazinskog o kojoj su govorili i Pandurić i Blažina.

Bruno Schulz (1892. – 1942.) poljski je pisac koji se smatra jednim od najvećih stvaratelja poljske i europske proze između dva svjetska rata. Židovskog je

podrijetla, a život je skončao tako što ga je nacist ustrijelio na ulici. Schulz je neka vrsta književnog pokrovitelja Piotra Pazinskog, dok se potonji nastavlja na Schulzov književni diskurs.

Pazinski, koji jako voli pisati o starim ljudima, ljudima koji pamte, zaključuje: “Trebao sam pitati prije. Sada više nemam koga. Prekasno je. Prije je bilo prerano, ili sam ja bio premlad. Sa starcima je dosadno pa su, nepitani, ponijeli sa sobom i svoje pamćenje”.

Ili, kako je lijepo naglasila voditeljica Čitateljskog kluba ŽOZ-a Narcisa Potežica: “To se svakom događa u nekim godinama — dok sam bio mlad, to me nije zanimalo a sada kad me to zanima, ja više nemam koga pitati, tih osoba više nema. Stoga je knjiga poticaj da se pita, ako je čita netko mlađi, a isto tako poticaj starijima da treba pričati”.

Piotr Pazinski poljski je književnik, novinar, književni kritičar i prevoditelj. Radio je kao novinar u listu Gazeta Wyborcza, potom diplomirao filozofiju u Varšavi, te doktorirao u Institutu za književna istraživanja Poljske akademije znanosti disertacijom o Jamesu Joyceu. Od 2000. glavni je urednik časopisa Midrasz koji se bavi aspektima židovske kulture u Poljskoj. Godine 2013. objavio je drugi roman “Ptičje ulice”.

“ŽIDOV I RIJEČI” — MEĐUGENERACIJSKI DIJALOG O IDENTITETU, KONTINUITETU I TRADICIJI

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Jedan od najcjenjenijih suvremenih izraelskih i svjetskih pisaca Amos Oz u svom djelu “Židovi i riječi” prikazuju međugeneracijski dijalog kojeg on sam vodi sa svojom kćerkom, povjesničarkom Faniom Oz Salberger. Ta je knjiga ustvari priča o identitetu, kontinuitetu i tradiciji židovskog naroda kroz riječi i knjige.

Esejističko djelo “Židovi i riječi”, objavljeno u izdanju nakladničke kuće Fraktura, u prijevodu Marka Gregorića, predstavljeno je 20. listopada u ŽOZ-u, u organizaciji Kulturnog društva Miroslav Šalom Freiburger. O djelu su govorili glavni urednik Frakture Seid Serdarević, prevoditelj Marko Gregorić, urednik u Frakturi Roman Simić Bodrožić te povjesničar i politolog Boris Havel, dok je ulomke iz knjige čitala Vlatka Bjegović.

Stajalište je autorskog dvojca da su riječi ono što povezuje današnje Židove s vremenom Abrahama, te oni potiču čitatelje da na povijest Židova gledaju kao na povijest riječi i jezika, a ne heroja i tragedija.

“Veličina starog Izraela nije stvar gradova i kraljeva. Vrlo je moguće da je materijalni život ondje bio surov, građevine kojekako sklepane, a način

odijevanja primitivan. Vrlo je moguće da je Salomonova veličanstvena palača bila traljava nastamba, puka izmišljotina ili bajka. Iskreno, stara židovska arhitektura nije nešto čime se najviše dičimo... Ali tekstovi su sjajni poput palača”, teza je iz knjige koja govori o tekstu kao najblistavijoj ostavštini židovske civilizacije.

U ovom djelu objavljenom prije nekoliko godina, Amos i Fania, “kroz zanimljiv dijalog oca i kćeri, odnosno književnika i povjesničarke, pokazuju sve ono što narod, riječi, knjige jesu. To je putovanje kroz povijest knjige i općenito kulture i pokazuje nam ono što knjiga i danas svima nama može značiti”, rekao je Serdarević.

Amosa Oza, kojega iz ranijih djela poznajemo kao intelektualca starog kova, znanog osim po književnim djelima i po mirotvornom angažmanu na Bliskom istoku i politički oštrim novinskim esejima, ovdje upoznajemo i kao čovjeka koji može “itekako temeljito, točno i precizno govoriti i o povijesti književnosti, antropologiji, teologiji, književnoj kritici... koji je sam čovjek knjige i kao takav može pisati o knjigama”, rekao je Serdarević, dodajući da je Fraktura objavljivanjem “Židova i riječi” željela uz Ozov romaneskni opus predstaviti i jednu esejističku knjigu, nakon one “Kako izliječiti fanatika”.

AMOS OZ VJERUJE U RIJEČI, PROPITIVANJA I INTELEKTUALNE RASPRAVE

Simić Bodrožić “Židove i riječi”, inače originalno napisanu na engleskom jeziku, predstavlja kao priču o identitetu, kontinuitetu i tradiciji, u kojoj su autori, obrađujući ozbiljnu temu, i duhoviti, opušteni i vedri. Oca i kći usto ne zanima biološko porijeklo koje bi potjecalo od galilejskih Židova rimskog doba već svoje porijeklo smatraju “načinjenim od riječi”.

“Oni kažu: ne zanimaju nas kromosomi, ne zanima nas genetika, nas zanima na koji način je ova nacija okupljena oko knjige, oko teksta, oko neprestanog postavljanja pitanja, oko stalnog sporenja i nikad bezuvjetnog usuglašavanja”, kazao je Simić Bodrožić o tom dijalogu dvoje “samosvjesnih sekularaca koji više vole pitanja nego odgovore”. Neki Ozu zamjeraju upravo taj sekularizam i ateizam na koji se često poziva jer, kako kažu kritičari, on ne može govoriti o judaizmu ako izostavi religijski segment.

“Na početku valja nam jasno reći u kakve se mi Židovi ubrajamo: prvo - oboje smo sekularni židovski Izraelci, ne vjerujemo u Boga; drugo - hebrejski je naš jezik; treće - naš židovski identitet ne hrani se vjerom”, kaže Oz.

Iako Oz jasno kaže da je ateist, njegovo djelo daje potpuno antiortodoksno stajalište koje uvažava svu tradiciju, u kojem nema dogmatično liberalističkog diskursa niti nijekanja važnosti religije u židovskoj povijesti. Djelo je puno propitivanja, intelektualnih rasprava, intelektualne raznolikosti i suprotstavljanja, bez jasnih odgovora i crno-bijelog pogleda na svijet.

Boris Havel kaže kako bi izabrao “Židove i riječi” za svoju kućnu biblioteku, nakon Ozovog životnog djela, autobiografskog romana “Priča o ljubavi i tmuni”. I kada spominje taj roman, Havel se sjetio jedne priče važne za razumijevanje Amosa Oza kao čovjeka. Oz je 2011. poslao arapski prijevod knjige “Priča o ljubavi i tmuni” u zatvor Marwanu Bar-

ghoutiju, teroristu osuđenom na nekoliko doživotnih zatvora zbog umiješanosti u ubojstva u vrijeme prve Intifade, uz posvetu u kojoj je napisao: “Ovo je naša priča. Nadam se da ćeš je pročitati i bolje nas pokušati razumijeti kao što mi pokušavamo razumijeti vas. Nadam se skorom viđenju u miru i slobodi”.

Oz je tim potezom pokazao kako vjeruje u riječi— opet riječi — više nego u zatvor, u vojnu silu, u politiku, u represiju. Kod njega nema opće osude Arapa, muslimana ili bilo koga drugoga.

Havel kaže kako mu je i dan danas taj potez nejasan, ali kako je djelomično kroz knjigu dobio načelan odgovor. Oz se u djelu samopropituje “što smo to mi učinili da njih potaknemo na takve zločine. Samokritičnost na toj razini Hrva-

tima nije svojstvena”, zaključuje Havel.

Amos Oz rođen je 1939. godine u Jeruzalemu. Dosad je objavio dvadesetak romana, među kojima se posebno ističu “Priče o ljubavi i tmuni”, “Pantera u podrumu”, “Moj Michael”, “Crna kutija”. Objavio je i niz esejiističkih knjiga od kojih valja izdvojiti “Kako izliječiti fanatika”. Djela su mu prevedena na više od 40 svjetskih jezika, među kojima i na hrvatski.

Dobitnik je niza prestižnih nagrada, uključujući Izraelsku nagradu za književnost, Goetheovu nagradu Grada Frankfurta, Legije časti itd. Nobelovu nagradu za književnost, iako se stalno spominje u krugu najizglednijih kandidata, još uvijek nije dobio. Iako, ne može se reći da je nije zaslužio.

“MOJA SESTRA SARAH” PREDSTAVLJENA U ŽOZ-U

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

I ove prve srijede u studenome održan je 14. sastanak Čitateljskog klub Ženske sekcije Židovske općine Zagreb. Uz nastavak razgovora o izraelskom humoristu Ephraimu Kishonu bilo je organizirano prvo predstavljanje novog romana pjesnikinje i književnice Sonje Smolec “Moja sestra Sarah”.

U svojoj sedmoj knjizi, autorica govori o djevojčici koja odrasta u židovskoj obitelji u Zagrebu u kojoj važnu ulogu ima njen djed koji je od najranijih dana uči je o svemu što bi njegovu unu-

ku moglo interesirati — od obiteljske povijesti do vjerskih običaja.

Djelo je zanimljivo jer prvi put u hrvatskoj književnosti imamo roman o djevojčici koja je Židovka u suvremenom svijetu, uz neobična događanja i magiju zapleta s elementima fantastike, kada ona saznaje tajnu o sestri blizankinji.

U razgovoru o romanu uz voditeljicu promocije Narcisu Potežicu sudjelovala je kao posebna gošća Vladimira Becić, spisateljica, psihologinja i recenzentica knjige, a na kraju su autorici nove knjige Sonji Smolec, koja od samog njegovog osnivanja redovno dolazi na naš Čitateljski klub, čestitali i članovi Ženske sekcije ŽOZ-a i rabin Luciano Moše Prelevića.

“Moja sestra Sarah”, u nakladi Hrvatskog društva književnika za djecu i mlade (Biblioteka Velika), predstavljena je široj javnosti na ovogodišnjem Interliberu.

FOTOGRAFIJA: KNJIŽEVNICA SONJA SMOLEC S RECENZENTICOM VLADIMIROM BEČIĆ I NARCISA POTEŽICA, ORGANIZATORICA PROMOCIJE

KARL KRAUS: POSLJEDNJI DANI ČOVJEČANSTVA

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Gotovo sto godina nakon što je djelo bečkog intelektualca, novinara i pisca Karla Krausa (1874. – 1936.) “Posljednji dani čovječanstva”, ambiciozno i opsežno uprizorenje Prvog svjetskog rata, izdano u Beču, knjiga je izašla i u Hrvatskoj. Na našu nesreću, iako je između izdanja u Beču 1922. i nedavnog u Hrvatskoj prošlo gotovo sto godina, načinom na koji gleda na rat i njegove uzroke Kraus nam je zapravo suvremenik a njegovo djelo vrlo aktualno, jer dobro ocrtava rat koji se nedavno dogodio na ovim prostorima. Ovo djelo predstavili su u prosincu na tribini Kulturnog društva Miroslav Šalom Freiberger u ŽOZ-u prof. Žarko Puhovski, filozof i politolog, prevoditelj Sead Muhamedagić i novinarka i publicistkinja Vlasta Kovač.

“Posljednji dani čovječanstva”, sveobuhvatna panorama života austrijskoga društva u doba Prvog svjetskog rata, vrhunac je Krausova opusa. Zbog vrlo složene dijaloške forme i zahtjevnog jezika, knjiga nije zamišljena da se izvodi na pozornici, već, kako je u uvodniku rekao Kraus, u “kazalištu na Marsu” Djelo nema “lajt motiva”, krši sva tri jedinstva — mjesta, vremena i radnje, ima više od 700 likova, što stvarnih što izmišljenih i dvjestotinjak scena. U tom

je golemom i višeslojnom dramskom kompleksu autor prikazao truljenje i raspad jedne epohe i države.

Iako opisuje ratne godine, rijetki su kod Krausa prizori s ratišta. Stvarni užas on pronalazi u ponašanju ljudi koji su našli načina da ostanu u pozadini - u licemjerju pripadnika društvene elite, prijetvornosti crkve, snishodljivosti pisaca, ratnohušakačkim člancima novinara, cinizmu urednika, patosu, laganju, ratnom profiterstvu i pohlepi, kaže Vlasta Kovač. Najgori sloj za Krausa su novinari, jer je manipulacija kojom uspijevaju pridobiti mase nemjerljiva.

Upravo u tome poveznici s današnjim vremenom u Hrvatskoj pronalazi Žarko Puhovski. “Na našu nesreću, ta knjiga je kod nas aktualna i ona pogađa naše vrijeme”, kaže Puhovski. Kraus je shvatio, i to je njegov najveći doseg, “da su kultura, novinarstvo i riječ izvor svih oružja i ubijanja, da je to motivacijski sklop koji čini zločine mogućima. Tako što ih opravdava. Tako što stvara privid da ovi drugi ne zaslužuju da žive. On osjeća, za naše vrijeme poučan, duboki prezir prema novinarima kao zločincima koji idu na frontu pa se šminkaju i slikaju”, ocjenjuje Puhovski.

Puhovski kaže da Kraus govori o ratu na dotad neviđen način, jer kod njega se

rat prije svega vodi u pozadini, a prave “svinjarije” ne događaju se na bojišnici, već na ulicama Beča. Ubojice su novinari, svo zlo proizvodi tisak. Pozadina nije drugorazredno ratno događanje nego izvor rata. “Rat se zapravo događa kod kuće”, kaže Puhovski. Ali nisu samo novinari oni prema kojima Kraus osjeća najdublji prezir. Na njegovoj meti našli su se i akademski krugovi i vladajući slojevi, kao i druge društvene skupine. On se izruguje, kritizira, ismijava, vješa na stup srama.

Ipak, kritičari kažu da mu se može prigovoriti činjenica da sam sebe nikad ne stavlja pod kritičku lupu. On je znao kritizirati kolektivne identitete kojima bi mogao pripadati — svoje Bečane, svoje Židove — ali ne i samog sebe. Još jednu kritiku uputio mu je Puhovski: Kraus je odlučio ne govoriti o Hitleru, vjerojatno zato što je ono što se događalo s Hitlerom bilo izvan domašaja kritika na koje se on koncentrirao.

Kraus, rođen u obitelji dobrostojećih i asimiliranih židovskih intelektualaca, bio je središnja figura bečkog intelektualnog života na prijelazu stoljeća. Izdavao je časopis “Baklja” gdje je godinama ubojito podvrgavao kritici društveni nemoral, a posebice novinare i pisce.

TEŽAK ZADATAK SUOČAVANJA S PROŠLOŠĆU

GOVOR SANJE ZORIČIĆ TABAKOVIĆ

“Nova politika razvoja — prema partnerstvu i zajedničkoj viziji” bila je glavna tema Croatia foruma tradicionalne godišnje konferencije Ministarstva vanjskih i europskih poslova koja je i ove godine u srpnju održana u Dubrovniku, uz sudjelovanje 25 ministara vanjskih poslova te drugih visokih domaćih i stranih dužnosnika. O suočavanju s prošlošću i pogledima židovske zajednice na forumu u Dubrovniku govorila je Predstavnic židovske nacionalne manjine u Gradu Zagrebu Sanja Zoričić Tabaković.

“Suočavanje s prošlošću je u pravilu suočavanje s vlastitim učinjenim pogreškama, a to nije lako ni za pojedince ni za narode. Radi izbjegavanja neugodnih tema, kod nas se obično kaže da je najbolje povijest prepustiti povjesničarima. Izučavanje povijesnih činjenica svakako treba prepustiti znanstvenicima, ali o njihovim interpretacijama i razumijevanju tih činjenica važno je govoriti s moralnog i ljudskog aspekta, a za to ne treba biti povjesničar”, kazala je u svom govoru Sanja Zoričić Tabaković ističući kako Hrvatska nije jedina zemlja koja ima poteškoće s tim.

“Zapravo je jedina Njemačka koja se zaista suočila sa svojom prošlošću i sagledala uzroke i posljedice svojih postupaka, pa je zato vjerojatno sada spremnija suočiti se s današnjicom koja

je prijeteća”, nastavila je, dodajući da je za to suočavanje trebalo puno godina, volje i napornog rada. U cijeloj Europi, upozorila je Sanja Zoričić Tabaković, jačaju radikalno desni pokreti, između ostaloga i zbog teške gospodarske situacije pa tako situacija podsjeća na razdoblje prije Drugog svjetskog rata, a tome pridonosi i izbjeglička i humanitarna kriza, kao i rastući terorizam.

“No, u vrijeme prije Drugog svjetskog rata svijet nije imao iskustvo Holokausta koje ima danas i zato nema opravdanja za indiferentnost prema i najmanjim naznakama fašizma ili samo sporadične mržnje prema bilo kome iz vlastite okoline ili bolje reći možda baš danas kada je stanovništvo tako duboko podijeljeno i nezadovoljno svojim životom i to u većini zemalja Europe, treba biti oprezan”, rekla je upozorivši da je došlo vrijeme da se sa svime time treba ozbiljno pozabavati prije nego što postane prekasno. Razloga za oprez, nastavila je, ima i u Hrvatskoj više nego dovoljno, poput pozdravljanja fašističkim pozdravom, pjevanja ustaških pjesama i iscrtanja kukastih križeva.

“Naime, i najstrašniji događaji započinju polako i pomalo. Tako ni Holokaust nije započeo u Auschwitzu, on je tamo završio. Godinama su protagonisti nacizma bacali probne balone, testirajući vlastiti narod i tek kada je većina pokazala da je dovoljno spremna za iskaljivanje mržnje ili dovoljno uplašena da ne reagira, tada se nacizam

bespovratno razmahao, a šutljiva većina omogućila je da Holokaust postane svjetski projekt i dobije epske razmjere uništenja”, kazala je Predstavnic židovske manjine i dodala da je genocid najstrašnija lekcija koju je čovječanstvo ikada trebalo naučiti.

“Zato kada se govori o kukastom križu na Poljudu u Splitu, vjerujte, židovsku zajednicu u Hrvatskoj ne brine visina i težina kazne koju će UEFA odrediti Hrvatskom nogometu, nas hvata ozbiljan strah i pitamo se jesu li naši roditelji pogriješili kada nakon Drugog svjetskog rata nisu napustili Europu zajedno sa onim malobrojnim preživjelima iz Holokausta i da li mi možda ponovno griješimo”, kazala je dodavši da židovska zajednica u Hrvatskoj sudjeluje u svim društvenim zbivanjima koje društvo čine boljima, a osnovala je i Šoa akademiju s ciljem cjelovitog obrazovanja o Holokaustu i podizanju svijesti o svim oblicima nasilja i netolerancije te građanskim i ljudskim pravima.

“Cijela Europa treba se suočiti sa svojim starim ranama, starim pogreškama i odlučiti da ih ne ponovi, zajednički osmisliti strategiju. To isto mora učiniti i Hrvatska. Da su se narodi ovog područja na vrijeme suočili s prošlošću, možda bi i ovaj zadnji rat koji se ovdje dogodio bio manje strašan ili ga ne bi bilo. Odnosno možda bi izgradnja poslijeratnog društva bila uspješnija”, zaključila je svoj govor Sanja Zoričić Tabaković.

DR. KREŠIMIR ŠVARC — ŽIVOT POŠTOVANJA I TOLERANCIJE

PIŠE: VJEKOSLAV PRVČIĆ

Povijesno društvo Koprivnica, u suradnji s Liječničkim zborom iz Koprivnice, organiziralo je 25. rujna 2015. godine, u koprivničkoj gradskoj vijećnici, prigodnu svečanost u povodu 90. rođendana svojeg istaknutog člana dr. Krešimira Švarca. Bila je to ugodna i topla večer sjećanja, prepuna emocija, jer je dr. Švarc u mnogočemu kroz cijeli svoj život zadužio građane Koprivnice, svoje kolege iz medicinske struke, kao i kako je to u svojem izlaganju istaknuo dr.sc. Hrvoje Petrić, našu pisanu povijest općenito.

O dr. Krešimiru Švarcu kao počasnim članu Povijesnog društva Koprivnica govorila je predsjednica društva, gospođa Ružica Špoljar. Već u samom uvodu napomenula je kako je dr. Švarc, kao istaknuti koprivnički liječnik koji je specijalizirao ginekologiju, dao veliki doprinos društvenom, javnom, kulturnom i političkom životu Koprivnice, Podravine, pa i Hrvatske.

Kada mu je dr. sc. Dragutin Feletar došao s idejom da se u Koprivnici osnuje Povijesno društvo, on je tu ideju zdušno prihvatio i dao svoj veliki doprinos u njezinoj realizaciji. Već od ranije dr. Švarc zanimao se za opću povijest svojega kraja, a posebno za povijest koprivničkih Židova koji su između dvaju svjetskih ratova, davali ve-

liki doprinos ukupnom životu u ovom gradu i široj okolici.

Nažalost, cijela gradska atmosfera, gradski društveni život, običaji i uljudba, nestala je u jednoj jedinoj noći kao spužvom pobrisana, dolaskom na vlast ustaša i ondašnje NDH, te Holokaustom. Dotada, bio je nemjerljiv utjecaj tih sugrađana u ondašnjem gospodarskom životu, a iz toga je opet proizlazio i utjecaj na društveni, kulturni i sportski život stanovnika Koprivnice.

DJETINJSTVO U OBITELJSKOM HOTELU

Dvadesetih godina 20. stoljeća obitelj Milana Švarca, trgovca u obližnjem selu Đelekovec, seli se u Koprivnicu. Tu Švarcovi kupuju poznati hotel-svratistište “K Caru Austrijskom” u kojem, kao školarac živi i naš sadašnji slavljениk.

U svojim izuzetno zanimljivim i dobrim dijelom autobiografskim zapisima “Štikleci iz stare Koprivnice”, on će zapisati kako je njegovo djetinjstvo bilo znatno drugačije od djetinjstava njegovih školskih kolega, jer je on već kao mali živio u hotelu. Dakako, takav je život imao svojih prednosti, ali, kako će i sam reći, i nedostataka, pa je ponekad zavidio svojim malim prijateljima “na toplini doma”, a oni njemu na životu u tako neobičnoj atmosferi kao što je jedan hotel.

Taj je hotel bio centar ukupnih dnevnih zbivanja u gradu, u njega su dolazili svi viđeniji ljudi grada i više puta u danu, jer je tu bila i svojevrsna burza informacija, pa je svaki koji je imalo držao do svoje obaviještenosti navraćao kako bi saznao najnovija izvješća “s terena”. Naime, u hotelu bi, između inih, boravili i noćili mnogobrojni trgovački putnici koji su tijekom dana svoju robu nudili trgovcima i puku po okolnim selima, a predvečer bi se ponovno sjatili u hotel i prepričavali svoje dogodovštine i priče što su ih tijekom dana prikupili na svojim obilascima terena. Tako je mali Kejač, kako su zvali Krešimira, bio na samom izvoru novosti, a što se tada, u vrijeme kad još nije bilo radija, televizije, a kamoli interneta, itekako cijeno.

Neobično je važno što se dr. Švarc svojevremeno osjetio ponukan da svoja sjećanja zapiše i tako nam svima osvijetli taj dio zajedničke gradske povijesti.

O samom hotelu “K Caru Austrijskom”, a koji će nakon Prvog svjetskog rata, promijeniti ime u “Hotel k caru”, tijekom večeri sjećanja, govorila je, uz projekciju slajdova, prof. Lidija Vranar. U pripremi materijala sudjelovao je najvećim dijelom unuk dr. Krešimira Švarca Samuel Janjanin.

Ali, u kontekstu života hotela-svratistišta svakako treba spomenuti jednu

FOTOGRAFIJA: DR KREŠIMIR ŠVARC ŽIVOT POŠTOVANJA I TOLERANCIJE

vrlo snažnu i poduzetnu osobu, a to je bila baka dr. Krešimira Švarca, gospođa Ivana Švarc, koju su svi zvali Carica, a koja je nakon smrti svojeg supruga preuzela vođenje hotela i dala svoj nemjerljiv doprinos koprivničkom ugostiteljstvu, gastronomiji, ali i društvenom životu. Tako stariji Koprivničanci i danas spominju znamenite balove, zabave i tombole organizirane u hotelu, ali i široku paletu odličnih domaćih jela što su spravljana u hotelskoj kuhinji.

LIJEČNIK I POVJESNIČAR — AMATER

O dr. Krešimiru Švarcu kao počasnom članu Liječničkog zbora govorila je dr. Vlatka Janeš Poje istaknuvši velik nje-

gov doprinos u razvoju koprivničkog zdravstva. Kao liječnik i ginekolog, dr. Švarc pokrenuo je razvoj koprivničkog i podravskog zdravstva na više područja, a posebno je zaslužan za razvoj ginekologije u našem kraju. Uz svoje mnogobrojne obveze na tom području, bio je ravnatelj koprivničke bolnice punih 18 godina, a u tom vremenu dao nemjerljiv doprinos kod izgradnje nove bolnice. Osim toga bavio se i društveno-političkim radom. No, cijelo to vrijeme nije zanemario stručno usavršavanje medicinskih kadrova, kao i pisanje mnogobrojnih stručnih članaka kojima je podizao opću zdravstvenu svijest, ali dao i doprinos općem razvoju medicine u nas. Dao je inicijativu za pisanje i sam

sudjelovao u pisanju nekoliko važnih knjiga s područja povijesti medicine, te tako ukazao na značaj razvoja zdravstva i zdravstvene struke na području sjeverozapadne Hrvatske. O tom aspektu života dr. Krešimira Švarca trebalo bi napraviti dodatna istraživanja kako bi taj dio dobio zasluženo mjesto u njegovom djelu.

Dr. sc. Hrvoje Petrić govorio je o dr. Krešimiru Švarcu kao povjesničaru-amateru, kako sebe skromno naziva sam dr. Švarc. Prof. Petrić je svoje izlaganje efektno razdjelio na nekoliko kratkih tema. Imenovao je prvo dr. Švarca kao inicijatora povijesti ili povijesnih događanja, spomenuvši pritom njegovu ulogu u gradnji Galerije naivne

umjetnosti u Hlebinama i izgradnju koprivničke bolnice, rekavši da bi već ta dva projekta bila dovoljna da dr. Švarc dobije svoje zasluženno mjesto u povijesti ovoga grada i kraja.

Drugo je područje u kojem je dr. Švarc sudjelovao kao “svjedok povijesti”, a tu je pišući mnogobrojne priloge dao svoj značajan doprinos našoj lokalnoj, ali i općoj pisanoj povijesti, jer upravo u takvim lokalnim temama oskudijeva čitava hrvatska povijest, pa je doprinos dr. Švarca tim značajniji.

Dr. Petrić je te večeri iznio jednu zanimljivu, pa i vrlo hrabru tezu s kojom se vjerojatno mnogi njegovi kolege profesionalni povjesničari i ne bi lako složili, kako je za opću povijest vrlo važan upravo neposredan svjedok koji piše o “stvarnom životu”. O vremenu i događajima kojima je sam svjedočio i u njima sudjelovao. Kako će upravo takvi svjedoci biti sve važniji jer iz njihovih iskaza dobivamo onu istinsku i vjerodostojnu povijest bez konstrukcija i naknadnih izmišljanja.

“ŠTIKLECI IZ STARE KOPRIVNICE”

Značajan doprinos, prema iskazu dr. Petrića, dr. Švarc je dao na dva važna područja: na području povijesti zdravlja i na području povijesti Židova.

Ovom potonjem, a u kontekstu dosad rečenog, htio bih iznijeti i neka svoja svjedočenja iz suradnje s dr. Krešimirom Švarcom. Posebno vezano uz nastajanje serije “Štikleci iz stare Koprivnice”, prvo kao članka u Koprivničkim novinama, a kasnije i kao nakladnika i urednika prvog izdanja knjige pod istim naslovom.

Godine 1995. pokrenuo sam, s još nekim ljudima, prve prave oporbene novine u gradu Koprivnici, jer sam i na vlastitoj koži osjetio manjak društvene snošljivosti, tolerancije i uvažavanja. Naime, u cijeloj atmosferi 90-tih godina

FOTOGRAFIJA: DR. KREŠIMIR ŠVARC ŽIVOT POŠTOVANJA I TOLERANCIJE

prošlog stoljeća u Hrvatskoj nedostajalo je na javnoj sceni upravo prave građanske kulture i mi, u uredništvu Koprivničkih novina, nastojali smo svojom uređivačkom politikom promijeniti takvu atmosferu u Koprivnici — dati priliku javnog djelovanja onim ljudima koji je u drugim javnim medijima tada nisu imali, ili barem nisu imali dovoljno. Kako se to danas kaže, platformu na kojoj su mogli iznijeti i drugačije viđenje tadašnje naše stvarnosti, od one koju su javnosti nastojali servirati ondašnji službeni mediji. Nastojali smo okupiti viđenje pojedince i osvjedočene humaniste, ljude široke kulture i naobrazbe, te dokazane tolerancije spram drugih i drugačijih, kako bismo barem pokušali artikulirati drugačiji glas na javnoj sceni.

Između inih, pozvao sam na suradnju i dr. Krešimira Švarca, kao čovjeka bogate kulture, radne energije i pregooca za kojeg sam znao kakav doprinos je dao u razvoju Koprivnice. U početku se pomalo nećkao, ali kad je donio svoj prvi prilog, svi u redakciji bili smo oduševljeni. Odjaci su ubrzo došli i od čitatelja, tako da je dr. Švarc nastavio s pisanjem praktički cijelo vrijeme kad su Koprivničke novine izlazile. Iako su

tiskana tek 52 broja, čini se da se njihovo pojavljivanje dogodilo u pravom trenutku, upravo kad je trebalo reći da još ima ljudi koji misle šire i drugačije. Vrijeme izlaženja Koprivničkih novina (1995./1996.) ostati će tako zapamćeno, između ostalog, i po seriji članaka dr. Krešimira Švarca, a dva izdanja njegove knjige nastale iz spomenute serije bila su samo logičan nastavak nečega važnog napisanog u njima o životu grada Koprivnice.

Stoga je teza dr. sc. Hrvoja Petrića, koja govori o značenju “svjedoka povijesti” tim važnija, tim više jer dolazi iz usta eminentnog sveučilišnog profesora i dobrog poznavatelja lokalnih prilika u Podravini.

I da završim: večer 25. rujna 2015. godine ostati će u najljepšem sjećanju svima koji su bili prisutni u punoj gradskoj vijećnici grada Koprivnice, po iskazanoj istinskoj atmosferi topline i zahvalnosti ovom koprivničkom bardu, ali i dirljivoj zahvali dr. Krešimira Švarca što ju je, iz svojih kolica, uputio svim nazočnima, pa i onima koji su ga cijenili, voljeli, a vole ga još i danas kroz njegov bogat život, a nisu imali sreće da spomenute večeri budu prisutni.

IZLOŽBA “ŽIDOV I U KRIŽEVCIMA”

PIŠE: RENÉE WEISZ-MALEČEK

FOTOGRAFIJA: IZLOŽBA ŽIDOV I U KRIŽEVCIMA

U likovnoj galeriji Gradskog muzeja u Križevcima 1. prosinca 2015. otvorena je izložba “Židovi u Križevcima”. Za koncepciju, postav i organizaciju izložbe zaslužan je mr. Zoran Homen, ravnatelj muzeja, uz suradnju povjesničara Dejana Pernjaka. Izložba je realizirana sredstvima Ministarstva kulture Republike Hrvatske, Koprivničko-križevačke županije i Grada Križevaca.

Posjetitelje je u prepunim dvoranama Gradskog muzeja pozdravio domaćin gospodin Homen izjavivši da ga je na ostvarenje ove izložbe potakla želja da na kraju svoje dugogodišnje karijere ravnatelja muzeja približi građanima i svim zainteresiranim povijesne činjenice iz razdoblja od polovice 19. do polovice 20. stoljeća, koje govore o značaju Židova i njihovoj ostavštini u svom gradu — da se ne zaborave. Homen je govorio i o saznanjima i rezultatima novih istraživanja, koja, kako je istaknuo, valja nastaviti.

Gradski muzej čuva u svom fondusu dio vrijedne građe koja se odnosi na židovsku zajednicu, kao što su dvije Tore, razni predmeti i fotografije iz obiteljskog života građana, povijesni dokumenti, te razni pisani i slikovni materijal koji daje uvid u plodni rad i život ove zajednice. Neki su dokumenti za ovu izložbu posuđeni iz drugih ustanova i iz privatnog arhiva obitelji Weisz.

U ime Židovske općine Zagreb, posjetitelje je pozdravio glavni rabin Hrvatske Luciano Moše Prelević. On je odao veliko priznanje organizatorima te naglasio važnost izložbe koja ga je, kako je kazao, zadivila svojim sadržajem i prikazom dokumentacije.

Dr. Ljiljana Dobrovšak, viša znanstvena suradnica Instituta “Ivo Pilar”, koja se stručno bavi istraživanjem povijesti Židova u Hrvatskoj, iznijela je svoja razmatranja o povijesti i djelovanju židovske zajednice u Križevcima, istaknuvši njezin značaj i važnost za grad. Ona je uz Dejana Pernjaka, autorica teksta kataloga o ovoj izložbi, a urednik i autor fotodokumentacije je Zoran Homen.

Katalog izložbe s podnaslovom “povijest, značaj, naslijeđe”, na vrlo stručan i informativan način obrađuje teme o židovstvu, govori o zakonima Tore, običajima i blagdanima. U posebnim poglavljima govori se o doseljavanju Židova u Hrvatsku, s naglaskom na podatke za Križevce. Opisuje se napredak Židova unutar vlastite zajednice kao i njihove zasluge za napredak grada u gospodarskom, kulturnom i drugim vidovima života sve do Holokausta, čije su tragične posljedice također dokumentirane.

Dr. Renée Weisz-Maleček govorila je kao predzadnji živući član nakadašnje Židovske općine Križevci, čija je zadnja

generacija tragično stradala u Holokaustu. Da bi se sačuvala sjećanja na njih, sakupila je dokumente, osvježila je svoja desetljećima potiskivana sjećanja, i prije tri godine objavila knjigu “Židovi u Križevcima”. To je kronika i sjećanje na 100 godina opstanka i djelovanja Križevačke židovske općine popraćena mnogim značajnim pojedinostima. Apelirala je na mlađe ljude i stručnjake da nastave istraživanja i izrazila zadovoljstvo da je u međuvremenu mnogo učinjeno — obnovljena je zgrada sinagoge, uređuju se groblja, stručnjaci istražuju dokumente i pišu o njima. Kao vrhunac ostvarena je ova značajna izložba, što govori da nevine žrtve i članovi židovske zajednice koji su mnogo pridonijeli razvoju i napretku svoga grada nisu zaboravljeni.

Na kraju se posjetiteljima obratio gospodin Tomislav Katanović, zamjenik gradonačelnika grada Križevaca, koji se vrlo pohvalno i s poštovanjem izrazio o nekadašnjoj židovskoj zajednici i ovoj izložbi, te pozvao Renée Weisz-Maleček da izložbu proglasi otvorenom.

Gosti, među kojima je bila i dr. Sanja Švarc-Janjanin predsjednica Židovske općine Koprivnica i posjetitelji koji su potom razgledali izložbu imali su samo riječi hvale o njenom sadržaju koji je iznimno informativan, te znalački i estetski prezeniran. Nakon otvorenja je za uzvanike priređena vrlo ukusna večera uz druženje, kojoj na žalost iz zdravstvenih razloga nisam mogla prisustvovati.

Dozvolite da na kraju ovog teksta kažem i nešto osobno: za mene je ovaj događaj uz sav svoj značaj bio i vrlo emotivan, jer je pobudio mnoga sjećanja i uspomene, uz susrete s nekolicinom dragih ljudi iz davnih, sad već povijesnih vremena.

TREBAMO LI SE SJEĆATI RATA?

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

Popularni stručno-edukativni skup “Znanjem protiv mržnje” ove se godine održao u dva navrata. Najprije su učenici varaždinskih osnovnih škola sadili lukovice žutog šafrana na Židovskom groblju u Varaždinu i to na sam 9. studeni — Međunarodni dan borbe protiv fašizma, antisemitizma i ksenofobije. Na taj se način željelo upozoriti na zaborav Varaždinaca kao i na posljedice Holokausta koje su izbrisale ovu najstariju židovsku zajednicu u kontinentalnoj Hrvatskoj. Iako sadnja cvijeća nije uobičajena na židovskim grobljima, učenici će kroz aktivno sudjelovanje u Projektu “Šafran” moći bolje upoznati tragediju koja se dogodila Židovima. Dodatna poveznica bila je i to što su lukovice šafrana stigle iz Spomen područja Jasenovac koji svake godine distribuira na tisuće šafrana u hrvatske škole.

Desetak dana kasnije, na 14. obljetnicu pada Vukovara, u Osnovnoj školi “Antuna i Ivana Kukuljevića” u Varaždinskim Toplicama održan je nastavak skupa. Ove je godine naglasak bio na obljetnici završetka Drugog svjetskog rata koja se svečano slavila u Hrvatskoj i svijetu. Navršilo se točno 70 godina od kraja tog najvećeg sukoba u ljudskoj povijesti. Skupu je prisustvovalo stotinjak učenika i nastavnika iz Varaždinske i Koprivničko-križevačke županije. Za svečano otvorenje pobrinuli su se domaćini prigodnim programom te pozdravnim govorima gradonačelnice

Goranke Štefanić i zamjenika župana Alena Kišića.

“Velika nam je čast što smo sada ovdje, Varaždinske su Toplice povijesno mjesto i zaslužuju domaćinstvo jer su itekako povezane s Drugim svjetskim ratom, ali i svim temama o kojima se govori na skupu. Od 1945. prošlo je točno 70 godina, no posljedice rata se osjećaju i danas. U tom sukobu, najvećem u ljudskoj povijesti, prekršena su sva moguća ratna pravila te počinjeni najgori ratni zločini. Mnogi nisu nikad procesuirani. To nam je pouka da ratove treba izbjegavati. Iako sada velikim korakom u 21. stoljeću, izgledno je da nam se ponavljaju neke povijesne epizode pa trebamo biti mudri i educirani kako bi ih rješili”, rekao je Milivoj Dretar, autor Projekta.

Prvo je izlaganje bilo posvećeno Gradu-heroju i tome kako obilježiti Dan spomena na žrtvu Vukovara u školama. Nastavak je bio o ruskim izbjeglicama u Varaždinskim Toplicama od 1918. do 1920. koje su tu pristigle nakon Oktobarske revolucije. Ta je tema aktualna s obzirom da je kroz Hrvatsku ove jeseni prošlo oko 450.000 izbjeglica s Bliskog istoka. Glavna tema je bila 1945. pa je o situaciji u Njemačkoj u zadnjim danima rata i poraću govorila Elke Tiedt iz njemačkog veleposlanstva.

“Njemačka je prošla težak put od 1945. i naučila je lekciju iz povijesti. Ponovo smo se izgradili iznutra i danas smo otvorena država za tražitelje azila,

pomažemo koliko možemo. Na žalost, loših postupaka pojedinaca uvijek ima svugdje. Šteta je da se neke istočnoeuropske države okrenule izolaciji i ograđivanju”, nadovezala se na izbjegličku krizu gđa Tiedt.

Na to je uslijedilo izlaganje pod nazivom “Pravda je dostižna” o suđenjima ratnim zločincima. Tokijski i Nürnberški proces, suđenja Eichmanu, Draži Mihailoviću i Andriji Artukoviću izazvala su pažnju sudionika skupa. Zatim je uslijedila projekcija dokumentarnog filma “Djeca iz sjene” koji govori o spašavanju židovske djece tijekom Holokausta na ludbreškom području. Završna izlaganja pripala su mlađahnom gimnazijalcu Mislavu Mrazu, sudioniku ovogodišnje Ljetne škole mira u Savudriji, koji je govorio o neprikladnim simbolima i grafitima poput svastike, ušatog U ili Zvonimirova križa. Aktivisti zagrebačke udruge “Socijalni rub — zanimljive, neispričane priče” zaključili su skup s temom o spomenicima NOB-e te njihovoj upotrebi nakon desetljeća postojanja u našem okružju te istaknuli i negativne i pozitivne primjere valorizacije tih spomenika.

ZANIMLJIVE IZLOŽBE U VARAŽDINU

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

Galerijski centar Varaždin sredinom listopada otvorio je svoja vrata za posjetitelje izložbe fotografija “Jeruzalem — glavni grad Izraela”. Izložba je realizirana nakon travanjskog posjeta konzulice Irit Shneor iz izraelskog veleposlanstva Varaždinu kada je dogovorena suradnja. Na otvorenju izložbe pozdravnu su riječ održali Ivan Mesek, ravnatelj Galerijskog centra Varaždin, Irit Shneor te Josip Hehet, predsjednik Gradskog vijeća Varaždina. Tridesetak fotografija velikih dimenzija dočara atmosferu Svetog grada. Jeruzalem, glavni grad Izraela, smješten je na visoravni u Judejskim brdima između Sre-

dozemnoga i Mrtvog mora i jedan je od najstarijih gradova na svijetu. Jeruzalem je mozaik kultura i nacionalnosti, ljudi i četvrti, starog i novog, zajednica suprotnosti s jedinstvenim karakterom.

“Ja sam rođena u Jeruzalemu. Taj grad za mene simbolizira narodnu i vjersku poveznicu između Izraelaca i Države Izrael, kao i nadu i vjeru za mir. Bez obzira gdje se nalazim, Jeruzalem će biti u mom srcu. Veleposlanstvo će podržati svaki ovakav projekt jer smatramo da je kultura odlična platforma za približavanje i bolje upoznavanje. Zahvaljujem Varaždinu što su ugostili ovu izložbu i pozvali nas u Varaždin”,

rekla je na otvorenju izložbe konzulica Irit Shneor. Izložba je privukla velik broj Varaždinaca, među njima i učenike varaždinskih škola koji o Svetom gradu uče na satovima vjeronauka, sociologije, geografije.

Izložba o Jeruzalemu nije jedini plod kulturne suradnje izraelskog veleposlanstva s Gradom Varaždinom. Na prve dane adventa otvorena je još jedna izložba — “Papa Franjo u Izraelu”. Kulturna suradnja nastavit će se i dalje jer se u Gradu Varaždinu planira nastavak Dana židovske kulture i tradicije u 2016. godini.

DOBROVOLJNI PRILOZI ZA ŽIDOVSKU OPĆINU ZAGREB ZA SOCIJALNE POTREBE:

- GISELA WEINBERGER, U SPOMEN NA DRAGOG SUPRUGA I OCA DR. LAZU WEINBERGERA — 400,00 KN

ZA VJERSKU SEKCIJU:

- MILA AJZENŠTAJN STOJIĆ, U SPOMEN NA DRAGOG SUPRUGA DR. JERONIMA STOJIĆA I RODITELJE ELZIKU I MILČEKA — 1.000,00 KN

ZA ŽIDOVSKU OPĆINU ZAGREB:

- UGRENOVIĆ (CAMGHI), U SPOMEN NA BRANKA POLIĆA — 758,00 KN

DOBROVOLJNI PRILOZI ZA DOM ZAKLADE LAVOSLAV SCHWARZ:

- MILA AJZENŠTAJN STOJIĆ, U SPOMEN NA SUPRUGA DR. JERONIMA STOJIĆA — 500,00 KN
- OBITELJ SINGER, U SPOMEN NA GOSPODINA IVIGU SINGERA — 300,00 KN
- DIANA KRMPOTIĆ, U SPOMEN NA NAŠU DRAGU MAJKU BLAŽENKU HADŽIĆ, ZAHVALNE KĆERKE DIANA, GARMEN I NIVES — 3.000,00 KN
- OBITELJ ŠTOTER, ZAGREB, U SPOMEN NA DR. VIKTORA ŠTOTERA — 2.000,00 KN

IZRAELCI ZAINTERESIRANI ZA ULAGANJE U HRVATSKU

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

Hrvatska i Izrael, dvije države s mnogo sličnosti i velikim ožiljcima iz povijesti, trebale bi produbiti svoju suradnju u kulturi, turizmu, gospodarstvu, obrazovanju, zaključak je to sastanaka koje je vodila konzulica Države Izrael Irit Shneor s predstavnicima lokalne samouprave u Međimurskoj županiji. Gospođa Shneor, u funkciji zamjenice veleposlanice, najprije je posjetila Srednju školu Prelog gdje je govorila o gospodarstvu i turističkim posebnostima Izraela, a učenici su posebno bili zainteresirani za mogućnost povezivanja s vršnjacima u Jeruzalemu,

Haifi, Tel Avivu, Beer Shebi, mjestima najboljih izraelskih sveučilišta. Posjet Prelogu nastavljen je u Gradskoj vijećnici gdje je konzulicu Shneor primio gradonačelnik Ljubomir Kolarek. Dogovoreno je da se suradnja nastavi organiziranjem okruglog stola za poljoprivrednike gdje bi se predstavio projekt okrupnjivanja zemljišta i navodnjavanja, problemi s kojima se i Izrael suočavao u nedavnoj prošlosti. Dogovoreno je da će obrazovna suradnja ići preko Srednje škole Prelog, a nastaviti će se i kulturna razmjena.

Poslije Preloga, konzulica je posjetila središte Međimurske županije u Čakovcu gdje je sa županom Matijom Posavcem razgovarala o mogućnostima suradnje, posebice u području

gospodarstva. Daljnja suradnja značit će ustvari produbljivanje dosadašnje suradnje, budući da su gradovi Kiryat Tivon i Čakovec već pobratimljeni. Po završetku ugodnog sastanka, gospođa Shneor prošetala je centrom grada te se upoznala s poviješću Čakovca, a nije se mogla izbjeći ni tema Holokosta u Međimurju. Po njemačkoj okupaciji Mađarske 1944. godine, nekoliko stotina Židova odvedeno je u sabirne i logore smrti odakle se većina nije vratila. I danas se u središtu grada nalaze kuće koje su nekad pripadale uglednim članovima židovske zajednice, a pojavili su se i zahtjevi za povratom imovine. Konzulica je bila oduševljena posjetom te izrazila nadu da će njen posjet najsjevernijoj županiji uroditi plodom.

FOTOGRAFIJA: IZRAELCI ZAINTERESIRANI ZA ULAGANJA U RH — KONZULICA SHNEOR U DRUSTVU DOMACINA IZ PRELOGA

SEMINAR “HOLOCAUST BY BULLETS”

PIŠE: MILJENKO HAJDAROVIĆ

FOTOGRAFIJA: SEMINAR “HOLOCAUST BY BULLETS”

Francuska organizacija Yahad in Unum po treći je put organizirala edukaciju za nastavnike. Na ovogodišnjem seminaru “Holocaust by bullets” sudjelovalo je 25 nastavnika iz raznih dijelova Europe.

Organizacija Yahad in Unum (kombinacija riječi “zajedno” na hebrejskom i latinskom jeziku) osnovana je 2004. godine u Francuskoj. Njezin osnivač, katolički svećenik, Patrick Desbois stavio je pred sebe vrlo značajnu misiju — pronalaženje lokacija masovnih grobnica Židova pobijenih od nacističkih trupa, posebno Einsatzgruppen, u Ukrajini, Bjelorusiji, Rusiji, Poljskoj, Moldaviji i drugdje.

Istraživanje se ne odnosi na geta i logore već na mjesta gdje su Židovi ubijani metcima (Holocaust by bullets). Organizacija se služi metodom prikupljanja osobnih svjedočanstava, a članovi obilaze sela i gradove, kucaju na vrata svake kuće i traže svjedoke ubojstava. Njihova se svjedočanstva snimaju, otkrivaju se lokacije i podaci se dijele s drugim organizacijama za ekshumaciju i identifikaciju žrtava. Do sada su poduzeli 111 istraživačkih putovanja na kojima su snimili 4.633 svjedočanstva. Na temelju tih iskaza locirana su 1.854 mjesta masovnog ukopa žrtava. Uz istraživanje Yahad in Unum se bavi i edukacijom nastavnika i kreiranjem nastavnih materijala.

Vrlo važan dio obrazovnih aktivnosti organizacije je uređivanje i održavanje internetske stranice www.yahadmap.org. Radi se o interaktivnoj karti Europe i bivšeg Istočnog bojišta na kojoj su istaknuta sva otkrivena mjesta sa snimljenim svjedočanstvima. Klikom na jednu od točkica otvara se nova stranica na kojoj su podaci o svjedočanstvu, lokaciji i ono najvažnije — video svjedočanstvo. Većina svjedočanstava, uz izvorni jezik govornika i svjedoka, ima i titlove na engleskom jeziku. Takva stranica može odlično dobro poslužiti nastavnicima za poticanje učenika na samostalno istraživanje događaja iz vremena Holokausta.

PRIMJERI “METODE RADA” JEDINICA S POSEBNIM ZADATKOM

Pogledamo li povijesnu pozadinu događaja, radi se razdoblju nacističkog pohoda na Istok kada su svom silinom nastojali provesti “konačno rješenje židovskog pitanja”. Obzirom da u ljeto 1941. godine još uvijek nisu imali dovoljno učinkovite metode ubijanja, nacisti su iza prvih borbenih postrojbi slali posebne jedinice (Einsatzgruppen) s jednim vrlo posebnim zadatkom — okupiti i uništiti sve Židove i “oslobođene” krajeve očistiti od Židova kako bi se kasnije moglo naseliti “pravo arijevsko” stanovništvo.

U razdoblju od ljeta 1941. do proljeća 1943. te su posebne postrojbe ubile oko 1.250.000 Židova. Metoda “rada” je uvijek bila slična. U naseljima su okupili Židove, odveli ih izvan grada gdje bi ih streljali u prirodnim jamama ili svježe iskopanim masovnim grobnicama. Dio žrtava je i živ zakopan. Premda se dugo vjerovalo da o tim događajima postoji vrlo malo svjedoka, rad organizacije Yahad in Unum pokazuje da uvijek postoje svjedoci tih zlodjela. Najstrašnji primjer “Holokausta metcima” je primjer masakra u klanu Babi Jar pokraj ukrajinskog Kijeva. Tu je Einsatzgruppe C — Sonderkommando 4a u samo dva dana, od 29. do 30. rujna 1941. godine, okupila i pobila 33.771 Židova svih starosti i bez obzira na spol.

Edukacija se održavala u (muzeju) Memorialu Caen. Moderan i ugodan muzejsko-edukacijski centar uz svoje ima i dodatak “Centar za povijest i mir”, a obrađuje teme totalnog rata, genocida, masovnog nasilja, bitke za Normandiju i Hladnog rata. U muzeju se educiraju razne dobne i profesionalne skupine (npr. policajci i vojnici), a dodatna im je aktivnost organizacija kraćih i dužih ekskurzija na lokacije iskrcavanja na

FOTOGRAFIJA: SEMINAR HOLOCAUST BY BULLETS

Normandiju. Sudionici seminara su se prvo općenito upoznali s organizacijom Yahad in Unum, a potom su, korak po korak, upoznati sa svim elementima njihovog rada. Posebno je istaknuti vrijeme za prikaz njihovih istraživanja, video materijala i korištenje online kartom istraživanja. Na primjeru istrebljenja jedne romske zajednice prikazana je metoda edukacije o “Holokaustu metcima”. Prikazani su primjeri video svjedočanstava, a vrhunac dana bio je obilazak samog muzeja. Muzejska priča uz puno izvornih materijala i video priloga pojašnjava povijesni proces uspona nacizma i fašizma, tijekom Drugog svjetskog rata s naglaskom na Francusku i najviše o razdoblju tromjesečne bitke za Normandiju.

GROBOVI AMERIČKIH VOJNIKA I SPOMENICI U OBLIKU DAVIDOVE ZVIJEZDE

Drugi smo dan dobili izvanrednu priliku da autobusom obiđemo lokacije američkog groblja u Colleville-sur-Mer i da prošetamo pijeskom plaže Omaha.

Američko groblje u Colleville-sur-Mer otvoreno je 1956. godine i na njemu je sahranjeno 9.387 američkih voj-

nika. Na ulaznom spomeniku nalazi se i popis 1.557 vojnika koji još uvijek imaju status “nestali u akciji”. Američke su vojne vlasti nakon Drugog svjetskog rata obiteljima poginulih vojnika ponudile mogućnost da se tijela vrate u SAD. Za tu se mogućnost odlučilo oko 75 posto obitelji. Ostali su sahranjeni na nekoliko groblja u Europi. U mnoštvu bijelih mramornih križeva lako se mogu uočiti oni spomenici u obliku Davidove zvijezde. Takvih ima 149. Važno je napomenuti da se na Normandiji borilo i poginulo više vojnika židovskog porijekla. Ovih 149 je bilo toliko hrabro i ponosno da su na svoje identifikacijske pločice istaknuli da su Židovi.

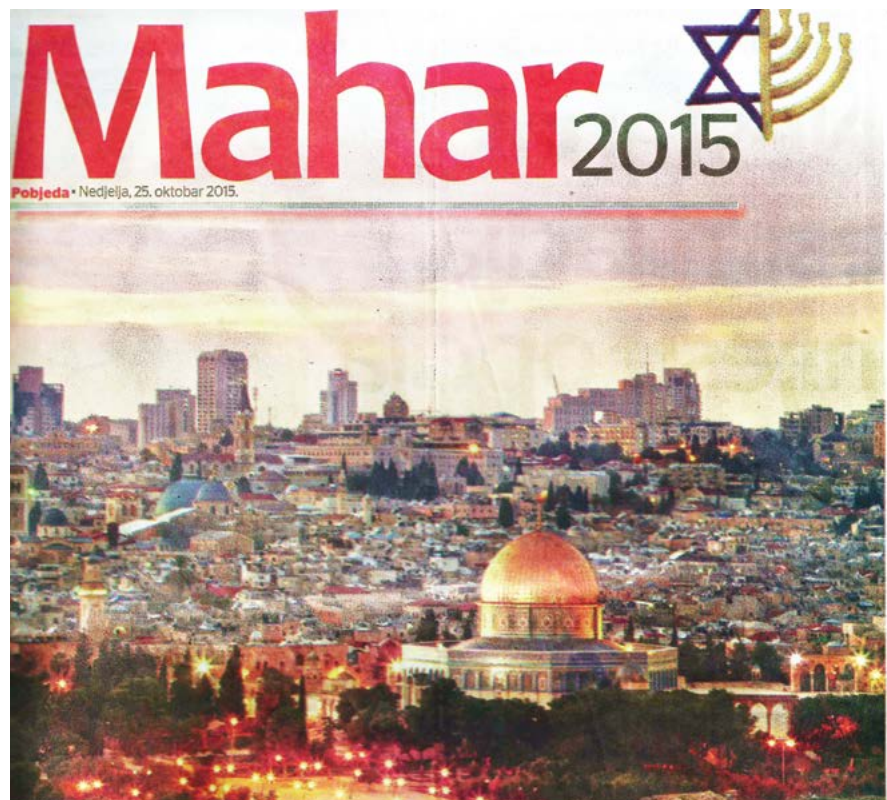
Boravak na plaži Omaha daje poseban uvid u to koliko je operacija iskrcavanja i napada na utvrđene nacističke položaje bila ludo hrabra. Uzburkani valovi silovito navaljuju na pješčanu plažu, a nekoliko stotina metara dalje na uzvisini su ostatci njemačkih bunkera. Tim hrabrim vojnicima koji su prije 71 godinu otvorili novo bojište u Europi stvarno treba odati veliku počast za žrtvu koju su podnijeli.

MAHAR 2015. U PETROVCU

PIŠE: DARKO FISCHER

U organizaciji Jevrejske zajednice Crne Gore u Petrovcu, na crnogorskoj obali, održan je od 22. do 25. listopada treći po redu susret Židova iz židovskih zajednica susjednih zemalja pod nazivom "Mahar", što na hebrejskom znači sutra (a na crnogorskom sjutra). Poučeni dobrim iskustvom prethodnih Mahara, dobrom organizacijom, odličnim smještajem, gostoprimstvom domaćina, zanimljivim društvom starih prijatelja i prekrasnim krajolikom crnogorskog primorja, naša očekivanja su i ovaj puta bila velika. I nismo se prevarili. Ovogodišnji Mahar okupio je oko 400 učesnika iz Crne Gore, Srbije, Makedonije, Bosne i Hercegovine, Albanije i Hrvatske. Treba svakako spomenuti našeg rabina, Luciana Moše Prelevića koji je skupu prisustvovao i kao vrhovni rabin Crne Gore.

Predsjednik Jevrejske zajednice Crne Gore Jaša Alfandari, glavni pokretač ovih susreta i najzaslužniji što se ova manifestacija tako uspješno odvija, u svom uvodnom i pozdravnom govoru istaknuo je razlog svog djelovanja. On je uvjerenja, da smo mi, preživjeli Židovi na ovim prostorima, gdje je u Holokaustu stradalo 80 posto naše zajednice, dužni brinuti se za opstanak ove nekada velike i utjecajne etničke i vjerske zajednice. Zato je gospodin Alfandari organizator ovog skupa, na koji dolaze brojni slušači ali i renomirani predavači, članovi

Konferencija „Mahar 2015“ okupila je u Petrovcu oko 400 učesnika sa prostora bivše Jugoslavije i svijeta, kao i goste iz Izraela, Svjetskog jevrejskog kongresa, Centra „Simon Vizental“, Belgijske lige za borbu protiv antisemitizma i brojne druge uglednike. „Mahar je hebrejska riječ koja znači sutra. U današnjem svijetu bitno je šta će biti sutra, u pravom smislu te riječi. Zato smo dali taj naziv konferenciji. To je sva filozofija Mahara, da brinemo o tome što stoji pred nama, a ne šta će biti za par godina ili što je bilo u prošlosti“ – Jaša Alfandari.

značajnih i utjecajnih svjetskih židovskih organizacija.

Skup je na otvorenju pozdravio i politički savjetnik premijera Crne Gore Milan Roćen. U svom nadahnutom govoru Roćen je istaknuo da se veličina i snaga duha židovskog naroda ogleda u činjenici, da se ovaj narod obnovio i podigao i nakon katastrofe Holokausta, u kojem su nacisti fizički uništili šest milijuna Židova i pokušali slomiti duh tog naroda. Crna Gora bila je jedna od malobrojnih zemalja u kojoj nije bilo Holokausta.

ZANIMLJIVE I RAZNOVRNE PANEL DISKUSIJE

U tri radna dana skupa održano je pet panel diskusija. Na svakoj od njih govorilo je nekoliko pozvanih predavača nakon čega su riječ mogli dobiti i slušatelji da bi dali svoje komentare ili postavili dodatna pitanja. Predavači su bili ugledni židovski aktivisti. Od “domaćih” tu su bili Jakob Finci i Eli Tauber iz Sarajeva, Arye Mekel umirovljeni izraelski diplomat, bivši veleposlanik Izraela u UN. Robert Singer, izvršni direktor Svjetskog židovskog kongresa, također je bio jedan od predavača kao i Joel Rubinfeld, predsjednik belgijske lige za borbu protiv antisemitizma. Mikel Chlenov predsjednik je euro-azijskog židovskog kongresa, nama razmjerno nepoznate organizacije.

Na samom početku, u auli hotela, otvorena je izložba o stradanju zemunskih Židova. Priredio ju je predsjednik Židovske općine Zemun Nenad Fogel, koji nam je od ranije poznat po sličnim izložbama. Na tridesetak panela slikom i tekstom prikazane su ličnosti i žalosne sudbine zemunske židovske zajednice u vrijeme Holokausta kada je Zemun bio u sastavu NDH.

Nakon toga prikazana su (po izboru dr. Elija Taubera) četiri nastavka tele-

FOTOGRAFIJA: MAHAR 2015. U PETROVCU
— IZLOŽBA O STRADANJU ŽIDOVA

vizijske serije “Adresa logor” o stradanju beogradskih Židova, koja govori o ubijanju Židova ispušnim plinom automobilskog motora. Bilo je tu dosta još nepoznatih pojedinosti o inače poznatim događajima, no četiri nastavka televizijske serije u “jednom dahu” bilo je teško odgledati i činilo se preopširno.

Na temu odnosa dijaspora i Izraela izlaganje je imao Robert Singer a sudionici su bili Arye Mejek i Jakob Finci. Naglašena je potreba za podrškom, koju dijaspora treba pružiti Izraelu. Jakob Finci naglasio je da u BIH nema antisemitizma jer se “tri konstitutivna naroda toliko međusobno mrze, da nemaju vremena mrziti Jevreje”. No bosanski Židovi privrženi su svojoj zemlji, jer se čak 40 posto Židova, izbjeglih za vrijeme rata, vratilo u domovinu. To je veći postotak u odnosu na ostale narode iz BIH.

Navečer, nakon svečane šabat večere, razveselio nas je pjevački zbor “Braća Baruh” iz Beograda svojim izvrsnim izvođenjem židovskih pjesama. “Koliko se Europa promijenila” bila je tema narednog panela na kojoj je govorio Shimon Samuels, a na predavanju “Antisemitizam — nastavak starog ili nešto novo” pretežno je govorio Joel

Rubinfeld. Istaknuo je interesantnu postavku, da su u nekim slučajevima antisemitski ili antiizraelski postupci imali suprotni efekt i potakli Židove na još upornije djelovanje za svoj opstanak. Tako je napomenuo kako je Dreyfusova afera ne samo potakla Teodora Herzla da razmišlja o židovskoj državi, nego je pokrenula i snažan pokret zaštite Židova kojima su nanesene mnoge nepravde. Drugi primjer, smatra Rubinfeld, dogodio se 1967. godine kada je Charles de Gaulle zabranio izvoz francuskog oružja Izraelu. Izrael se tada okrenuo vlastitim snagama, izradio svoju visoku tehnologiju i postao jedna od najnaprednijih država u izradi modernog oružja.

Svi paneli, koje je vodila Jelena Đurović, potpredsjednica Jevrejske zajednice Crne Gore, bili su dobro posjećeni i do izražaja je došla želja slušalaca da iznose i svoja mišljenja. Zbog kratkoće vremena to se svim potencijalnim diskutantima nije uvijek moglo ispuniti. Do koje mjere je ovaj skup bio dobro organiziran pokazuje i činjenica, da su već zadnjeg dana konferencije izašle novine “Mahar 2015” s opisom najznačajnijih događaja na ovom sastanku Židova u Petrovcu.

S nestrpljenjem i radošću očekujemo sljedeći Mahar u Crnoj Gori.

PROSLAVA 450. GODIŠNJICE ŽIDOVSKJE OPĆINE U SARAJEVU

PIŠE: JAGODA VEČERINA

U povodu 450. godišnjice osnivanja prve židovske općine u Sarajevu, Jevrejska općina Sarajevo-La Benevolencija, uz pomoć Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Moshe David Gaon Centra za kulturu ladina, Odsjeka za hebrejsku književnost Sveučilišta Ben-Gurion u Negevu, te OESS- ova Misija za Bosnu i Hercegovinu, organizirala je sredinom listopada u glavnom gradu BIH međunarodnu konferenciju nazvanu “Jevreji i Bosna i Hercegovina, 1565.-2015.”

Program konferencije bio je izrazito interesantan, a Jevrejska općina Sarajevo pokazala se kao dobar domaćin i još bolji organizator.

Tijekom tri dana konferencije svoja predavanja održali su svjetski poznati poznavatelji židovske književnosti, umjetnosti, uvaženi lingvisti... Bilo je 26 izlagača iz svih dijelova svijeta a raspon tema izlaganja bio je vrlo širok: od interpretacije rabinskih tekstova na ladinu, preko aškenaskih zajednica u Bosni, poslovice, narodnih ljekaruša, pa sve do cionizma i Holokausta, sve vezano uz osobe i događaje u Bosni i Hercegovini.

Organizator je pripremio i tri izložbe: prvi dan, u nedjelju, vidjeli smo izložbu radova Mihajla Atijasa “Jevrejski poster” u Galeriji Novi Hram.

U ponedjeljak su izlaganja započela rano poslijepodne i trajala sve do navečer, kad smo opet posjetili izložbu

Ovaj put radilo se o izložbi fotografija Ivana Hrkaša “Slike iz kuhinje” u Vijećnici grada Sarajeva.

FOTOGRAFIJA: IZLOŽBA U VIJEĆNICI

SARAJEVSKA HAGADA

U utorak, između jutarnje i popodneve “smjene” izlaganja, glavni meštar dr. Eli Tauber dao nam je izbor: ili ručak, ili odlazak u Zemaljski muzej vidjeti originalnu Sarajevsku Hagadu. Jedan dio je, gladan, otišao jesti, a nas

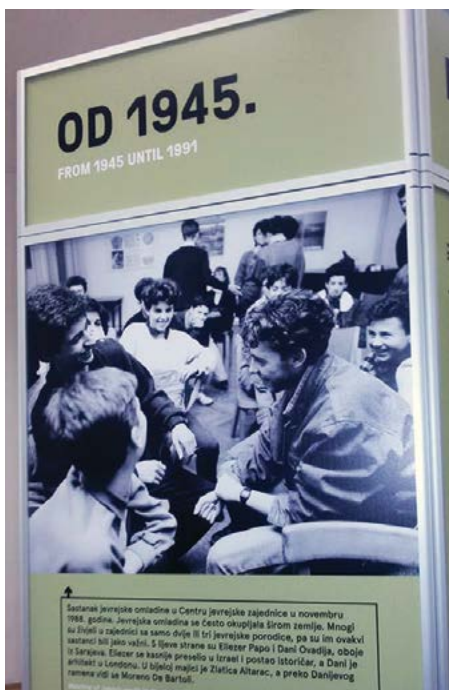
dvadesetak (moje su zalihe dovoljne za višetjedno preskakanje ručkova) imali smo rijetku priliku vidjeti u novouređenom sarajevskom Zemaljskom muzeju original jedinstvene Sarajevske Hagade, sefardskog rukopisa čiji je autor nepoznat. Originalna je knjiga posebno zaštićena i dostupna javnosti samo četiri puta godišnje, a svakodnevno se može vidjeti njezina replika koja se koristi u Sarajevu u vrijeme praznika, za vjerske službe.

Hagada je u Sarajevo stigla iz Barcelone, gdje je i nastala početkom 14. stoljeća.

Preživjela je sve progone, inkviziciju i ratove! Priča o Hagadinim “puteštvijama” počinje progonom Židova iz Španjolske. Netko je od protjeranih Židova očito odlučio Hagadu pretpostaviti drugim predmetima koji bi mu možda na putu i bolje koristili. Neko je vrijeme u 17. stoljeću boravila u Italiji, a krajem 19. stoljeća porodica Koen je poklanja sarajevskom Muzeju. Kustos nam je ispričao i kako je Hagada preživjela Drugi svjetski rat: 1941. godine, kad je njemačka vojska ušla u Sarajevo, jedan je njemački oficir došao u Muzej i tražio Hagadu. Tadašnji direktor Muzeja Jozo Petrović odgovorio mu je kako je jedan njegov vojnik malo prije njega bio u Muzeju i odnio knjigu. Riskirajući svoj život spasio je knjigu. Posljednji rat u Bosni i Hercegovini

Hagada je preživjela zaključana u sefu Narodne banke. To govori o vrijednosti sarajevske Hagade.

Poslijepodne nova izlaganja, nove zanimljive teme, navečer posjet izložbi fotografija Edwarda Serotte "Kada su prijatelji pomagali prijatelje" u Galeriji Bosne i Hercegovine. S obzirom da nismo ručali, otišli smo u poznati sefardski restoran.... O tome na drugom mjestu. Ovdje ću se ograničiti samo na "posno" izvješće.

FOTOGRAFIJA: IZLOŽBA U GALERIJU BIH

GROBLJE KOVAČIĆI — TUŽAN SVJEDOK DANAŠNJEG DOBA

U srijedu navečer u Narodnom pozorištu je održan svečani koncert Sarajevske filharmonije, sa solistom na violini Denisom Goldfeldom, uz dirigiranje Uroša Lajovica. Sarajevska filharmonija i Goldfeld predstavili su se s djelima Rihtmana — "Tri sefardske pjesme", te Mendelssohna — Koncert za violinu i orkestar op. 64, e-mol i Simfonija No. 4, op. 90, A-dur, "Talijanska". Na-

žalost, nismo svi mogli sudjelovati na tom svečanom koncertu zbog nemogućnosti dužeg ostanka u divnom gradu Sarajevu. Dužnosti su zvale glasnije od poziva na uživanje u glazbi. Oni koji su ipak ostali, bili su oduševljeni atmosferom i izvedbom (informacije nekoliko prijatelja s Facebooka).

Za kraj ostavljam jedan predivni doživljaj, ali istovremeno tužan i nekako sjetan: u srijedu, u kišno jutro, obišli smo židovsko groblje Kovačice. To groblje na svakoga ostavlja poseban dojam već samim svojim položajem: iznad Sarajeva, kao da se nalaziš na oblaku, promatraš posljednju stanicu na životnom putu ljudi koji su tu blizu, dolje, ispod oblaka... nekad radili, ljubili, veselili se, tugovali, borili se sa svim vrstama problema, nekome nešto značili, a danas je većina njihovih grobova u lošem stanju, neuređena. Groblje Kovačice tužan je svjedok vremena u kojem živimo. Pitam se: je li ikoga briga? Jedan je mali dio groblja obnovljen,

FOTOGRAFIJA: NEOBNOVLJENI DIO GROBLA

ali veći dio čezne za obnovom. Ulaz je impresivan i pred njim smo napravili ovu zajedničku fotografiju kao uspomenu, ne samo na proslavu 450. godišnjice, ne samo na Konferenciju koja je stvarno iznjedrila pregršt zanimljivih događanja, izlaganja i izlagača, nego i na jedno divno međunarodno, međuvjersko i međuljudsko druženje.

FOTOGRAFIJA: EKIPA ZA OČEVID

S LIJEVA: KATJA ŠMID, HEBREJSKO SVEUČILIŠTE U JERUSALEMU, IZRAEL / ALEKSANDRA TWARDOWSKA, SVEUČILIŠTE NIKOLE KOPERNIKA U TOUNJU, POLJSKA / GABI ABRAMAC, ZAGREB, HRVATSKA / JAGODA VEČERINA TOMAIĆ, SVEUČILIŠTE U ZAGREBU, HRVATSKA / STEVAN MILOVANOVIĆ, SVEUČILIŠTE U KRAGUJEVCU, SRBIJA / DAVID. M. BUNIS, HEBREJSKO SVEUČILIŠTE U JERUSALEMU, IZRAEL

IZLOŽBA "ŽIDOV I ZAGREB"

PIŠE: SNJEŠKA KNEŽEVIĆ

Izložba "Židovi i Zagreb" i kulturno-povijesni vodič "Židovski Zagreb" tvore cjelinu i pripadaju najvećim projektima Židovske općine Zagreb. Njegov cilj i smisao svode se na jednostavno pitanje: što su Židovi bili Zagrebu? Još 1927. godine, u doba apogeja židovskog genija ili tzv. zlatnog doba, na to je pitanje podjednako samosvjesno i euforično odgovorio dr. Lavoslav Šik, advokat, publicist i cionistički aktivist, ubijen 1942. godine u Jasenovcu: "Napisati cijelu povijest zagrebačkih Židova bilo bi isto, što i napisati povijest grada Zagreba."

I publikacija i izložba, svaka na svoj način, podastire odgovor panoramom djela, ličnosti i podataka koji govore sami po sebi. Svakom posjetitelju, svakom promatraču i čitatelju prepušteno je da sam dospije do odgovora i uvjeri se je li Lavoslav Šik bio u pravu. Tragovi Židova, tragovi njihove društvene i kulturne kreativnosti, potvrđene na svim područjima života, i danas se nalaze posvuda. No čini se da o tome nije postojala javna svijest, pa su i publikacija i izložba bili otkriće. O tome svjedoči neočekivano izvrsna recepcija vodiča, objavljenog 2011. godine. Nekoliko je mjeseci zauzimaio prvo mjesto na popisima najtraženijih knjiga i do danas su gotovo rasprodana oba izdanja, hrvatsko i englesko. I izložba ide njegovim stopama: izazvala je interes gotovo svih medija i bilježi znatan posjet.

Jedan od ključeva tog uspjeha nesumnjivo je snaga i sugestivnost slike, na kojoj su zasnovani i publikacija i

FOTOGRAFIJA: IZLOŽBA ŽIDOV I ZAGREB / KUĆA GRANITZ (PRERADOVIĆEV TRG 6) S REDAKCIJAMA "JUTARNJEG LISTA", "VEČERI", "OBZORA", UPRAVOM GRAFIČKO-NAKLADNOG ZAVODA TIPOGRAFIJA (OSN. 1920.) I TISKAROM U DVORIŠTU, OKO 1930.

izložba. No dok u vodiču ima tekstova, odmjereno raspodijeljenima u pojedinim sekvencama i nužnima za razumijevanje njihova sadržaja, izložba se gotovo potpuno oslanja na sliku, a tekst je sveden na lapidarne legende i kratke uvodne riječi organizatora Sanje Zoričić Tabaković i dr. Ognjena Krausa. Te razlike uvjetovane su karakterom medija: knjiga se lista i njezin se sadržaj posreduje postupno, dok se izložba sagledava u većim odsječcima ili u cjelini. Radeći na vodiču pokojni arhitekt Aleksander Laslo i ja nismo postavili ograničenja, a opseg nam nije bio ničime zadan – osim količinom i kakvoćom građe. Izložbu je pak trebalo svesti na pedesetak panoa, što je zahtijevalo stroži izbor. Nažalost, Laslo nije više mogao sudjelovati u izložbi, pa je meni pripala odgovornost za koncept i realizaciju. Izložba obuhvaća 26 tematskih cjelina

prikazanih na 56 panoa i 420 slika (fotografija), koje predstavljaju egzistenciju, život i djelovanje Židova u Zagrebu od osnutka Izraelitske bogoštovne općine i razdoblja modernizacije – od sredine 19. stoljeća sve do 1941. godine, kad počinje vrijeme patnje i stradanja, doba Holokausta.

DOPRINOS ŽIDOVA NA SVIM PODRUČJIMA ŽIVOTA GRADA

Cilj je prikaza, kako je već navedeno, posvjedočiti udio Židova na svim područjima života: u privredi i industriji, trgovini i bankarstvu, znanosti i medicini, sportu, izdavaštvu i publicistici, kulturi i filozofiji, arhitekturi i umjetnosti. Ukratko, uputiti na ulogu Židova u nastanku Zagreba kakav se danas posreduje poglavito u svojem središtu, ali i nastanku modernog društva. Iako je težište na povijesti, prikazana je i

sadašnjost: život Židovske općine Zagreb i njegova poprišta, tradicionalne, ali i javne aktivnosti, uglavnom na području kulture i umjetnosti. Na kraju je galerija ličnosti, koje su bitno zadužile Zagreb i Hrvatsku, a svojim su radom stekle ugled u svojem gradu, često i u svijetu. Za formu i estetiku izložbe zaslužni su arhitekt Mario Beusan i grafički dizajner Srećko Škrinjarić, dok je Mira Wolf dodala poseban sloj izborom judaice, sakralnih umjetnina i izborom svojih dokumentarnih filmova.

No kad je riječ o dokumentaciji na kojoj se zasnivaju i publikacija i izložba, nužno je reći, da su i ovdje, u Zagrebu, kao i u svim sredinama koje je poharao Holokaust, gubici dramatični, što znači nenadoknadivi. Cilj barbarske Hitlerove ideje “konačnog rješenja” bio je izbrišati ne samo jedan stari europski narod, nego i svako sjećanje na njega. Zato je sve što su Židovi posjedovali, čuvali i održavali bilo nemilice uništavano, a to što je ostalo ostaci su ostataka višestoljetne kulture. S tom su se činjenicom suočavali svi projekti, poglavito u Njemačkoj i Austriji — bilo stalni muzejski postavi, bilo prigodne izložbe, bilo monografije. Tako je i u Hrvatskoj i Zagrebu. Zato smo Aleksander Laslo i ja vodič nazvali albumom relikata, a slično vrijedi i za izložbu. Ni jedno ni drugo nemaju pretenzija da budu povijesni prikaz, nego postavljaju akcente i upozoravaju.

ŠTO SU ŽIDOVII BILI I ŠTO JESU ZAGREBU?

Bilo bi nepravедno ovom prilikom ne spomenuti dosadašnji rad povjesničara i drugih koji su se bavili poviješću Židova u Zagrebu. Spomenut ću najvažnije: sintezne interpretacije Mirjane/Miriam Gross, dominantne ličnosti suvremene hrvatske historiografije, studije i knjige Miroslave Despot/Blis, povjesničarke privrede i ekonomije, knjige

“Holokaust u Zagrebu” Slavka Goldsteina i Ive Goldsteina, “Židovi u Zagrebu” Ive Goldsteina i druge radove tih autora, demografska istraživanja Melite Švob, publicistički opus Branka Polića, Vlaste Kovač, Ivana Mirnika — sve židovskih autora, a od nežidovskih tekstove Mire Kolar-Dimitrijević i Ljiljane Dobrovčak. Sama Židovska općina Zagreb izdala je više zbornika, među njima, “Anitsemitizam – Holokaust – antifašizam” (1995.) i “Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Hrvatskoj i Zagrebu” (1996.) okupivši sve relevantne autore, dok se potonjim temama sustavno bave časopisi Ha-Kol i Novi Omanut Kulturnog društva “Miroslav Šalom Freiberg”. Toj aktivnosti treba pribrojiti niz izložaba, među njima “Zagrebačka sinagoga — reliquiae reliquiarum” (Muzej Mimara 1996. i Galerija Forum 1997.), “Sinagoga i Zagreb” (Arheološki muzej, 2001.), “Blago svete kehile Zagrebačke, izbor judaice” (Galerija “Milan i Ivo Steiner”, ŽOZ, 2001.), “Židovi fotografii” (Gliptoteka, 2004.), “Natječaj za židovsku bolnicu u Zagrebu 1930/31.” (Gliptoteka, 2005.), tematske izložbe Galerije “Milan i Ivo Steiner”, korpus dokumentarnih filmova Mire Wolf, tribinu KD “Miroslav Šalom Freiberg” koju vodi Živko Gruden. U Leksikografskom zavodu “Miroslav Krleža” u radu je i pripremi za tisak dugo vremena očekivani Židovski leksikon. Uistinu mnogo, ali zasad još ne cjelovito, no dovoljno kao siguran oslon projektu “Židovi i Zagreb”, odnosno “Židovski Zagreb”.

Velik je dio uspjeha ovog projekta u zazivanju Zagreba kakav je bio u međuratno doba koje je Židovima omogućilo kreativni razvoj — europskog i kozmopolitskog, sa svim značajkama velegrada, otvorenog i poticajnog. Taj i takav Zagreb više ne postoji, a njegov je duh ispario. Možda je nostalgija koju izazivaju izložba i vodič usmjerena više na taj

FOTOGRAFIJA: IZLOŽBA ŽIDOVII ZAGREB / SLAVKO LLOEWY KUĆA RADOVAN, PRVI ZAGREBAČKI NEBODER, MASARYKO VA 22, ARH. SLAVKO LÖWY, 1934.

potonuli svijet nego na nestale ljude. No nama je bilo podjednako važno jedno i drugo, zato što su neraskidivo povezani, pa smo ih nastojali dovesti u logičnu ravnotežu. Kako bilo, izložba prikazuje formativnu epohu, kad je grad stekao jedinstven identitet: autentično zagrebački i autentično europski. Danas u Zagrebu Europu nalazimo najviše u prošlosti. A u njoj i protagoniste europizacije, zajedno s njihovim tragovima.

Na kraju konstatacija dr. Krausa u uvodnom slovu: "Odgovor što su Židovi bili Zagrebu nije dorečen. Nije ispravno ni dovoljno da on ostaje na nama." Zasad nismo uvjereni, da je ovaj projekt uistinu izazvao takav odgovor. No, dat ćemo mu vremena: neka izložba putuje Hrvatskom i svijetom — kako je predviđeno; možda osim estetske senzacije i emocionalnih reakcija provocira i nešto drugo.

ZALOG ZA BUDUĆNOST LAVOSLAVA SCHWARZA

PIŠE: SNJEŠKA KNEŽEVIĆ

U Zagrebu je davne 1837. godine rođen Lavoslav Schwarz, sin Johanne Schlenger i Salamona Schwarza. Živio je skromno, usprkos imetku i ugledu koji je stekao baveći se trgovinom. Potomaka nije imao, pa tako 1905. godine potpisuje oporuku kojom ostavlja sredstva za uspostavljanje zaklade za osnivanje doma za stare i nemoćne Židove te zaklade za stipendiranje "siromašne školske mladeži bez razlike vjeroispovijesti." Lavoslav Schwarz umire u Budimpešti u listopadu 1906. godine.

Već početkom sljedeće 1907. godine, Skupština zastupstva slobodnog kraljevskog glavnog grada Zagreba prihvaća odredbe i legate njegove oporuke. U prosincu 1910. godine otvara se Dom za stare i nemoćne "Zaklada Lavoslava Schwarza" u Maksimirskoj ulici. Dom je izgrađen prema projektu Leona Henigsberga i Julija Deutscha, a u njega je uselilo 10 starijih osoba. Tijekom Prvog svjetskog rata u veći dio prostorija Doma useljena je vojna bolnica, a fond Zaklade je po nalogu tadašnjih vlasti utrošen u ratni zajam.

Rabin dr. Gavro Schwarz pokreće 1919. među zagrebačkim Židovima sabirnu akciju za održavanje Doma. Dom na početku nema puno korisnika, ali već 1931. zbog pogoršanja ekonomskih prilika u njega su smještena 72 korisnika. Nakon izgradnje desnog krila 1932. broj korisnika povećava se na 83.

Konstituirajuća skupština Društva prijatelja Schwarzova doma održana je 1933. s ciljem prikupljanja sredstava za njegovo održavanje. Dom 1934. godine već ima 96 korisnika, a 1939. slijedi nova dogradnja iz zaklade Teodora Schillingerera koji je bogoštovnoj općini oporukom ostavio sredstva za izgradnju sirotišta.

Godine 1941. zgradu Doma zauzimaju Nijemci i naređuju stanarima da ga napuste u roku od 24 sata. U tom trenutku Dom je imao 100 štićenika. Neki su smješteni kod rodbine, a za neke smještaj u kući u Stenjevcu nalazi Židovska općina Zagreb. Od 1942. zgradu Doma koriste vlasti NDH za potrebe zračnih snaga. Tadašnji upravitelj Doma, nekoliko djelatnika i štićenika uhićeni su 1943. godine, neki su pušteni, a neki odvedeni u koncentracijske logore. Život domara u Stenjevcu postaje nesiguran te Dom prihvaća ponudu zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca i štićenici sele na njegovo imanje u Brezovici.

Po završetku rata zgradu u Maksimirskoj preuzima zrakoplovstvo JNA, a domari sele iz Brezovice u zgradu u Mlinarskoj te zgradu Židovske općine u Palmotićevoj ulici.

JNA za zgradu u Maksimirskoj 1954. godine plaća Domu naknadu, a Grad Zagreb dodjeljuje Židovskoj općini Zagreb zemljište na Bukovačkoj cesti.

Izgradnja Doma u Bukovačkoj

Tri godine kasnije otvara se nova zgrada koju je projektirao Slavko Loewy, a izgradnju nadzirao Ašer Kabiljo. Do 1967. završena je modernizacija kuhinje i bolničkog odjela a moderni-

zacija se nastavlja do 1990. Dom dobiva novu ulogu tijekom Domovinskog rata pružajući smještaj brojnim prognanicima i izbjeglicama, starijim članovima židovskih općina iz Hrvatske i BIH te mlađim osobama izvan zajednice koje su trebale hitan smještaj prije odlaska u treće zemlje. Od 1991. do 1993. Dom je privremeno zbrinuo 102 osobe.

Po završetku Domovinskog rata Dom ponovno ulazi u razdoblje intenzivnih ulaganja kako bi osuvremenio zgradu i opremu i danas raspolaže s 85 kreveta te infrastrukturom koja korisnicima omogućava smještaj, prehranu, medicinsku skrb te prateće usluge. Smještaj se nudi u jednokrevetnim, dvokrevetnim sobama ili apartmanima, bolničkom odjelu ili sobama u stacionarnom odjelu te smještaj u sobama s pojačanom njegom. Naša je misija sačuvati legat osnivača i dobrotvora Lavoslava Schwarza te istodobno implementirati najsuvremenije programe s područja skrbi o starijim i nemoćnim osobama.

FOTOGRAFIJA: ZALOG ZA BUDUĆNOST
LAVOSLAVA SCHWARZA

MOJA PRVA DESETOGODIŠNJICA U DOMU

PIŠE: EVA AKERMAN, DUGOGODIŠNJA
STANARKA DOMA LAVOSLAV SCHWARZ

Ljudi, ma je li to moguće, uzviknuo je jednom sportski komentator Mladen Delić. Pa tako bih i ja mogla reći, je li moguće da se ovih dana navršava prva desetogodišnjica mog boravka u Domu?

To vrijeme mi je prošlo tako brzo, brže nego bilo koji drugi period mog života. S 83. godine “počelo mi se činiti” da starim i donijela sam odluku da odem u Dom. Silno mi je godila činjenica da se ja sama više ne moram brinuti o svemu što je potrebno za svakodnevni život, već da se o meni brinu drugi i da mi se servira (kako se to kaže) gotovo sve na tanjuru.

Našla sam se među meni potpuno nepoznatim ljudima i među njima sam brzo našla prijatelje, toliko drage i plemenite — prava rijetkost!

Po prvi puta u životu imala sam dovoljno vremena i prilike da upoznam sve različitosti među ljudima. Upoznala sam sve moguće naravi, karaktere, toliko različitih razmišljanja. Sve me je to čudilo i dalo mi razmišljati o tome, sve dok nisam stigla do jedne divne faze u mom životu, koja se nekada nazivala NNNI (ništa me više ne može iznenaditi).

OTKRIVENI TALENTI

Ništa — osim same sebe! U želji da ljudima pružim ipak neke promjene i da ne razmišljaju cijeli dan samo o svojim zdravstvenim tegobama, otkrila sam neke svoje talaente o kojima nisam ni sanjala da ih imam. To pišem

zato da vidite kako i zašto mi je ovih deset godina boravka u Domu prošlo tako brzo.

Moj prvi novootkriveni talent bile su purimske zabave. Otkrila sam da mogu biti i tekstopisac, režiser, scenograf i glumica. Sve je to bilo učinjeno na humorističan način, makar se radilo i o ozbiljnim povijesnim događajima. Ljudi su se odlično zabavljali i imali barem deset dana neku novu temu za razgovor.

Moj drugi novootkriveni talent je crtanje. Crtanje mnogih događaja u Domu, raznih situacija, smiješnih i manje smiješnih, ali kada crtež dobije pravi tekst, slika dobije pravo značenje i zabavlja sve ljude. Prikazujem ih obično na Purim — u obliku izložbe, a tako je nastala i knjiga “Skice iz mog dnevnika”.

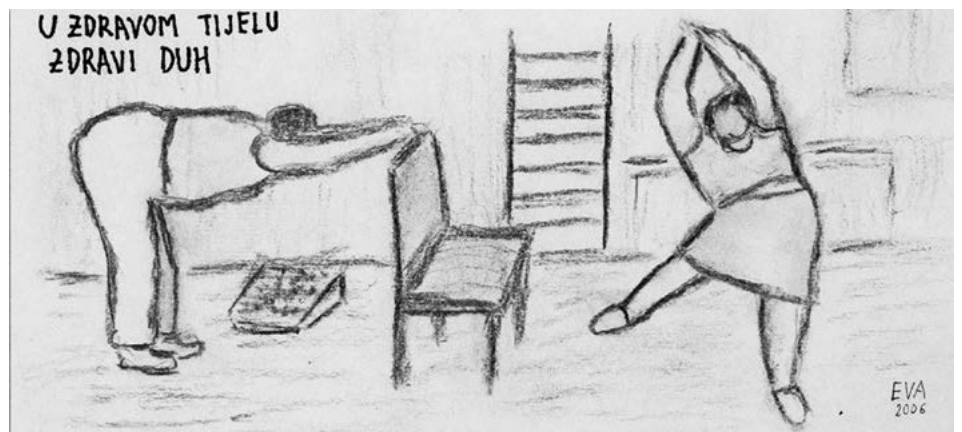
Treći moj novootkriveni talent je Muzička slušaonica. Nije to samo reprodukcija CD-a, već sudjelovanjem u toj slušaonici možete saznati sve o određenom kompozitoru i njegovim osjećajima, događajima i utjecajima

koji su ga inspirirali da napiše određenu kompoziciju. Jer kako svaka knjiga ima svoj sadržaj, tako sadržaj ima i muzičko djelo.

Sada, kada završavam ovaj svoj članak, osjećam se pomalo neugodno, čini mi se kao da se pravim važna i i prepotentna, jer nikada u životu nisam radila nešto čime bi se hvalila. Sve mi se činilo najnormalnije; završila sam farmaciju, nakon toga specijalizirala medicinsku biokemiju i svoj posao radila s veseljem.

Želim vam odati jednu tajnu — kako u svojoj “zlatnoj dobi” ipak sačuvati koji “karat zlata”. Važno je trenirati mozak, ne dozvolite da vam “zahiri”. Ja zato svaku večer rješavam neku križaljku ili sudoku; ali samo one koji imaju na kraju stranice rješenje. Kada negdje zapnem poslužim se rješenjem pa kada vidim ispravno rješenu križaljku, osjećam veliki ponos i zadovoljstvo! To si uvijek možete priuštiti.

Sve čitatelje Ha-Kola srdačno pozdravljam!

FOTOGRAFIJA: SKICE IZ MOG DNEVNIKA EVA AKERMAN

JEDNOG LJETA U KARLOBAGU

PIŠE: IVAN FRANCETIĆ

Kad kamen padne u more...stvari male valove, a oni se u krug šire ...

Bilo je ljeto, ja sam bio klinac i sjedio sam na glavnom kupalištu u Karlobagu sa svojim prijateljima. Bilo je podne, sjedili smo na zidu kupališta i sušili se nakon kupanja. U to vrijeme nije bilo velikog prometa na magistrali. U jednom trenutku, odmah ispred nas na parking u zaustavlja se ogroman crni mercedes tzv. "pulman", njemačke registracije S1 (poslije sam saznao da je to S značilo Stuttgart, a mali broj čimnjenicu da auto vozi neka faca kao recimo gradonačelnik). Zatamnili prozor prednjih vrata spušta se i pojavljuje se ruka s ceduljicom u našem smjeru. Ja prilazim i na ceduljici primjećujem ime moje mame, zbunjen pokazujem prijatelju i on upire prstom prema meni i kaže "mama". Tada ja progovaram engleski i kažem da je to moja mama. Nastaje nekakva zbrka njemačkih riječi, očito ushićenja i pozivaju me u auto da ih odvedem do mame. Zbunjen, jer sam u mokrim kupaćim, pokušavam im objasniti da ne mogu tako sjesti na kožnato sjedalo no čovjek izlazi i moli me da sjednem i objašnjava da to nije važno. Sjedam u auto, klima hladi, motor se ni ne čuje i ja pokazujem put do gradilišta gdje moja mama i tata upravo pripremaju ručak zajedno s tetom Marom i tetkom Jovom.

FOTOGRAFIJA: JEDNOG LJETA U KARLOBAGU / RUŽA BLAU FRANCETIĆ SA SINOVIMA SAŠOM, IGOROM I IVANOM

Sjećam se da je bio neki svečaniji ručak jer je na gradilištu bio sklepan veliki stol od dasaka za više ljudi. Izlazim iz auta i zovem mamu koja u improviziranoj kuhinji, baraci, priprema s tetom Marom ručak. Mama briše ruke o pregaču i ja joj kažem da je traže neki "Švabe" kako smo mi klinci tada zahvaljujući, između ostaloga, partizanskim filmovima zvali Nijemce. Mama odmah prelazi na njemački i poziva njih trojicu da sjednu i upoznaje ih s tatom, teta Marom i tetkom Jovom. Mamu gotovo grle do tada nepoznati Švabe. Jasno, pada koja rakijica, pivo, gemiš i situacija postaje opuštenija. Svi smo znatiželjni da saznamo tko su ti ljudi.

KAKO JE MAMA SPASILA NIJEMCE

Mama, da ne duži, onako jednostavno kaže: "Pa to su dečki sanitetlije kojima

sam spasila život". Jasno i jednostavno, a ona i dalje priča na njemačkom a mi gledamo otvorenih usta. Uz očito dosta nagovaranja, "dečki" iz saniteta pristaju na ručak, no stalno se naviruju te očito ne mogu vjerovati da ljudi kao što su mama, tata, teta i tetak žive i rade pod takvim okolnostima — vide baraku, pipu za pranje ruku, drveni sklepani wc. Počinje i diskusija u kojoj sudjeluje moj tata a mama prevodi ... Diskusija, političke vrste, no sve u mirnom i parlamentarnom tonu. Raspravu prekida kisela juhica tete Mare, koja je do sada nedostižna bez obzira na renome kuhara koji su je spravljali. Hvale je i sanitetlije a hvali nikad kraja kad je stigla lešo janjetina s ličkim krumpirom, paškim vinom i zadraskim paradajzima. Mama vodi glavnu riječ, a nama tu i tamo nešto prevede.

Vidim ja da je atmosfera sve prijateljskija i prisnija, što se najbolje vidjelo po jako dobro raspoloženom tati, koji je inače uvijek bio malo mrk i ne baš riječiv, no i on se smijao i puno pričao, što baš i nije bilo tako uobičajeno. S vremenom se priča rasaznala: da su ti ljudi bili pripadnici njemačke vojske, ali kao sanitetlije i partizani su ih uhvatili prilikom povlačenja u okolici Zagreba. Već su bili po kratkom postupku pripremljeni za streljanje. No, mamin kurir to saznaje i javlja svojoj doktorici, mojoj mami, koja odmah sjeda u džip i u zadnji trenutak uspije ubijediti svoje da joj trebaju sanitetlije kao kruh gladnome. I sad dolazi do raspleta. Ti ljudi odslužuju svoj zarobljenički rok kao sanitetlije i nakon toga vraćaju se u svoju zemlju živi i zdravi. Od tada se družu i slave svoj novi rođendan, dan kada ih je mama spasila.

Godine prolaze, to sad oni objašnjavaju, i oni postaju dobrostojeći ljudi, i odlučuju da bi se trebali nekako odužiti svom spasiocu, mojoj mami. I evo ih, njih par očito najbolje stojećih, u Karlobagu, na gradilištu vikendice koju grade jedna doktorica-moja mama, jedan inženjer-moj tata, jedan pravnik-moj tetak, i moja teta-najbolja šnajderica na svijetu i najbolja kuharica i najbolja teta. Moram istaknuti da su svi oni bili partizani od prvih dana, a još je važnije da su svima njima Nijemci, okupatori, nanijeli toliko tuge i nesreće, a najviše, što nije pravedno reći, ali ja barem mislim, mojoj mami, jer su cijelu njezinu obitelj odveli u Auschwitz a dalje ne moram ni pričati...

“MOGLA SI UZETI BAREM ZA JEDAN BICIKL”

Odjednom pitaju sanitetlije: “Koliko treba novaca da se kuća kompletno sagradi ali sistem ključ u ruke?”. Jasno, sad počinje rasprava i tata i tetak i do-

laze do cifre koje se ja ne sjećam točno, no čini mi se da je bila 10.000 maraka, što bi danas bilo sigurno oko 100.000 i to eura, no to nije bitno. Oni se međusobno nešto dogovaraju i jedan od njih, mislim da je on tada bio direktor recimo financija u Mercedesu, vadi iz lisnice nekakav papir i potpisuje ga sprijeda i sa zadnje strane.

Nisam do tada nikad vidio ček, a to je bio ček koji je imao praznu rubriku iznosa i sjećam se da ga je uručio mojoj mami i rekao da je to ništa u odnosu šta je ona za njih napravila i da ona stavi cifru koju god želi, jer to je njihovo društvo spašenih odlučilo.

Mama pokazuje tati, tata samo mrko pogleda mamu i mama vraća ček i kaže da ne dolazi u obzir i da o tome nema diskusije... Nijemci ne mogu vjerovati, a ne mogu vjerovati ni ja, jer i meni je bilo već dosta kopanja i mješanja betona svako ljeto...

No, ljudi se ne daju i pokušavaju uvjeriti tatu i mamu da to njima ne predstavlja veliki izdatak, da su oni dobro stojeći itd. itd ... Na kraju je pronađen kompromis, a to je da su pozvali tatu i mamu da dođu u Stuttgart, i to ne bi prošlo kod tate da nije bila diskusija o standardu i uvjetima radnika kod nas u usporedbi s njemačkim, tj. kapitalističkim. Eto, pa sad će se drug Nikola na licu mjesta uvjeriti tko bolje živi, naši ili njihovi.

Crni mercedes odlazi, mi klinci skoro u plač, no moramo štititi. Ja mami kažem, da tata ne čuje: “Pa bar si mogla uzeti za jedan bicikl”. Mama se samo nasmije i pogladi me po glavi i kaže: “Bit će bicikla kad ih pošteno zaradiš”. Tetak Jovo kaže: “Mući mali ti to ne razumiješ...”

Joj koji glupani...tako sam si mislio tada, no danas mi je sve jasno...

Vikendicu smo gradili sami još deset godina od tatine i mamine plaće i to

FOTOGRAFIJA: JEDNOG LJETA U KARLOBAGU / RUŽA BLAU FRANCETIĆ SA SINOVIMA

u uvjetima kakvi su tada bili, a to je bez mehanizacije, uz nestašice cementa, pijeska i ostalog građevnog materijala, no uvijek uz fešte, janjce, paško vino i rakijice i naravno pjesme naše ličke rodbine ... Dakle, pitam se kakva je plemenitost takvih ljudi koji su toliko propatili baš zbog tih Njemaca i oprostili im za sve ono učinjeno zlo...to je plemenito i svaka im čast i zato mislim da su zavrijedili da ih se barem s ovom malom pričom prisjetimo. Danas često ne razgovaramo s najbližom rodbinom zbog nekog razmimoilaženja u stavovima ili s nekim prijateljima zbog nekog u usporedbi s ovim bezazlenog razloga, a oni...

Nadam se da je i ovaj kamen proizveo neki val koji će doći do nečijeg srca i učiniti da mala djela ostanu nezaboravljena...

— U spomen na moju mamu dr. Ružu Blau Francetić, tatu Nikolu, tetu Maru i tetka Jovu Obradovića.

VERA ŠVABENIC

— NAŠA MAKABEJKA

PIŠE: FREDI KRAMER

U Zagrebu je 13. ožujka 1913. godine osnovano Židovsko gombalačko društvo, a Makabijem se prozvalo poslije spajanja s nogometnim klubom, osnovanim 1919. Bio je to veliki događaj za židovsku omladinu u Zagrebu. U međuvremenu su, prije kraja svog postojanja travnja 1941., osnovane brojne sportske sekcije a u redovima Makabija bilo je i nekoliko istaknutih sportaša, hrvatskih i jugoslavenskih reprezentativaca kakvi su bili Oskar Tauber u lakoj atletici, Franjo Fröhlich u mačevanju, Leo Pollak u boksu, Adolf Hexner, Adolf Heršković i Zlatko Weiller u stolnom tenisu.

Vera Švabenic nije bila reprezentativka ni rekorderka, ali bila je odlična gimnastičarka i atletičarka na kratke staze. U Zagreb je iz Osijeka sa svojim roditeljima i sestrama došla 1931. godine i vrlo brzo je, kao dvanaestogodišnja djevojčica, postala članica Makabija. Mnoge njene prijateljice s kojima je godinama zajednički nastupala i družila se već su umrle, a mnoge od njih su nestale u ratnom vihoru u logorima smrti. Uvijek se rado sjeća svih tih dragih osoba i voli govoriti o njihovom prijateljstvu i dugogodišnjem druženju. Uspomene i sjećanja za njih neće nikada nestati. Sve one žive u Veričinom srcu.

FOTOGRAFIJA: VERA ŠVABENIC
— NAŠA MAKABEJKA

Što je za vas i vaše prijateljice značio Makabi i sportovi kojima ste se u tom klubu bavili?

Dok su naše kolegice iz škole šetale korzom i lijepim Trgom bana Jelačića, mi smo jedva čekale kad će doći dani treninga u prelijepoj dvorani Makabija u Palmotićevoj 22. U toj dvorani našle smo sebe, bio je to naš život, koji nam je pružao veliko zadovoljstvo i davao dopunsku snagu kojom smo u teškim ratnim godinama možda nekako lakše prebrodile strahote rata i nemilosrdnog progona Židova. Ja sam se potpuno posvetila sportu. Nakon svakog treninga ili natjecanja osjećala sam se bolje. Makabi mi je značio više od svega.

Vi ste bili, gospođo Verice, jednako marljivi na treningu kao i na natjecanju. Uvijek ste dali sve od sebe. Spomenite još neka imena sportašica Makabija, koje ne smiju pasti u zaborav.

Da, njihova imena ne smiju nikada izbljediti. Bile su doista sjajne, dostojne svakog poštovanja. To su Mira Wertheimer, Boriška Polak, Mekica Weiss, bilo ih je još puno, no da neke slučajno u ovom razgovoru ne spomenem, radije ću stati i reći — imali smo jaku ekipu gimnastičarki i atletičarki. I veliko pitanje je gdje bi nam bio kraj da nije došlo do strašnog rata koji nas je jako prorijedio, o kojem u ono doba, kao mlade djevojke, pune elana i ambicija, nismo mogle ni sanjati.

Koji je od vaših učitelja i trenera najviše dao i najbolje vas vodio na putu sportskog napretka?

Svakako profesor Milan Janković. On nas je okupljao, privlačio, oduševljavao i otvorio nam, u pravom smislu te riječi, vrata sporta. Bio je sjajan pedagog i puno nam je značio i napravio da su naše sekcije bile tako brojne i jake. U travnju 1941. doživjele smo šok od kojeg se nismo nikad oporavile. Rat i okupacija prekinuli su naš sportski život. Od sretne i razdragane mladosti našle smo se iznenada pred vratima paka. Svi naši planovi, lijepe želje i nadanja nestali su i preko noći potpuno se promijenio naš život. Više nismo bile sretne i zadovoljne djevojke. S time sam sve rekla.

Taj vaš tužni kraj u sportu, kojeg ste toliko voljeli, bio je nažalost i kraj vaših čestih odlazaka u kazalište, naročito na predstave Lee Deutsch i Brace Reissa, njenog najboljeg partnera u dječjim predstavama.

Bila sam oduševljena sjajnom glumicom, pjevačicom i plesačicom. Lea Deutsch bila je naša prava Shirley Temple. Gledala sam sve njene predstave kojima je jednako oduševljavala publiku svih generacija. S njom su se oduševljavali i mladi i stari. Bila sam uvijek s njom oduševljena u dječjim predstavama u kojima joj je Ivica Braco Reiss bio sjajan partner. Lea Deutsch je od mene bila mlađa sedam godina, a u 16. godini je, nažalost, morala prekinuti školovanje i glumu. Unatoč zauzimanju mnogih zagrebačkih kulturnih djelatnika, deportirana je najvjerojatnije u logor Auschwitz, a vrlo brzo zajedno s majkom i ubijena.

Kako ste doživjeli okupirani Zagreb nakon silnih stresova u travnju 1941. godine?

Zagreb je 1941. godine, nažalost, predstavljao nacističko-ustašku tvrđavu. Zavladao je u gradu sumorna atmosfera, ali istodobno bio je to i grad koji je imao najbrojniju, najsnažniju i najorganiziraniju radničku klasu u Jugoslaviji. Roditelji su me poslali u Beograd gdje je živjela sestra moje majke, a starija sestra Jelka otišla je u Sarajevo gdje je živio njen dečko. S njom je trebala otići i moja mlađa sestra Estera, no nju su roditelji zadržali u Zagrebu. Uvijek kažem, hvala Bogu, jer bi i ona sa starijom sestrom u Sarajevu stradala. Kod mamine sestre Rahele dobro sam se osjećala i ja sam za prolaznike u Beogradu šetala kao Srпкиnja. No, prilikom jedne šetnje Kalemegdanom doživjela sam šok, kada sam već pomi-

slila da sam na sigurnom. Prizor koji sam vidjela toliko me potresao da sam se odmah htjela vratiti u Zagreb. Naišli su otvoreni kamioni, a u njima su bili u stojećem stavu Židovi na putu za logor na Banjici. Užasan prizor, ljudi su u stojećem stavu, natiskani kao sardine, putovali u smrt.

Obitelj vam se raspala, sestra Jelka je ubijena u Sarajevu, a vaši su roditelji s Esterom otišli na Hrvatsko primorje gdje su se skrivali prije odlaska u Italiju.

Za puno novaca jedna žena odvela ih je brodom u Italiju. Smjestili su se u mjestu Possagno u provinciji Treviso. Zahvaljujući jednom katoličkom svećeniku ostali su živi. On ih je stalno seljakao od obitelji do obitelji, bili su više gladni nego siti, no na sreću su zahvaljujući tom divnom svećeniku, pravom humanistu, majka Rebeka, otac Artur i sestra Estera došli krajem svibnja 1945. u Zagreb, a ja sam čekala da odem što prije u partizane na oslobođeni teritorij.

Kako se to dogodilo?

Kad sam došla iz Beograda u Zagreb javila sam se svojoj prijateljici Đurđici Belić, koja me primila u svoju obitelj i skrivala me do trenutka kada sam stigla na oslobođeni teritorij. Za dva mjeseca, koliko sam bila u Zagrebu, nikada se nisam nigdje pojavljivala. Kod Belićevih sam živjela kao u svojoj kući. Đurđica je za tako hrabar čin, pun ljubavi, hrabrosti i humanizma od Izraela dobila naziv Pravednice među narodima. Kao 21-ogodišnja žena očekivala sam što brži odlazak u partizane. I to se konačno dogodilo 1942. Bila sam tako u Gorskom kotaru na raznim dužnostima i frontovima sve do kraja rata. Kao šifrant u činu poručnice došla sam u Zagreb, a vratili su se i moji roditelji i sestra Estera. Krnja obitelj, nažalost

FOTOGRAFIJA: VERA ŠVABENIC
— NAŠA MAKABEJKA

bez ubijene Jelke, bila je ponovno na okupu. Stanovali smo u kući koju smo zvali 'Vila propuh', uključili smo se u svakodnevni život, a ja sam se udala 1949. za Ivana Zoričića i rodila kćerku Sanju.

Gradovi u svojoj povijesti, kao i ljudi u svojim životima, doživljavaju svoje tmurne i svijetle trenutke. Vi ste svašta vidjeli i doživjeli.

Da, Zagreb je u Narodnooslobodilačkoj borbi dao oko 40.000 aktivnih boraca, od kojih se 15.000 nikad nije vratilo u svoj lijepi grad. Povratkom u Zagreb nisam više našla prelijepi hram, divnu sinagogu u Praškoj, hram u koji smo mi Makabejke tako rado i s puno pobožnosti odlazili. Vandalizam nad našom sinagogom i otvorene kamione u Beogradu sa Židovima koji su odlazili u smrt, neću nikada zaboraviti. Bile su to sjene koje su ostale u meni, i kad god prolazim Praškom ulicom, doživljam onu istu strahotu. Zagrebačka sinagoga u funkciji je bila od 1867. do 1942. kad je barbarskim činom srušena. A desetljećima bila je u božjoj službi, mjesto učenja i okupljalište općine. Život ide dalje, ali ja to nikad nisam i neću izbrisati iz mojih tužnih sjećanja. Bilo je strašno i ne ponovilo se nikada.

MOJA TETA ZLATA

PIŠE: NATAŠA BARAC

FOTOGRAFIJA: MOJA TETA ZLATA

Neki ljudi u nama ostave neizbrisiv trag. Jedna od takvih osoba u mom životu sigurno je gospođa Zlata Rudolf. Moja teta Zlata nije utjecala samo na mene, moj život i moju pripadnost, ona je utjecala na čitave generacije židovske djece odrasle u Zagrebu.

Teta Zlata godinama je vodila dječji vrtić u Židovskoj općini Zagreb. Prvo na Tomislavom trgu a zatim u Palmotićevoj ulici. Ne sjećam se točnih podataka, ne znam kada je vrtić osnovan i do kada ga je vodila teta Zlata. Do tih podataka sam sigurno mogla doći, ali razmišljajući, shvatila sam da to nije važno. Šturi podaci rijetko kada mogu prenijeti onu pravu, ljudsku sliku. Šturi podaci nisu važni za ono što ostaje u nama, kao залог za budućnost. A ono što je ostalo iza tete Zlate nisu brojke, već generacije djece koje je odgojila.

Za veliku većinu djece koja su pohađala vrtić u Židovskoj općini Zagreb

upravo su teta Zlata i “njezin” vrtić bili prvi dodir sa židovstvom. Veliki broj djece poticao je iz tzv. miješanih brakova, a u tadašnjem Zagrebu šezdesetih godina prošlog stoljeća nije bilo puno onih koji su u svojim domovima i u krugu svojih obitelji obilježavali židovske blagdane i poštovali židovsku tradiciju. Za nas, djecu tete Zlate, upravo su ona i naš vrtić bilo to što nas je na početku povežalo s našom tradicijom i našim korijenima. Kako je to teta Zlata radila? Kroz priče prilagođene djeci, pjesme, igrokaze koje smo ponosno izvodili pred našim roditeljima i bakama i djedovima na pozornici velike dvorane na prvom katu Židovske općine. Ja se još uvijek sjećam dječjih pjesmica, čije tekstove nisam razumjela ali sam ih vrlo zdušno pjevala, sjećam se priča o Hanuki i drugih priča koje nam je teta Zlata pričala. Sjećam se i kako smo bili zadivljeni pričama o drevnim junacima i njihovoj hrabrosti. Za nas, to su bili naši Supermani i Batmani.

OSJEĆAJ PRIPADNOSTI

Ali više od toga sjećam se topline moje tete Zlate. Sjećam se sigurnosti koju sam osjećala kada sam bila blizu nje. Sjećam se čak i našeg prvog susreta. Bila sam jako mala, nisam imala još ni tri godine. Mama me ostavila u vrtiću, i teta Zlata je rekla da prvog dana ranije dođe po mene, kako dijete ne bi doživjelo šok od razdvajanja. Mama je došla ranije, ali ja nisam željela ići kući...Sjećam se i kako smo slušali tetu Zlatu, koja je znala biti stroga kada je to bilo potrebno i sjećam se kako smo ju voljeli. Teta Zlata je u nama razvila ljubav prema židovstvu, osjećaj pri-

padnosti. Osim toga, židovski vrtić bilo je i mjesto gdje smo stjecali prva prijateljstva, a neka od njih traju i danas, nakon toliko vremena.

Osjećaj pripadnosti židovstvu koji je teta Zlata u nama razvila bio je dubok i ostao je u nama. Kada smo “odrasli” i postali preveliki za vrtić, i dalje smo osjećali povezanost prema židovstvu. Odlazili smo u Općinu, osnovali svoj Klub u kojem smo se svakoga tjedna okupljali i u koji su dolazili i naši prijatelji koji nisu bili Židovi. Naš Klub je bio naše mjesto, tu smo se družili, slavili, organizirali razne događaje, dočeka Nove godine, zaljubljivali se, odljubljivali, planirali i sanjali. Odlazili smo na zajednička ljetovanja, družili se na Makabijadama i na Klupskim susretima. Bilo je to lijepo doba. A ja sam, svaki puta kada bih došla u Općinu, otišla pozdraviti tetu Zlatu i baciti pogled na neke nove generacije koje su tamo, kao i mi nekada, učili pjesmice i slušali priče.

Ne znam koliko bi moj život bio drugačiji da su moji roditelji odlučili upisati me u neki drugi vrtić. Ali sigurna sam da velike zasluge za moje osjećaje pripadnosti židovstvu ima upravo teta Zlata. Iza nekih velikih ljudi ostaju spomenici, izgrađene zgrade, napisani romani, ispjevane pjesme, oslikana platna. Iza nekih velikih, malih ljudi ostaju njihova velika, mala djela. Iza tete Zlate ostala su njezina djeca koja su danas već odrasli ljudi. Nadam se da je ponosna na nas.

SJEĆANJE NA “ŠULKOLEGE” IZ ŽIDOVSKOŠKOLE

PIŠE: MIRNA JOVANOVSKE UKRAJINČIK

Svakog ponedjeljka i četvrtka u Židovskoj općini Zagreb okupljaju se naši seniori — ondje se druže, razgovaraju i održavaju svoja dugogodišnja poznanstva svježima. Većina njih prošla je zaista mnogo teških životnih prepreka kako bi danas bili ovdje i bili dio današnjeg “židovskog Zagreba”.

U želji da saznam kako je to bilo nekada, došla sam i ja jednog ponedjeljka i pridružila se veseloj družini. Ušavši u “lounge bar” Općine, ugledala sam Leu Kriesbacher, okruženu svojim prijateljima, kao i uvijek nasmijanu i pričljivu. Povukli smo se u kut prostorije gdje mi je malo pričala o svojim sjećanjima i iskustvima i “židovskom Zagrebu” njezina djetinjstva, onome između dva svjetska rata.

Lea je bila jedna od onih koji su pohađali židovsku osnovnu školu — to je bila privatna škola s pravom javnosti, smještena u sklopu Židovske općine Zagreb u Palmotićevoj ulici. Učiteljice koje su radile u toj školi bile su visokoeducirane, što tada nije bilo uobičajeno za učiteljice osnovnih škola (osnovna škola je tada trajala četiri godine, a ne osam kao danas), a što je rezultiralo time da je većina, barem kako gospođa Lea kaže, iz te škole izlazila dobro pripremljena za nastavak daljnjeg obrazovanja u zagrebačkim gimnazijama.

Kao i vrtić koji je tada postojao, a postoji i danas (i za njega iz vlastitog isku-

stva mogu reći da je “opremljen” najboljim tetama), tu su školu mogli polaziti samo Židovi. Ondje su se često, izvan redovnog nastavnog programa, održavala razna događanja, poput priredbi, na kojima bi se roditeljima pokazalo što se u školi uči i radi.

DJEČJI NESTAŠLUCI I IZGUBLJENA GENERACIJA

Tako je moju sugovornicu jednom prilikom, usred jedne od predstava gdje je gospođa Lea glumila kraljicu od Sabe, njezin prijatelj Koki slučajno gurnuo na pozornici, zbog čega joj je pala papirnata pozlaćena kruna s glave. Bez razmišljanja ona mu je pred punom dvoranom gledatelja opalila šamar za takvo zlodjelo! Jer tko se usuđuje skinuti kraljčinu krunu s njezine glave? Dok su roditelji umirali od smijeha, direktorica predstave spustila je zastor, a Lea je snašla kazna.

“Mislim da sam dobila opomenu, ili tako nešto slično, no nije me to baš dirnulo, bitno da sam dobrano nasmijala cijelu dvoranu”, komentira gospođa Lea i smije se na svoje nestašluke.

Nakon nastave, Palmotićeve ulica pretvarala se u veliko igralište za svu djecu iz škole — igrali su se ondje generala i vojnika, inscenerali bojno polje i isto tako često upadali u nevolje.

“Djeca kao djeca, što ćeš, radili smo stalno neke nepodopštine, ja i moji prijatelji”, nastavlja pričati svoja sjećanja gospođa Kriesbacher.

Nažalost, inscenirano bojno polje namijenjeno dječjoj zabavi pretvorilo se u ono pravo, te je škola 1941. godine uki-

nuta nakon što su njeni zadnji đaci odvedeni u logore. Gospođa Kriesbacher pokazuje mi prstima djecu sa zajedničke razredne slike: “Ovaj je ubijen, ovaj isto, ovaj isto, pa ovaj, ova...” - većina djece s fotografije koju vidite u Ha-Kolu, izgubila je život u strašnom razdoblju Holokausta, preživjele se može nabrojati na prste jedne ruke.

KAKO JE IZGLEDAO ŽIDOVSKI ZAGREB PRIJE HOLOKAUSTA?

A kako je izgledao židovski Zagreb prije te stravične nepravde? Veoma mirno, sretno, tolerantno, barem iz perspektive mlade Lee Kriesbacher. Antisemitizam ona tada nije osjećala, dapače priča mi kako su družili “svi sa svima”.

Veliki židovski blagdani slavili su se u Židovskoj općini gdje su bili prisutni isključivo i samo zagrebački Židovi, ali u privatnim obiteljskom krugovima na seder-večere pozivalo se susjede, prijatelje, bili oni Židovi, bili oni katolici, a zauzvrat se njima dolazilo na božićne i uskršnje objede, te su se pod borom nalazili pokloni za sve.

S bitno smanjenom populacijom Židova, današnji Zagreb i njegov židovski duh drugačiji su od onoga nekada. Općina je danas otvorenija za nežidove, a obiteljske seder večere za njih su zatvorenije. Židovski Zagreb nekad ili danas? Odgovor morate pronaći sami.

AKORDIMA IZNAD DUGE

PIŠE: DR. SC. IVAN BAUER

Brojnost znamenitih američkih glazbenika židovskih korijena i njihova postignuća u jazzu i popularnoj glazbi za mene su poticaj da na tribini Kulturnog društva “Miroslav Šalom Freiberg” svake godine ponudim pokoje novo predavanje. Svoja sam dva predavanja u okviru ciklusa “Od Gershwinu do Dylana” 2014. godine posvetio dvojici čuvenih američkih skladatelja u prigodi obilježavanja njihovih obljetnica, rođenja i smrti: prvo, u travnju, Richardu Rodgersu, a drugo, u studenom, Jeromu Kernu. Ovo zadnje predavanje, šesnaesto po redu, održano 17. studenog 2015., posvetio sam još jednom američkom skladateljskom velikanu opet u prigodi jedne obljetnice — 110. godišnjice njegova rođenja. Glazbenik o kome je bilo riječi skladao je pjesmu koja je u SAD-u proglašena najboljom pjesmom 20. stoljeća. To je “Over the Rainbow”. Stoga sam svoje predavanje nazvao “Akordima iznad duge”.

15. veljače 1905. u gradu Buffalo, u saveznoj državi New York, u obitelji Samuela i Celie Arluck rodili su se blizanci, dva dječaka. Veći od dvojice poživio je, nažalost, samo jedan dan. Roditelji su manjem dječaciću odmah dali bratovo ime, Hyman. Nakon nekoliko godina Samuel i Celia dobili su još jednog sina, Juliusa, ali Hyman je bio taj koji će svojom glazbom proslaviti obitelj. Kao i otac Irvinga Berlina, i Hymanov je otac bio kantor, a u sinagogi dirigirao je zborom u kojem je zapjevao i njegov stariji sin. U nadi da će jednoga dana postati

FOTOGRAFIJA: AKORDIMA IZNAD DUGE / FOTOGRAFIJA PREUZETA S INTERNETA

učitelj glazbe, Celia je devetogodišnjem Hymanu kupila glasovir. Vrlo talentiran, u kratko je vrijeme ovladao tehnikom sviranja na tom instrumentu. Unatoč protivljenju roditelja, sa 16 godina napustio je školu i počeo zarađivati novac, svirajući glasovir u lokalnom kabareu i povremeno u kinima; bilo je to, naime, doba nijemog filma. Kao pijanist i pjevač vrlo ugodna glasa priključio se instrumentalnom sastavu The Buffalodians, koji je ubrzo postao najpopularniji jazz orkestar u Buffalu. U svojim ranim dvadesetima preselio se u New York i promijenio ime u Harold Arlen.

Njujorški glazbeni milje pokazao se za mladog glazbenika vrlo poticajnom sredinom, te je 1929. ostvario svoj prvi veliki skladateljski uspjeh. Bio je to song “Get Happy”, na tekst Teda Koehlera,

tada već afirmiranog pisca tekstova, s kojim će godinama uspješno surađivati. “Get Happy” je često izvođen u stilu i ritmu swinga, kao i mnoge kasnije Arlenove skladbe, što su nam u ovoj prigodi potvrdili i orkestralni aranžman Nelsona Riddlea i Frank Sinatra.

COTTON CLUB

Ranih tridesetih Arlen i Koehler skladali su glazbu za Cotton Club, nekoć vrlo popularni noćni lokal u Harlemu. Taj je lokal već krajem dvadesetih godina prošlog stoljeća bio na glasu kod štovatelja dobre jazz glazbe, zahvaljujući svakako i svirci nekoliko orkestara, osobito bendova koje su vodili Duke Ellington i Cab Calloway. Dva songa koja sam odabrao bili su za publiku u tom lokalnu omiljeni glazbeni brojevi. “I’ve Got The World

FOTOGRAFIJA: AKORDIMA IZNAD DUGE / FOTOGRAFIJA PREUZETA S INTERNETA

On A String, Sittin' On A Rainbow" te nam je večeri interpretirao Barry Manilow. Naslov druge uspješnice iz tog razdoblja "Between The Devil And The Deep Blue Sea" bio je, prema Arlenovim riječima, jedan od njemu najdražih naslova. Taj stari engleski idiom iz 17. stoljeća potječe iz pomorske terminologije; devil je, naime, bio naziv za jednu od dasaka u drvenoj oplati broda. Danas se tim idiomom izriče dilema: što odabrati između dviju podjednako neželjenih opcija. "I don't want you, but I hate to lose you", kazao je tekstom Ted Koehler, a svojim glasom potvrdio Perry Como.

Iz tog vremena datira još jedan Arlenov song, skladan kao i prethodna dva za tada vrlo poznatu paradu hitova, zvanu Cotton Club Parade, koja je svake godine privlačila u Harlem veliki broj njujorš-

kih zaljubljenika u popularnu glazbu. Taj je song bio "Stormy Weather", a predstavio sam ga uz glas Ette James.

Unatoč činjenici da su Arlenove skladbe sve popularnije na američkoj glazbenoj sceni, za dio publike bio je još uvijek anonim. Tome će posvjedočiti i anegdota koju je ispričao sam Arlen. Jednom se zgodom vozio u taksiju Manhattanom, a taksist je fućkao "Stormy Weather". Duboko dirnut, Arlen ga upita: "Znate li tko je to napisao?" Taksist odgovori kao iz topa: "Jasno da znam. Irving Berlin." "Krivo", snuži se Arlen, "ali dajem vam još dva pokušaja." Taksist je malo oklijevao: "Čekajte, možda Richard Rodgers. Ah, znam — Cole Porter!" "Opet pogrešno", reče Arlen, "Znate, to sam ja skladao." "Vi? A tko ste vi?", pita taksist. "Harold Arlen",

odgovori Arlen ponosno. "Arlen? Koji Arlen?", čudi se taksist.

PONUĐA IZ SNOVA — ČAROBNAJAK IZ OZA

Arlen, međutim, s vremenom postaje ipak sve poznatiji diljem SAD-a, a u glazbenim krugovima stječe sve veći ugled uspješnog skladatelja. Bio je, vele, i omiljen u društvu svojih kolega glazbenika, vrlo blizak s braćom Gershwin, Georgeom i Irom, i s Jeromom Kernom. Osim s Tedom Koehlerom, tridesetih i četrdesetih godina prošlog stoljeća počinje surađivati i s drugim piscima tekstova. To su, među inima, Edgar, zvani "Yip", Harburg, Ira Gershwin, Johnny Mercer, po majci hrvatskih korijena, djed mu se rodio na Lastovu, i Truman Capote, američki književnik svjetskog glasa.

1938. Arlen i Harburg dobili su ponudu od filmske kompanije Metro Goldwyn Mayer da napišu glazbu i tekst za filmsku priču jednog u Americi vrlo popularnog dječjeg klasika. Roman "The Wonderful Wizard of Oz" (Čarobnjak iz Oza) napisao je Lyman Frank Baum. Roman je objavljen u Chicagu 1900., a 1902. premijerno izveden kao (ubrzo za boravljeni) brodvejski mjuzikl.

Prihvativši ponudu ugledne filmske kompanije, Arlen i Harburg prionuli su poslu i u kratko vrijeme stvorili nezaboravni glazbeni okvir filmske adaptacije tog popularnog dječjeg klasika. Među mnogobrojnim vokalnim izvedbama glazbe iz filma "The Wizard of Oz" izdvojio sam album koji je Ella Fitzgerald posvetila Haroldu Arlenu, pjevajući uz orkestar i aranžmane trubača Billy Maya. Iz tog sam filma ponudio dvije pjesme u Ellinoj interpretaciji. Prva je bila "Ding Dong! The Witch Is Dead", a druga — i svakako najpoznatija Arlenova skladba uopće — "Over The Rainbow". Za tu je pjesmu Arlen 1939. osvojio Oskara za najbolju izvornu pjesmu. U filmu tu je pjesmu pjevala Judy Garland, izjavivši jednom kasnijom zгодom da ona simbolizira maštanja i snove svakog od nas.

SONGS OF THE CENTURY

U okviru obrazovnog projekta "Songs of the Century", a u cilju promicanja boljeg razumijevanja američke glazbene i kulturne baštine, tri američke institucije inicirale su prije nekih desetak godina anketu za odabir najbolje pjesme 20. stoljeća, i to na osnovi ne samo glazbene vrijednosti pjesme već, što je vrlo bitno, njena odjeka u američkom javnom životu. Od 365 predloženih pjesama kao pjesma stoljeća izabrana je "Over The Rainbow". Ankete kao ankete, one su odraz mišljenja ili ukusa tek jedne određene skupine ljudi, ali ovu

sam spomenuo stoga što su je provele tri ugledne ustanove: (1) The Recording Industry Association of America, najveća američka udruga diskografskih kuća, zatim (2) The National Endowment for the Arts, državna agencija za financijsku potporu projektima od umjetničke važnosti, te (3) Scholastic Corporation, jedan od najpoznatijih američkih izdavača školskih udžbenika i drugih nastavnih pomagala. Dodao bih ovdje da je 2003. American Film Institute, ustanova sa sjedištem u Los Angelesu, proglasila "Over The Rainbow" najboljim filmskim songom svih vremena.

Evo i poretka prema odabiru anketiranih: prvih šest pjesama i na sedmom mjestu jedan album, uz imena autora i godinu skladanja:

1. *Over The Rainbow, 1939.*
Harold Arlen
2. *White Christmas, 1942.*
Irving Berlin
3. *This Land Is Your Land, 1940.*
American folk song
(lyrics Woody Guthrie)
4. *Respect, 1967.*
Otis Redding
5. *American Pie, 1972.*
Don McLean
6. *Boogie Woogie Bugle Boy, 1941.*
Don Raye & Hughie Prince
7. *West Side Story (album), 1957.*
Leonard Bernstein &
Stephen Sondheim

Nekoliko riječi o pjesmama koje su se uz "Over The Rainbow" našle na samom vrhu odabranih skladbi u ovoj anketi. "White Christmas" među najpopularnijim je božićnim pjesmama u SAD-u. Gramofonska ploča s tom pjesmom prema nekim je statistikama do sada najprodavanija gramofonska ploča u svijetu. Najpoznatija verzija koju pjeva Bing Crosby prodana je u više od 100 milijuna primjeraka, najviše, dakako,

u SAD-u, a k tome valja dodati još više od 50 milijuna prodanih primjeraka te skladbe u drugim vokalnim i/ili instrumentalnim inačicama. "This Land Is Your Land" popularna je melodija nepoznatih autora, vjerojatno iz 19. stoljeća, a stihove prožete domoljubljem napisao je legendarni američki skladatelj, pjevač i gitarist Woody Guthrie. "Respect" svojim se tekstom zalaže za veće poštovanje žena, a tom je pjesmom od šezdesetih pa sve do današnjih dana mnoge nagrade i priznanja dobila pjevačica Aretha Franklin. Pjesma "American Pie", koja pjeva o nestajanju nekih tradicionalnih vrijednosti američkog života, i danas je neobično popularna u SAD-u, i to ne samo, primjerice, u radijskim i televizijskim izvedbama, već se pjeva ili pjevuši i u opuštenijim prigodama svakodnevnog života, u što sam se uvjerio za moga posljednjeg boravka u Americi. Vokalni trio The Andrews Sisters proslavio je pak pjesmu "Boogie Woogie Bugle Boy" tijekom Drugog svjetskog rata, pjevajući je za američke trupe na prvim crtama bojišnica i podižući njome borbeni moral savezničkih vojnika. Iz albuma "West Side Story", s glazbom iz tog izvanrednog mjuzikla, u anketi su izdvojene tri pjesme: "Maria", "America" i "Tonight". Nije na domet spomenuti da su među autorima ovih šest pjesama i jednog albuma četvorica glazbenika židovskih korijena: Harold Arlen, Irving Berlin, Leonard Bernstein i Steven Sondheim.

Osim filma "The Wizard Of Oz" Arlenova glazba oplemenjuje i druge, mahom muzičke filmove. Pjesma "One For My Baby (And One More For The Road)" iz filma "The Sky is the Limit", koju je koreografirao i izveo plešući Fred Astaire bila je glazbeni vrhunac filma, a zatim i hit broj jedan u programima radijskih postaja širom SAD-a. Atmosferu u sitne sate u jednom noćnom lokalnu dočarao nam je te večeri Frank Sinatra.

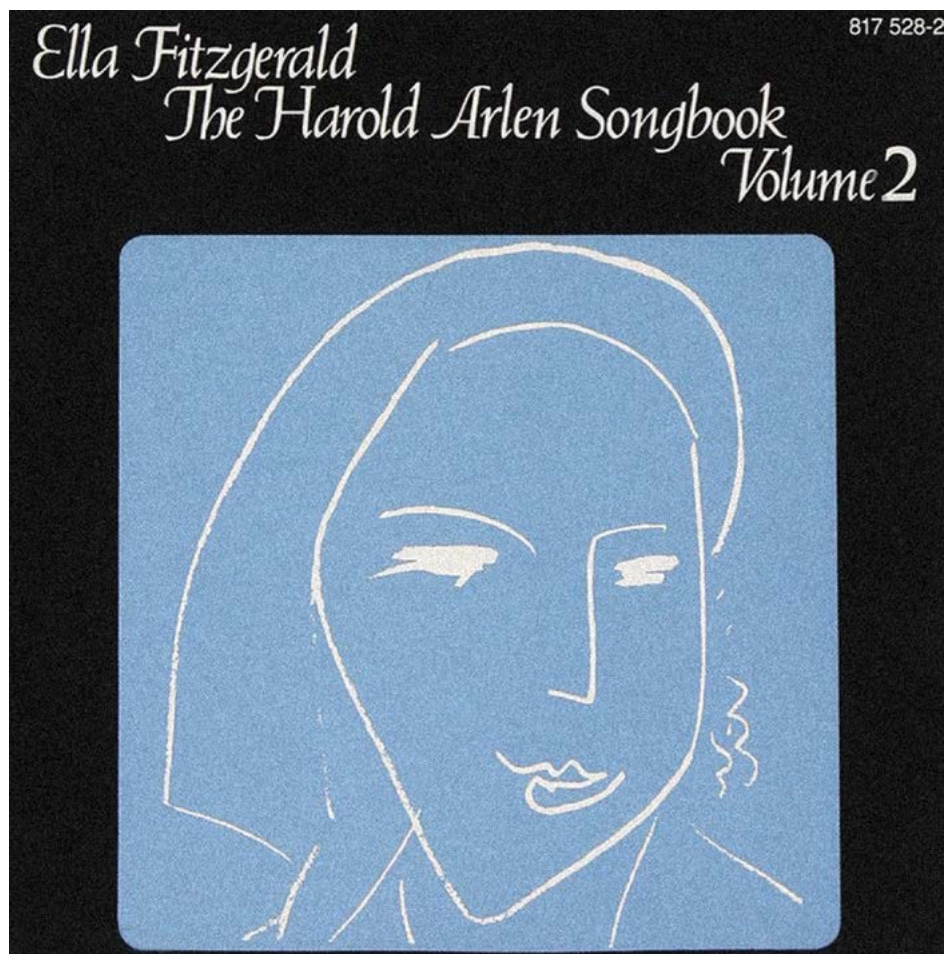
ARLEN U ERI SWINGA

Arlenove kompozicije postale su vrlo brzo popularne među jazz muzičarima, osobito onima iz ere swinga. Arlen je surađivao s nekoliko orkestrara iz te ere. Njegov "Blues In The Night" čuveni je jazz standard, poput Berlinova "Alexander's Ragtime Band". Uz orkestar i pratnju vokalnog kvarteta taj nam je blues otpjevao Cab Calloway, band leader iz ere swinga, šarmer i zabavljač, poznat i po svojim vokalnim interpretacijama jaza. Skladbu "That Old Black Magic", na Mercerov tekst, prvi je popularizirao orkestar Glenna Millera, u plesnim dvanama i na koncertima i snimivši je za gramofonsku ploču, a interpretirali su je pjevač Skip Nelson i sastav The Modernaires. Svoju verziju pjesme izveo nam je Rod Stewart, s njegova albuma "The Great American Songbook".

KAZALIŠNA SCENA I VELIKA PREKRETNICA

Arlen je svojim skladbama bio vrlo uspješan i na brodvejskoj kazališnoj sceni. Među najpoznatijim su Arlenovim mjuziklima "St. Louis Woman", "House of Flowers" i "Saratoga". Arlen i Mercer, radeći na mjuziklu "St. Louis Woman", stvorili su hit po kojem će publika taj mjuzikl pamtili desetima godina nakon njegove njujorške premijere 1946. Pjevajući "Come Rain Or Come Shine" uz pratnju mješovitog zbora Perry Como se još jednom pokazao velikim ljubiteljem Arlenove glazbe.

Neke Arlenove kompozicije našle su svoje mjesto i u dramskim repertoarima. Jedna od njegovih vječnih melodija bila je i glazbena tema u drami Tennessee Williamsa "Streetcar Named Desire". "It's Only A Paper Moon", na tekst Yipa Harburga, otpjevala je na sebi svojstven, džezistički način Ella Fitzgerald, uz vokalni sastav The Delta Rhythm Boys. Boraveći povremeno u Kaliforniji, Ar-

FOTOGRAFIJA: AKORDIMA IZNAD DUGE / FOTOGRAFIJA PREUZETA S INTERNETA

len, pravi zaljubljenik u golf, često igra s prijateljima, među kojima su Ira Gershwin, Danny Kaye i dvojica najpopularnijih od petorice braće Marx, Harpo i Groucho. Ira Gershwin, prijatelj iz mladih dana, bio je i osoba čije je mišljenje o vlastitu glazbenom opusu Arlen osobito cijenio. Osim Ire i glazbeni su kritičari vrlo pohvalno ocijenili mjuzikl "House of Flowers", dodijelivši mu 1954. Critics' Award kao najboljem mjuziklu godine. Libreto mjuzikla i tekstove pjesama napisao je Truman Capote. Jedan od najpopularnijih songova iz tog mjuzikla "A Sleepin' Bee" često je na repertoaru Barbre Streisand.

1970. zbila se velika, nažalost tragična prekretnica u Arlenovu životu. Te je godine umrla njegova supruga Anya, život-

na suputnica uz koju je bio duboko emotivno vezan. To ga je toliko pogodilo da se do kraja života, 1986., povukao u samoču, izbjegavajući prijatelje, odbijajući javne nastupe i, što je posebno žalosno, izgubivši interes i svaki poriv za skladanje. Pjesmu "Let's Fall In Love" Arlen je ranih tridesetih, u vrijeme prvog ljubavnog zanosa, posvetio svojoj tada tek budućoj supruzi, a ta je pjesma neizostavan dio repertoara Elle Fitzgerald.

Te sam večeri za rastanak ponudio jedan meni vrlo dragi Arlenov song — "Accentuate The Positive", uz poruku u vedrom tonu: "Naglasite pozitivno", veli Johnny Mercer, "zanemarite negativno, nek vam veselje bude na maksimumu, a tjeskoba na minimumu". A s tim se složio i Perry Como, uz mješoviti zbor.

ŽIDOV I U AUSTRIJSKOM NOGOMETU

PIŠE: FREDI KRAMER

Wunderteam je proslavljena nogometna reprezentacija Austrije u razdoblju od 1931. do 1933. godine, koja je zaredom pobijedila u 12 utakmica, dvije utakmice završile su neodlučenim rezultatom, a doživjeli su samo jedan poraz. Slavna momčad igrala je u sastavu: Rudi Hiden, Roman Schramseis, Josef Blum, Georg Braun, Josef Smistik, Karl Gall, Karl Zischek, Friedrich Gschweidl, Matthias Sindelar, Anton Schall, Adolf Vogl. Još su nastupali u toj čuvenoj austrijskoj reprezentaciji i Walter Nausch, Johann Mock, Karl Rainer, Hansi Horvath, Peter Platzer, Karl Sesta.

Ime Wunderteam prvi je put s puno poštovanja i divljenja spomenuto u njemačkim novinama nakon fenomenalne pobjede 24. svibnja 1931. godine u Berlinu nad reprezentacijom Njemačke 6-0! Tvorac te najbolje reprezentacije u povijesti austrijskog nogometa bio je Židov Hugo Meisl. U samim počecima svoje genijalne djelatnosti Meisl je bio izložen žestokoj kritici simpatizera, novinara i stručnjaka koji su prigovarali njegovoj hrabrosti zbog toga što je znatno pomladio austrijsku reprezentaciju i što je u izabranu momčad postavio kasnije čuvenog vođu navale Matthiasa Sindelara. Nakon trijumfa u Berlinu sve se glasnije pričalo o Wunderteamu kao čudesnoj momčadi s vrlo dopadljivom igrom kratkih pasova, točnim proigravanjima i preciznim dodavanjima. Austrijska

reprezentacija bila je stalno u pokretu i svojom dopadljivom, efikasnom igrom zadivila je početkom tridesetih godina prošlog stoljeća nogometni svijet.

U Beču je 13. rujna 1931. odigran uzvratni susret Austrije i Njemačke. I ponovno je Austrija pobijedila uvjerljivo, ovoga puta s 5-0! Tri zgoditka polučio je sjajni Matthias Sindelar. Nijemci su doživjeli novu blamažu svojom igrom u utakmici u kojoj su igrači Huga Meisla potpuno nadigrali Nijemce u svim elementima nogometne igre. Sve bolji i bolji Sindelar tri je gola postigao i u Baselu, 29. studenoga 1931., protiv reprezentacije Švicarske u dvoboju koji je završio rezultatom 8-1 za Austriju.

U eri velikih pobjeda Wunderteama bila je i utakmica odigrana 4. listopada 1931. u Budimpešti protiv reprezentacije Mađarske, tada jedne od najboljih reprezentacija svijeta. Susret je završio 2-2, iako su Austrijanci igrali gotovo cijelu utakmicu bez ozlijeđenog Karla Galla. Međutim, i u takvoj situaciji, kada su bili oslabljeni, prikazali su pred budimpeštanskom publikom svoju prepoznatljivu igru brzih kombinacija i spretno izvedenih dopadljivih akcija. Wunderteam, kojeg je stvorio i tako sjajno uspješno vodio Hugo Meisl, imao je zaista u svom zlatnom dobu (1931. – 1933.) briljantnu bilancu. U 15 utakmica, od 16. svibnja 1931. kada je u Beču pobijedena reprezentacija Škotske 5-0 do 12. veljače 1933. kada je u Parizu svladana reprezentacija Francuske 4-0, austrijska reprezentacija je u 12 utakmica uvjerljivo slavila, nadigavši sve svoje suparnike u demonstraciji nogometa za pamćenje.

FOTOGRAFIJA: MATTHIAS SINDELAR, SLAVNO IME LEGENDARNOG AUSTRIJSKOG WUNDERTEAMA, NEZABORAVNI "MOTZL", OBLJEŽIO JE BRILJANTNIM IGRAMA CIJELU JEDNU EPOHU U EUROPSKOM NOGOMETU, OSTAVŠI U NEIZBRISIVIM USPOMENAMA, KAO NOGOMETAŠ KOJI SE RAĐA JEDNOM U 1000 GODINA

Dugo su vjerni gledatelji, obožavatelji ove sjajne igre prepričavali i evocirali niz momenata i akcija njihove privlačne igre, koja je jednako oduševljavala svoje i suparničke simpatizere. I danas još postoji jako puno priča o sjajnom usponu Wunderteama.

Hugo Meisl bio je austrijski nogometaš, trener, sudac, novinar, izbornik i dužnosnik. Rođen je u Ostravi, u Moravskoj 1881. godine, a umro u Beču 1937. Bio je sin židovskog trgovca iz Ostrave, koji je kao 16-ogodišnjak došao s roditeljima u Beč. Hugo Meisl se vrlo brzo uključio u austrijski nogomet i ubrzo postao igrač Vienna Cricket

and Football Cluba, u kojem je igrao od 1895. do 1901. godine. Kao izbornik reprezentacije Austrije sastavio je 138 reprezentacija od 1911. do 1937. i stvorio reprezentaciju koja nikada nije bila nadmašena. Hugo Meisl ostao je u povijesti kao najuspješniji izbornik austrijske reprezentacije. Legenda nad legendama. Kao sudac vodio je 16 međunarodnih utakmica, a bio je dugo godina i glavni tajnik Austrijskog nogometnog saveza i vrlo priznati administrator Fife.

FK AUSTRIA

— GOSPODSKI, ŽIDOVSKI KLUB

Njegov najbolji igrač Matthias Sindelar rođen je u Kozlovu u Moravskoj 10. veljače 1903. godine, a umro 23. siječnja 1939. Član bečke popularne momčadi FK Austria, od 1926. do 1938. godine. Nastupio je 44 puta i postigao 27 golova. Ostao je u sjećanjima kao nogometni majstor koji se rađa jednom u stotinu godina, bio je nenadmašan u kontroli lopte, brz, inteligentan, lukav, s brojnim trikovima i fintama, briljantnim dodavanjima i majstorskim golovima. Naročito je uživao u dvobojima s fizički snažnim suparnicima u kojima je njegovo nogometno majstorstvo dolazilo do punog izražaja. U igri je često tražio najteža i najefikasnija rješenja, baš kao i u šahu, koji je također odlično igrao. Ušao je u galeriju nogometnih velikana za sva vremena.

U ljubičastom dresu FK Austria igrao je 17 godina s velikim uspjehom. Njegove "ljubičice", kako su od milja zvali navijači ovaj klub, bili su specijalisti za osvajanje austrijskog Kupa (1933., 1935. i 1936.) i dva puta je Sindelar bio u momčadi koja je dva puta, 1933. i 1936., osvajala Mitropa kup, tada jedino veliko klupsko natjecanje u Europi.

Završio je tragično, 23. siječnja 1939. godine, u stanu prijateljice, Židovke Camille Castagnole, na drugom katu u ulici Anagasse 3. Oboje su nađeni mrtvi,

FOTOGRAFIJA: U LJUBIČASTOM DRESU FK AUSTRIA ĐEMO MUSTEDANAGIĆ

a službeni nalaz je samo kratko ustanovio da je smrt nastupila zbog trovanja ugljičnim monoksidom. Prava istina se vjerojatno nikada neće saznati, ali zabilježeno je da je na njegovom sprovodu na Centralnom groblju u Beču prisustvovalo oko 15.000 Bečana, koji su mu

došli odati posljednju počast za sve ono što im je jedan od najvećih austrijskih igrača svih vremena svojom raskošnom igrom i velikim nogometnim umijećem godinama pružao. U bečkoj četvrti Favoriten jedna ulica nosi njegovo ime — Sindelargasse.

U nogometnom klubu Austria, kojeg su uvijek smatrali gospodskim klubom, nastupali su i igrači zagrebačkog Dinama. Njih sedmorica, od kojih su među zapaženima i Vlatko Marković i Džemal Mustedanagić. Marković je nastupao od 1967. do 1968., a Mustedanagić od 1983. do 1986. S FK Austrijom bio je prvak 1985. godine kada je bio u velikoj formi. Džemo s najvećim simpatijama govori o svom boravku u Beču, u tom gospodskom klubu, koji se u Austriji smatra židovskim klubom, za koji su u bogatoj stoljetnoj povijesti kluba nastupali mnogi židovski igrači. U vodstvu su uvijek bili židovski dužnosnici i predsjednici. U svojim sjećanjima i lijepim uspomenama vezanim za boravak u FK Austria, posebno ističe predsjednika Josefa Waltera, za kojeg kaže da je sjajan čovjek, vrhunski menadžer i pravi zaljubljenik

nogometne igre, posebno zaslužan za to da je i sadašnja FK Austria jak i odlično organiziran klub na zdravim korijenima i poznatom fair-playu.

Uz Markovića i Mustedanagića u toj bečkoj momčadi još je bilo dinamovaca a sada dres FK Austria nosi Ognjen Vukojević.

Najtrofejniji trener austrijskih klubova, Otto Barić, vodio je bečki Rapid, Wacker iz Innsbrucka i Austriju iz Salzburga. Barić nam je rekao da je Wunderteam bio i ostao pojam austrijskog nogometa. Bila je to reprezentacija koju će teško ikada nadmašiti neka nova momčad austrijskog nacionalnog sastava. Barić smatra da je FK Austria vrlo popularan bečki židovski klub, koji je oduševljavao austrijsku publiku, dok je bečki Rapid, glavni rival u austrijskom prvenstvu, igrao dugim loptama preko

krila. Među dva najbolja austrijska nogometna kluba vladalo je uvijek zdravo rivalstvo. Na stadionima u predjelu Favoriten, gdje je bio na svom stadionu domaćin, i u Hiterdorfu u kojem je Rapid imao svoj stadion — vladala je prava sportska atmosfera i zdravi sportski duh. Znali smo priznati poraze i čestitati pobjedniku, izjavio je na kraju našeg razgovora Otto Barić.

FK Austria osvojila je prvenstvo Austrije 21 puta a njezini nogometaši bili su okosnica austrijske reprezentacije koja je 1934. u Italiji na Svjetskom prvenstvu došla do polufinala.

Za vrijeme nacističke okupacije brojni dužnosnici i igrači židovskog podrijetla bili su prisiljeni napustiti zemlju. Najveće legende kluba bili su Židov Matthias Sindelar, Ernst Stojaspal, Ernst Ocwirk i Herbert Prohaska.

FOTOGRAFIJA: PRIJE UTAKMICE REPREZENTACIJA AUSTRIJE — GRADANSKI, IGRAČI OBJE OMČADI ZAJEDNIČKI SU SE FOTOGRAFIRALI, NOGOMETAŠI ZAGREBAČKIH "PURGERA" U TAMNOM DRESU SLIJEVA UDESNO STOJE — CESAREC, WÖLFL, JAZBINŠEK, ANTOLKOVIĆ, ČUČE SLIJEVA UDESNO — ŠMELIČEK, KOKOTOVIĆ, GLASER, PLEŠE, LEŠNIK, HÜGL, KOVAČEVIĆ

PRIZNANJE BRAČNOM PARU KLARSFELD

PIŠE: NATAŠA BARAC

Beate i Serge Klarsfeld svoje su živote posvetili lovu na naciste i dokumentiranju povijesnih podataka o francuskim Židovima. Krajem listopada dobili su novo priznanje i novu ulogu — postali su počasni veleposlanici UNESCO-a za edukaciju o Holokaustu i za sprječavanje genocida.

UNESCO je tako odao priznanje bračnom paru Klarsfeld za njihovu “neumornu podršku potomcima deportiranih Židova i njihovom upornom prozivanju društva da preuzme svoju povijesnu i moralnu odgovornost” nakon Drugog svjetskog rata.

“Vi ste učinili još više, vi ste dali ime, lice i osobnu priču onima koje su htjeli istrjebiti s lica zemlje”, kazala je na svečanoj ceremoniji u Parizu Irina Bokova, glavna direktorica UNESCO-a.

Bračni par Klarsfeld radit će zajedno s UNESCO-om na prevenciji genocida na Bliskom istoku i u Africi, objavila je UN-ova agencija bez dodatnih objašnjenja.

Serge Klarsfeld (80), francuski povjesničar i odvjetnik, i sam je preživio Holokaust. Njegova supruga, podrijetlom Njemica, i on sistematski su prekapali arhive diljem svijeta, pregledali na tisuće osobnih iskaznica, voznih redova vlakova, rodni listova i brojnih drugih dokumenata te na kraju dokumentirali podatke za više od 76.000 francuskih

Židova deportiranih tijekom Drugog svjetskog rata. Njihov neumoran rad doveo je i do novog sagledavanja uloge Vichyjevske vlade u provođenju “konačnog rješenja židovskog pitanja”.

Zahvaljujući njihovom radu pronađeno je desetak bivših nacista, a najveća “lovina” bio je Klaus Barbie, “krvnik iz Lyona”. Barbie je iz Bolivije, gdje se godinama skrivao, izručen Francuskoj a 1987. godine na sudu u Lyonu proglašen je krivim za zločine protiv čovječnosti, te posebice za deportacije više stotina francuskih Židova. Barbie je umro u zatvoru.

OSVETA NIJE BILA MOTIV POTRAGE ZA ZLOČINCIMA

Serge Klarsfeld, francuski Židov rođen u Rumunjskoj, miran je čovjek željezne volje. On nikada nije prestao tražiti Aloisa Brunnera, SS-ovca koji je — između ostaloga — naredio odvođenje Židova iz Nice, među kojima je bio i Klarsfeldov otac Arno, koji je život izgubio u Auschwitzu. Klarsfeld je smatrao da se Brunner skriva u Siriji ali on nije nikada pronađen.

Serge Klarsfeld uvijek ističe da osveta nikada nije bila motiv njegovog aktivizma kojem je posvetio svoj život. On se u borbu protiv nacista i istraživanje Holokausta uključio 1965. godine nakon što je posjetio koncentracijski logor Auschwitz.

“To je za mene bio veliki šok. Shvatio sam tada da kao preživjela žrtva i kao sin ubijene žrtve imam obavezu širiti i

proučavati istinu o genocidu”, kazao je u jednom razgovoru za novine objašnjavajući razloge zbog kojih je promijenio svoj život.

Beata Klarsfeld nije Židovka, ali je svoj život posvetila žrtvama Holokausta iz osjećaja dužnosti. Njezin otac je bio vojnik Wehrmachta ali nije bio član Nacional-socijalističke stranke. Beata Klarsfeld postala je poznata kada je 1968. godine javno ošamarila tadašnjeg njemačkog kancelara Kurta Georga Kiesingera, jer se nije odrekao svoje nacističke prošlosti.

Sergu i Beati Klarsfeld u njihovoj borbi pomaže i sin Arno, odvjetnik zaslužan za provođenje suđenja Mauriceu Paponu. Taj je bivši šef pariške policije 1998. godine osuđen na deset godina zatvora zbog toga što je odobrio zakone koji su doveli do deportacije francuskih Židova.

Zbog svog su djelovanja Serge i Beate bili i u zatvoru zbog pokušaja otmiče Kurta Lishkea, 1974. godine. Lishke je tada radio kao sudac u Njemačkoj a za vrijeme rata bio je šef Gestapoa u Parizu. Lishke je kasnije u Njemačkoj osuđen na deset godina zatvora, ali je ranije oslobođen zbog lošeg zdravstvenog stanja.

Bračni par Klarsfeld često je dobio prijetnje zbog svog rada a 1979. godine pod njihov je automobil podmetnuta bomba.

Za svoj rad dobili su i brojna priznanja, među ostala i francusku Legiju časti te najviše njemačko odličje Medalju za posebne zasluge.

POPUST ZA ŽIDOVE I ARAPE KOJI SJEDE ZA ISTIM STOLOM

PIŠE: NATAŠA BARAC

Vijesti koje nam dolaze iz Izraela prečesto govore o tužnim i nasilnim događajima. Ali jedan izraelski restoran, specijaliziran za omiljeno bliskoistočno jelo humus, odlučio je poduzeti mali korak ka pomirenju Židova i Arapa.

Na svom Facebook profilu voditelj "Humus Bara" je napisao: "Bojite se Arapa? Bojite se Židova? Kod nas nema Arapa, ali nema ni Židova. Kod nas ima samo ljudi! I odličan pravi arapski humus! I fantastičan židovski falafel s besplatnim dodatnim humusom, bez obzira na to jeste li Arap, Židov, kršćanin ili Indijanac. Posebna ponuda: nudimo 50 posto popusta na humus za svaki stol na kojem Arapi i Židovi sjede zajedno".

Ovaj oglas u kratkom se vremenu proširio društvenim mrežama a bez

obzira na to što se bez sumnje radi o odličnom marketinškom triku, nadamo se da će se ovakve ideje proširiti i poboljšati napete odnose.

"Ako nešto može spojiti ove ljude, onda je to humus", rekao je voditelj restorana Kobi Tzafrir, dodajući da je želio pokazati kako postoji veliki broj Arapa i Židovi koji ne sudjeluju u sukobima i nasilju.

"Humus Bar" nalazi se u gradiću Kfar Vitkin, blizu Netanye, a u njega su i prije ove reklame dolazili arapski gosti iz obližnjih palestinskih gradića. "Veliki broj gostiju sada kaže kako su vidjeli objavu na Facebooku i kako su došli nešto pojesti i podržati ovu ideju. Neki su čak inzistirali na tome da plate punu cijenu, ističući kako i na taj na-

čin žele pridonijeti pomirenju između Arapa i Židova", priča Tzafrir.

Humus je namaz od slanutka, maslinovog ulja, češnjaka, limuna i paste od sezama u koji se, prema željama i ukusu, može dodati i harisa (ljuti bliskoistočni začim od čili papričice) ili papar.

FOTOGRAFIJA: POPUST ZA ŽIDOVE I ARAPE KOJI SJEDE ZA ISTIM STOLOM

איברע ניא ונלצא? מידוהים מידחפמ? מיברעם מידחפממ
יתימא יברע סומוחו! מדא ינב שי ונלצא... מידוהי מג ניא לבא
הלועמו!...

Posted by רב סומוח — Humus Bar on Monday, October 12, 2015

ISPRIKA MONAKA ZA DEPORTACIJU ŽIDOVA

PIŠE: D. S.

Princ Albert II. od Monaka objavio je nedavno službenu ispriku zbog uloge svoje zemlje u deportaciji Židova tijekom Drugog svjetskog rata.

Nekoliko desetaka Židova iz te kneževine, uključujući i one koji su tražili utočište u zemlji koju su smatrali sigurnom i neutralnom, bili su deportirani u nacističke logore smrti.

“Kada to danas kažemo, to znači da priznajemo činjenice. Kada to danas kažemo, pred vama, to znači da molimo za oprost”, kazao je princ Albert u svom obraćanju javnosti, dok su pored njega stajali poznati francuski lovci na naciste Serge i Beate Klarsfeld. Upravo oni su ohrabрили Albertovog oca, princa Rainiera, da ispita ulogu Monaka tijekom Holokausta.

Princ Albert je također otkrio spomenik na groblju u Monaku na kojem se nalaze upisana imena deportiranih Židova Monaka. Datum 28. kolovoza, koji je izabran za ovaj događaj nije slučajna, jer su upravo u noći s 27. na 28. kolovoza 1942. godine, prije 73 godine, monegaške vlasti pod pritiskom francuskih kolaboracionističkih vlasti deportirali najmanje 66 Židova iz kneževine. Ti su Židovi bili među 90 osoba koje je Monako deportirao. Od devedeset deportiranih, njih samo devet je

FOTOGRAFIJA: FOTOGRAFIJA PREUZETA S INTERNETA

preživjelo rat. Monako je službeno bio neutralan na početku rata, a kasnije su ga prvo okupirale talijanske a zatim i njemačke snage.

“Počinili smo nepopravljivi čin kada smo susjednim vlastima predali žene, muškarce i jedno dijete koji su kod nas tražili spas”, rekao je Albert.

Princ Albert, sin nekadašnje američke glumice Grace Kelly koja se 1956. godine udala za princa Rainiera, prije nekog je vremena oformio povjerenstvo čiji je zadatak bio otkriti potomke onih Židova kojima je u Monaku zaplijenjena imovina tijekom Drugog svjetskog rata. Prema njegovim riječima, monegaška

vlada dosada je pozitivno riješila devet zahtjeva za kompenzaciju imovine deportiranih Židova.

Prije Drugog svjetskog rata, u Monaku je živjelo samo tristotinjak Židova, a Židovska zajednica Monaka osnovana je 1948. godine. Danas u Monaku postoji sinagoga, židovska škola i dućan s košer hranom, a članovi zajednice uglavnom su umirovljeni Židovi iz Francuske i Ujedinjenog Kraljevstva, a u kneževini živi i mala populacija turskih i sjeverno-afričkih Židova.

YITZHAK NAVON

— PRVI SEFARDSKI

PREDSJEDNIK IZRAELA

PIŠE: NATAŠA BARAC

FOTOGRAFIJA: YITZHAK NAVON PRVI SEFARDSKI
PREDSJEDNIK IZRAELA

Yitzhak Navon, peti predsjednik Izraela i prvi sefardski predsjednik, preminuo je početkom studenoga u 94. godini života u svom rodnom gradu Jeruzalemu.

Yitzhak Navon, jedan od osnivača Izraela, bio je potomak stare i ugledne jeruzalemske obitelji. Obitelj njegova oca bili su Sefardi protjerani iz Španjolske a u Jeruzalem su stigli iz Turske još davne 1670. godine, dok je obitelj njegove majke u Jeruzalem stigla iz Maroka u 19. stoljeću.

Navon je u javni život zemlje ušao odmah nakon uspostave Države Izrael 1948. godine. Svojoj je zemlji prvo služio kao diplomat u Argentini i Urugvaju (gdje je navodno pomagao i u pronalaganju nacističkih zločinaca koji su se skrivali u tim zemljama), a zatim je izvršavao više visokih političkih dužnosti — bio je, između ostaloga, i ministar obrazovanja te zamjenik premijera. Kao ministar obrazovanja, ostao je zapamćen po tome što je uveo obavezno učenje arapskog jezika u izraelskim

javnim školama. Predsjednik Izraela bio je od 1978. do 1983. godine.

Yitzhak Navon nije bio samo političar. S diplomom iz arapske književnosti i islamske kulture, bio je i književnik i pisac dramskih tekstova. Navon je tečno govorio ladino te se neumorno borio za očuvanje sefardskih tradicija i ladina. Osim ivrita i ladina, Yitzhak Navon govorio je arapski, francuski i engleski, a bogato znanje jezika bila mu je velika prednost i u političkoj karijeri. Kao književnik, Navon je stvorio brojna djela koja su se bavila sefardskim nasljeđem, uključujući i mjuzikl “Sefardski vrt”, koji se smatra remek-djelom izraelske kulture.

“DRAGULJ U KRUNI JERUZALEMA”

Izraelci su voljeli Yitzhaka Navona. On je bio dio naroda, znali su ga sretati na tržnici i bio je osoba koja je s jednakom lakoćom razgovarala s trgovcima na tržnici i s predsjednicima država. Bio je poznat i po svom neumornom zalaganju za izgradnjom mostova između etničkih zajednica, uključujući i dobre odnose između vjerske i sekularne židovske zajednice, te između Židova i Arapa.

Govoreći o svom predsjedničkom mandatu, rekao je da je na taj dužnosti osjećao “veliku odgovornost ali i veliko zadovoljstvo. Znao sam sve segmente stanovništva. U Izraelu su živjeli Židovi koji su stigli iz 102 zemlje i govorili su 81 jezik — kako ih sve spojiti u jedan narod? Tu sam vidio svoju ulogu”.

Kao predsjednik Izraela, često je obilazio sve kutke svoje zemlje, a 1980. godine, nakon što je Izrael sklopio mirovni sporazum s Egiptom, Navon je otišao u državni posjet Egiptu kao gost predsjednika Anvara Sadata, koji ga je najavio kao “prijatelja”. To je bio prvi posjet jednog izraelskog predsjednika jednoj arapskoj zemlji.

Navon je obožavao svoj rodni grad Jeruzalem o kojem je često govorio i pisao. Prije samo nekoliko mjeseci u razgovoru za jedne izraelske novine je kazao: “Jednom je postojao Jeruzalem kao grad bratstva i mira u kojem su različite kulture i jezici živjeli jedni pored drugih. Postojalo je bratstvo između skromnih, jednostavnih ljudi i tko god je bio pozvan u raj molio je za one koji su ostali. I ja ću također, kada odem, moliti za dobrobit onih koji su ostali”.

Yitzhak Navon pokopan je na groblju na Brdu Herzl u Jeruzalemu a od njega su se oprostili najviši predstavnici izraelskog političkog, kulturnog i javnog života. Premijer Benjamin Netanyahu nazvao ga je “draguljem u kruni Jeruzalema”, dok je bivši izraelski predsjednik Shimon Peres istaknuo njihovo dugogodišnje prijateljstvo dodajući da će mu Yitzhak Navon “strašno nedostajati”.

Izraelski predsjednik Reuven Rivlin kazao je da je Navon “stvorio novi stil i praksu izraelskog predsjednika. Yitzhak je bio veliki čovjek, neceremonijalni aristokrat, predsjednik koji je došao iz naroda i kojeg je narod volio i cijenio”.

ČELNICI SVJETSKOG ŽIDOVSKOG KONGRESA S PAPOM FRANJOM

PIŠE: NATAŠA BARAC

Čelnici židovskih zajednica iz brojnih zemalja svijeta okupili su se krajem listopada u Rimu na sastanku Svjetskog židovskog kongresa (WJC) a tom prigodom sastali su se i s papom Franjom.

Na sastanku upravnog odbora krovne organizacije židovskih zajednica glavne teme bile su položaj Židova u svijetu, nove napetosti na Bliskom istoku, te izbjeglička kriza u Europi. Na marginama sastanka, čelnici WJC-a sastali su se s papom Franjom prigodom 50. godišnjice povijesne izjave Vatikana Nostra Aetate (“U naše doba”).

Na Drugom vatikanskom saboru održanom u listopadu 1965. godine usvojena je Deklaracija o odnosu crkve prema nekršćanskim religijama poznata pod nazivom Nostra Aetate. Ta povijesna deklaracija dala je veliki doprinos u izgradnji boljeg razumijevanja, prijateljstva i dijaloga između katolika i Židova. Dio te deklaracije posvećen je i odnosu Katoličke crkve sa Židovima, a u njoj se osuđuje antisemitizam i zalaže se za poboljšavanje odnosa između Židova i katolika.

“Stoga Crkva, koja osuđuje sve progone protiv bilo kojih ljudi, sjećajući se zajedničke baštine sa Židovima, potaknuta religioznom evanđeoskom ljubavlju a ne političkim motivima, žali mržnju, progone, očitovanja antisemitizma kojima

su u bilo koje vrijeme i s bilo koje strane Židovi bili pogođeni”, stoji u Deklaraciji. Papa Franjo primio je predsjednika WJC-a Ronalda S. Laudera u privatnu audijenciju a tom prigodom jasno je kazao da je svaki pokušaj uništenja Izraela jedan oblik antisemitizma.

“Napad na Židove je antisemitizam, ali izravni napad na Državu Izrael također je antisemitizam. Možda postoje političke nesuglasice između vlada, ali Država Izrael ima svako pravo postojati u sigurnosti i napredovati”, rekao je Papa Lauderu i izaslanstvu WJC-a.

“NEPRIJATELJI I STRANCI SU POSTALI PRIJATELJI I BRAĆA”

Podsjećajući na povijesnu deklaraciju Nostra Aetate, Papa je izaslanstvu WJC-a rekao da je taj dokument pretvorio “ravnodušnost i protivljenje u suradnju i blagonaklonost”.

“Neprijatelji i stranci su postali prijatelji i braća. Usvajanje deklaracije Nostra Aetate utrla je put za to. Usvajanje deklaracije reklo je ‘ne’ svakom obliku antisemitizma i osudilo svako vrijeđanje, diskriminaciju i progone koji proizlaze iz antisemitizma”, istaknuo je.

Lauder je zahvalio Papi na ovoj jakoj poruci i kazao da su odnosi između dviju religija jači nego ikada.

“Papa Franjo nije od onih koji jednostavno daju izjave. On inspirira ljude svojom toplinom i suosjećanjem. Njegova jasna i nedvosmislena potpora židovskom narodu za nas je od ključne važnosti”, rekao je Lauder.

Papa Franjo održavao je dobre i bliske odnose sa židovskom zajednicom i prije nego što je izabran na čelo Katoličke crkve. U svojoj rodnoj Argentini redovno je surađivao sa židovskom zajednicom, a među argentinskim rabinima neki su od Papinih najbližih prijatelja.

Svjetski židovski kongres, osnovan u Ženevi 1936. godine, je međunarodna organizacija koja predstavlja židovske zajednice i organizacije u više od 100 zemalja diljem svijeta. WJC se zalaže za interese židovskih zajednica kod vlada i parlamenta brojnih zemalja, kao i kod međunarodnih organizacija te organizacija koje predstavljaju druge vjere. WJC predstavlja pluralizam židovskog naroda i osnovna mu je zadaća obrana interesa, prava i statusa židovskog naroda, kao i očuvanje židovske tradicije, vjere, kulture i povijesti.

GLASILO ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U HRVATSKOJ | בטאון קהילת יהדי קרואטיה

